

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİ
GÖÇMENLERDE, GÖÇMEN KİMLİĞİNİN
İNŞASINDA ALMAN İMGESİ**

**OĞUZHAN ALTINKOZ
13716011**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ÖMER ÇAHA**

**İSTANBUL
2017**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİ
GÖÇMENLERDE, GÖÇMEN KİMLİĞİNİN
İNŞASINDA ALMAN İMGESİ**

**OĞUZHAN ALTINKOZ
13716011**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ÖMER ÇAHA**

**İSTANBUL
2017**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

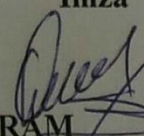
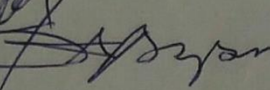
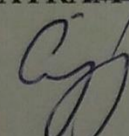
ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİ
GÖÇMENLERDE, GÖÇMEN KİMLİĞİNİN
İNŞASINDA ALMAN İMGESİ

OĞUZHAN ALTINKOZ
13716011

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:26/07/2017

Tezin Savunulduğu Tarih:02/07/2017

Tez Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ömer ÇAHA	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM	
	Doç. Dr. Çiğdem NAS	

İSTANBUL
AĞUSTOS, 2017

ÖZ

"Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmenlerde, Göçmen Kimliğinin İnşasında Alman İmgesi"

Oğuzhan Altınkoz

Ağustos, 2017

Bir kimlikler yumağı olarak yaşayan ve birden fazla kimliği aynı zamanda taşıyan birey, elbette ki, ister göç ve göçmenlik kavramlarının birincil aktörü konumunda olsun, ister bundan etkilenen bir aktör konumunda bulunsun, yaşamı boyunca taşımakta olduğu kimliklerin inşasında göç ve göçmenlik kavramlarının etkileşiminden uzaklaşmamaktadır. Birey kendini tanımlama ihtiyacının bir sonucu olarak giriştiği, kimliğini inşa etme sürecinde, yani *beni* inşa etme sürecinde, *öteki* kavramına ihtiyaç duyar ve *ben* bu *öteki* kavramı üzerinden şekillenir. Bu yüzden de *beni* yani kimliği inşa etmenin biricik öncülü *ötekiyi* inşa etmekten geçmektedir. Bu bağlamda, Carl Schmitt'in geliştirdiği *dost* ve *düşman* kavramları çalışmanın teorik altyapısını oluşturarak; *ben* ve *öteki* kavramlarına uyarlanmıştır. Çalışma içerisinde Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin kimlik inşası süreçlerinde, göçü kabul eden ülkede yerli olan Almanların nasıl bir imge içerisinde var olduklarını incelenmiştir. *Öteki* olarak konumlandırılan Almanların göçmen kimliğinde nasıl bir imge oluşturduğunun incelenmesiyle Hem Almanya ile hem Türkiye ile sosyal, ekonomik ve siyasal bağları bulan göçmenlerin, inşa ettikleri kimliklerin bu bağları nasıl etkilediklerinin tespitinin yapılması temellenmektedir. Bu kapsamda 114 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiş ve 11 kişi ile yüz yüze mülakat yapılmıştır. Buna ilaveten iki adet odak grup çalışması yapılmıştır. Göçmen kimliği içerisinde Alman imgesi, üç temel farklılık üzerinden kurgulanmaktadır. Bunlar; etnik farklılık, dinsel farklılık ve kültürel farklılıklardır. Öyle ki, Alman toplumuyla yaşanabilecek kültürel benzeşmeyi, kendi kimliklerini kaybetme olarak görmektedirler. Bu yüzden de, Alman toplumuyla yaşadıkları dinsel, etnik ve kültürel farklılıkları ön plana çıkararak, kendi kimliklerini bu farklılıklar üzerinden oluşturmakta ve kendilerini birinci nesil gibi kabul etmektedirler. Bu sebeplerden ötürü de, göçmen kimliği etnik, dinsel ve kültürel olarak, Schmitt'in *dost* ve *düşman* kavramlarına uygun olarak, kesin çizgilerle ve somut karşılaştırmalarla desteklenen bir *öteki* olarak, Alman imgesini barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Kimlik İnşası, Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenliler, Alman İmgesi

ABSTRACT

“The Role of ‘German Image’ in the Formation of the Immigrant Identity among Turkey Originated Immigrants Living in Germany”

Oğuzhan Altınkoz

August, 2017

The individual who lives by carrying more than one identity at the same time cannot, of course, move away from the interaction of the concept of immigration in the construction of the identity he or she is carrying throughout their life, either as the primary actor of immigration, or as an actor influenced by it. The individual needs the concept of "other" in the process of constructing the identity of the self, which is the result of the need for self-identification, that is, in the process of constructing "I", and "I" is shaped by this "other" concept. That is why the sole predecessor of "me", that is to construct identity, is to construct the "other". However the process of constructing this "other" undergoes changes, both on an individual and collective basis, depending on the specific conditions. In this context, the concepts of "friend" and "enemy" developed by Carl Schmitt has been adapted as “I” and “the other” in the theoretical background of the study .The study examines the image of Germans who are native to migration-receiving country in the processes of constructing identity of Turkey originated immigrants in Germany. By examining the image Germans, as "the other", have formed in the immigrant identity; it has been determined how immigrants, who have social, economic and political ties with Germany and Turkey, influence these ties with the identities they build. In this context, a survey was conducted with 114 people and face-to-face interviews with 11 people. In addition, two focus group studies were conducted. Besides the "German image" within the immigrant identity is framed on three main differences. These are ethnic differences, religious differences and cultural differences. So much so that they regard the cultural analogy that can be experienced with German society as losing their identity. Thus, they make their own identities based on these differences and recognize themselves as the first generation by emphasizing the religious, ethnic and cultural differences they have experienced with the German society. For these reasons, the immigrant identity ethnically, religiously and culturally holds the German image as an "other", supported by certain lines and concrete comparisons, in accordance with Schmitt's concepts of "friend" and "enemy".

Key Words: International Migration, Identity Building, Turkey Originated Immigrants Living in Germany, German Image

ÖN SÖZ

Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: 2016-02-03-YL01

Bu tez çalışması, inceleme alanını oluşturan; özelde Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlere, genelde de dünyanın bütün göçmenlerine ithaf olunmuştur. Çalışma kapsamında anlatılmaya çalışılan onların hikâyesidir. Ayrıldıkları coğrafya ile yerleştikleri coğrafya arasında yaşayan bu göçmenler olmasaydı, elbette ki bu çalışma olmayacaktı.

Çalışmaya dair en büyük emek elbette ki tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ömer Çaha'ya aittir. Tez konusunun tartışıldığı ilk günden, savunulduğu güne kadar bana hiçbir danışmanın öğrencisine yaklaşmadığı bir sabır ve özveriyle yaklaştığı, her türlü kusurumu görmezden gelerek, benim kendimden ümidimi kestiğim anlarda bile benden ümidini kesmeyerek desteğini, hem maddi hem manevi anlamda hiç kesmediği için kendisine ne kadar teşekkür etsem az gelecektir. Bunun yanında sadece çalışma kapsamında kalmayarak, bana hayatı ve akademiye öğrettiği için, kendisine şükranlarımı sunuyorum. Prof. Dr. Çaha olmadan, bu çalışma asla bitirilemezdi.

Bunun yanında değişim öğrencisi olarak bulunduğum Bremen Üniversitesinde danışmanlığımı üstlenen Dr. Roy Karadag'a konu üzerine kazandırdığı eşsiz bakış açısı ve verdiği akademik destek için teşekkür ederim. Yine bu tezin yazılma aşamasında, bana Almanya'da göçmen olmanın ne demek olduğunu gösteren ve gurbette sıla hasreti çekmemi engelleyen, yeri geldiğinde maddi ama her zaman manevi desteklerini esirgemeyen sayın Mehmet Kuzpınarı'na, Ömer Kuzpınarı'na, Nurten Kurnaz'a, İmdat Saygılı'ya ve Mehmet Saygılı'ya ne kadar teşekkür etsem az gelecektir.

Çalışmanın her aşamasına tanık olmuş olan ve her aşamasını tek tek benimle tartışarak, çalışmayı mümkün kılan sayın Berat Ali Yavuz'a, kimlik inşası üzerine sohbetleriyle ufkumu açan sayın Bülent Akkuş'a ve gerçekçi bakış açısını bana kazandıran sayın Burak Ayçıl'e şükranlarımı sunuyorum.

Bana göçmen olarak başka bir ülkede yaşamının anlamını ve pratiklerini gösteren sayın Hüseyin Hacıyev'e ve sayın Madina Lakerbayeva'ya; konu üzerine benimle usanmadan tartışan sayın Paulina Erecinska'ya ve verdiği desteklerden ötürü sayın İmge Akaslan'a; motivasyonumu hiç kaybetmememi sağlayan sayın Furkan Kara'ya ve Alican Kılıç'a da ne kadar teşekkür etsem az gelecektir.

Maddi ve manevi olarak, çalışmayı destekleyerek, olanaklı kılan Türkiye Milli Kültür Vakfı'na ve sayın Selim Akiş'e; çalışmanın fikri aşamasında, bana bu konuyu öneren ve eğitim hayatım boyunca hiçbir destediğini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Ahmet Emre Ateş'e verdikleri destekler için teşekkür ediyorum.

Son olarak, elbette ki her insanın en büyük destekçileri ve kahramanları olan, bana olan inanç ve desteklerini hep sürdürerek, herşeyin müsebbibi olan annem Filiz Çalışkan'a; babam İzzet Altinkoz'a, ablam Işıl Altinkoz Arda'ya teyzem Emel Çalışkan'a ve eniştem Recep Orhan Arda'ya; yani aileme ne kadar teşekkür etsem az. Bana olan inançlarını hep sürdürdüler ve bugüne kadar benden hiçbir desteği esirgemediler. Onlar olmadan ne bu çalışma ortaya çıkabilirdi, ne de bu kadar emeğin amacı olabilirdi.

İstanbul; Ağustos, 2017

Oğuzhan Altinkoz

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	4
1.2. Çalışmanın Tasarımı	6
2. KİMLİK: TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR	10
2.1. Kavram Olarak Kimlik.....	11
2.2. Varoluş Sorunsalı Olarak Kimlik.....	12
2.3. Benlik ve Kimliğin İnşası	14
2.3.1. Sembolik Etkileşimci Teori	15
2.3.2 Sosyal Kimlik Teorisi	16
2.4. Kimlik Tartışmalarında Tanınma-Tanımlama Sorunsalı	17
2.5. Birey ve Kimlik.....	19
2.6. Kimlik Kavramı İçerisinde Ben ve Öteki	20
3. ULUSLARARASI GÖÇ VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK	25
3.1. Göç Ağları, Zincirleme Göç ve Sosyal Sermaye	27
3.2. Küreselleşme Çağında Göç ve Çokkültürlülük.....	31
3.3. Çokkültürlülük ve Ulusaşırı Toplumsal Alan	35
4. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNİN PROFİLİ	38
4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	38
4.2. Katılımcıların Eş Seçimleri	45

4.3. Katılımcıların İnanıtları Din ile İlişkileri	47
5. KATILIMCILARIN VATANDAŞLIK BAĞLARININ ANALİZİ	52
5.1. Katılımcıların Altsoylarının Vatandaşlıklarına Bakışları.....	53
5.2. Katılımcıların Kendi Vatandaşlık Durumlarına Bakışlarının İncelenmesi	58
5.3. Vatandaşlık Bağlamında Siyasi Katılım ve Aidiyet Hissi	64
6. KATILIMCILARIN KÜLTÜR, ANADİL VE SOSYAL ÇEVRE OLGULARINA BAKIŞLARI	71
6.1. Katılımcıların Anadil Olgusuna Bakışları.....	72
6.2. Katılımcıların Kültür Olgusuna Bakışları	76
6.3. Katılımcıların Sosyal Çevre Olgusuna Bakışları	80
7. KATILIMCILARIN AYRIMCILIK OLGUSUNA BAKIŞLARI	86
7.1. Katılımcıların Ayrımcılık Olgusuna Bakışlarının İncelenmesi.....	88
7.2. Gündelik Hayatta Ayrımcılık	89
7.3. İş/Okul Hayatında Ayrımcılık.....	93
7.4. Almanya'daki Yaşantıdan Memnuniyet	97
8. GÖÇMEN KÖKENLİLERİN KİMLİKLERİNİN ALMANYA'DA KABULÜ	100
8.1. Almanya'da Dini Aidiyetlerin Kabulü.....	103
8.2. Almanya'da Kültürel Aidiyetlerin Kabulü.....	106
8.3. Almanya'da Dilsel Aidiyetlerin Kabulü	109
9. SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	118
EKLER.....	126
ÖZ GEÇMİŞ.....	134

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1.:	Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	38
Tablo 4.2.:	Katılımcıların Yaş Dağılımı	39
Tablo 4.3.:	Katılımcıların Doğum Yeri	40
Tablo 4.4.:	Katılımcıların Mesleki Dağılımları.....	41
Tablo 4.5.:	Katılımcıların İstihdam Durumu.....	42
Tablo 4.6.:	Katılımcıların Aylık Geliri	43
Tablo 4.7.:	Katılımcıların Eğitim Durumları	44
Tablo 4.8.:	Katılımcıların En Son Eğitim Gördükleri Kurumun Bulunduğu Ülke	44
Tablo 4.9.:	Katılımcıların Medeni Hali	45
Tablo 4.10.:	Katılımcı Eşlerinin Milliyeti.....	46
Tablo 4.11.:	Katılımcıların Dini İnanç Eğilimleri.....	48
Tablo 4.12.:	Katılımcıların Mezhebi Eğilimi	49
Tablo 4.13.:	Katılımcıların Dini Ritüelleri Gerçekleştirme Eğilimi	49
Tablo 5.1.:	Çocuğunuz var mı?	53
Tablo 5.2.:	Kaç çocuğunuz var?.....	54
Tablo 5.3.:	Çocuklarınızın doğum yeri neresidir?.....	55
Tablo 5.4.:	Çocuklarınız Alman Vatandaşı mıdır?	56
Tablo 5.5.:	Eğer çocuklarınız Alman Vatandaşı değil ise, Çocuklarınızın Alman Vatandaşı olmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?	57
Tablo 5.6.:	Vatandaşlık Durumunuz Nedir?	58
Tablo 5.7.:	Eğer Alman vatandaşlığınız yok ise; Alman vatandaşlığına geçmeniz için herhangi bir hukuksal engel var mı?	60
Tablo 5.8.:	Eğer Alman vatandaşlığınız yok ise; Alman vatandaşlığının, Almanya'daki yaşantınızda size avantaj getireceğini düşünüyor musunuz?	61
Tablo 5.9.:	Eğer Alman vatandaşlığınız var ise; Ülkede gerçekleşen yerel/ genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanıyor musunuz?.....	65
Tablo 5.10.:	Eğer Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığınız var ise; Ülkede gerçekleşen yerel/ genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanıyor musunuz?.....	66

Tablo 5.11.:	Katılımcıların Almanya, Türkiye ve Avrupa Birliği'ne yönelik taşıdıkları aidiyet hissiyatları.....	69
Tablo 6.1.:	Anadiliniz nedir?.....	72
Tablo 6.2.:	Ev içerisinde çoğunlukla hangi dili konuşuyorsunuz?	73
Tablo 6.3.:	Günelik hayatınızı devam ettirmek için hangi dili daha çok konuşuyorsunuz?	75
Tablo 6.4.:	Göçtüğünüz ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri Almanya içerisinde sürdürüyor musunuz?	78
Tablo 6.5.:	Çocuğunuzun hangi kültür/ değer kümesi içerisinde yetişmesini istersiniz?	79
Tablo 6.6.:	Sosyal çevreniz/ Arkadaş çevreniz genellikle kimlerden oluşuyor?	81
Tablo 6.7.:	Sosyal çevrenizi/ Arkadaş çevrenizi seçerken aşağıda verilenlere ne ölçüde dikkat edersiniz?	82
Tablo 7.1.:	Katılımcıların Irkçılık ve Ayrımcılık Konuları Üzerindeki Görüşleri	90
Tablo 7.2.:	Katılımcıların Çalışma Hayatında Eşitlik Konusundaki Görüşleri....	95
Tablo 7.3.:	Katılımcıların Almanya'daki Yaşantıları Hakkındaki Görüşleri.....	98
Tablo 8.1.:	Göçmen Kökenlilerin Kimliklerinin Almanya'da Kabulü	101
Tablo 8.2.:	Göçmen Kökenlilerin Dini Aidiyetlerine Yönelik Engelleme	103
Tablo 8.3.:	Göçmen Kökenlilerin Dini Aidiyetlerinin Almanya'da Kabulü.....	104
Tablo 8.4.:	Göçmen Kökenlilerin Kültürel Aidiyetlerine Yönelik Engelleme ..	106
Tablo 8.5.:	Göçmen Kökenlilerin Kültürel Aidiyetlerinin Almanya'da Kabulü	107
Tablo 8.6.:	Göçmen Kökenlilerin Dilsel Aidiyetlerine Yönelik Engelleme	109
Tablo 8.7.:	Göçmen Kökenlilerin Dilsel Aidiyetlerinin Almanya'da Kabulü ...	110

KISALTMALAR

A.B.	: Avrupa Birliği
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
DABF	: Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu
DW	: Deutsche Welle
€	: Avrupa Para Birimi
ECRI	: European Comission against Racism and Intolerance
HÜGO	: Hacettepe Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi
SPD	: Sozialdemokratische Partei Deutschlands
T.C.:	: Türkiye Cumhuriyeti
v.b.	: ve bu gibi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi, bir anlamda göç tarihidir. Göç, tarihin tüm çağlarında insanlığın ister birinci elden edindiği bir deneyim olsun, ister toplumsallaşması içerisinde karşılaştığı bir durum olsun; bireylerin, grupların, toplumların ve coğrafyaların bir gerçekliğidir. Göç, hem yer değiştiren birey üzerinde hem de yeni yaşamını kurduğu coğrafyada yaşayan diğer bireyler üzerinde yadsınamaz etkiler yaratmaktadır. Emin Maalouf'un belirttiği gibi;

“Çağımızın en ağır basan özelliği, tüm insanları bir bakıma göçmen ya da azınlık haline getirmek değil mi ? Hepimiz köklerimiz dayandığı topraklara hiç benzemeyen bir evrende yaşamaya zorlanıyoruz; hepimiz başka diller, başka ağızlar, başka işaretler öğrenmek zorundayız; hepimiz çocukluğumuzdan beri hayal ettiğimiz biçimiyle kimliğimizin tehdit altında olduğu izlemine kapılıyoruz (Maalouf, 2000, 35).”

İnsanlık tarihini bu kadar derinden etkileyen bir olgu olarak göç, elbette ki, içerisinde yaşamakta olduğumuz toplumun da biricik gerçekliklerinden biridir. Yaşadığımız coğrafyanın ve toplumun bu denli parçası olan göç süreçleri içerisinde, elbette ki Türkiye'den Avrupa ülkelerine yönelen göçün de özel bir yeri bulunmaktadır. 1960'lar itibariyle çok sayıda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, daha iyi bir gelecek umuduyla başta Almanya olmak üzere, Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Başlangıçta para biriktirip yurda geri dönme planları yapan Türkiyeli göçmenler, geçen zaman içerisinde, yaşadıkları ülkelere kalıcı olarak yerleşmişler ve buldukları toplumları, hem ekonomik hem de sosyal açıdan değiştirmişlerdir. Söylenebilir ki, Avrupa'da yaşayan bu göçmen kitlesi bugün üçüncü kuşak temsilcileriyle, hem yaşadıkları coğrafyanın hem de kökenlerinin bulunduğu coğrafyanın ayrılmaz birer parçası olmuştur.

Göç, içerisinde barındırdığı kavramlar itibariyle; değişimin kendisidir. Bu süreçte, sadece insanların yaşadıkları yerlerin değişmesi düşünülemez. Aynı zamanda, bireyin kendisi de değişmektedir. Ve bu durum sadece göç deneyimini birinci elden tecrübe eden, birinci kuşakları değil, aynı zamanda birinci kuşakların altsoylarını da doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple göç ve göçmenlik olguları, etkilemekte oldukları göçmenlerin kimliklerinde de değişim yaratmaktadır.

Yürütülen çalışma kapsamında, bu tezin inceleme alanını Almanya’da yaşayan Türkiyeli göçmenler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türkiyeli göçmenlerin Almanya’ya göçlerini konu edinen çalışmalarda, kimlik olgusu hak ettiği yeri edinememektedir. Tarihsel süreklilik içerisinde, geçmişten günümüze bireylerin ve toplumların temel sorunsallarından birini oluşturan kimlik olgusu, göç deneyiminin getirmiş olduğu değişim/dönüşüm içerisinde, hem göçmenler açısından hem de göçmenlerle birlikte yaşayan toplumlar açısından artan öneme sahiptir. Bu sebeple çalışma kapsamında, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin, göçmen kimliğinin inşasını ve bu inşa sürecinde Alman imgesinin denk düştüğü yerin tespit edilmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın temel sorusu, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin, kendi kimliklerini inşa etme sürecinde nasıl bir *Alman* imgesine sahip olduklarıdır.

İncelenen grubun, kendilerinin yahut üstsoylarının, bir göç deneyimi geçirmeleri *ben* ve *öteki* arasındaki ilişkiyi daha belirgin hale getirmektedir. Bu sebeple de, *ben* ve *öteki* arasındaki ilişkiyi açıklamakta, çalışma içerisinde incelenen Carl Schmitt’in *dost* ve *düşman* arasındaki ilişkiyi açıklayan bakış açısı esas alınmıştır. Schmitt, dostun inşası için, bir düşmana ihtiyaç duyulduğunu ve bu sürecin zihinlerde belli belirsiz oluşan karşıtlıklar üzerinden gerçekleştirilemeyeceğini öne sürer ve somut karşıtlıkların ve karşılaştırmaların gerekliliğini vurgular. Bu noktada incelenen grubun, göç deneyimini yaklaşık altmış yıl önce edinmeleri, bu sebeple de asimilasyona maruz kalmamaları, Schmitt’in bakış açısının çalışma içerisinde kullanılmasını olanaklı kılmaktadır.

Kimliğin inşa süreci, çoğunlukla tek taraflı bir süreç olarak ele alınmaktadır. Öyle ki, *ben* ve *öteki* kavramlarının kimlik için önemi yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, bu ikilikteki *öteki*, *ben* ile girdiği ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında da, bu yöntem uygulanmıştır. Fakat çalışma kapsamında amaçlanan, hali hazırda Almanya’da *öteki* konumunda bulunan, Türkiyeli göçmen kökenlilerin kendi kimliklerini inşalarında bulunan *öteki* imgesinin tespit edilmesidir. Bir diğer değişle esas olarak *ötekinin ötekisi* nedir sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu sorunun cevabını bulabilmek için de, Schmitt’in akıl yürütmesi takip edilerek, Türkiyeli göçmen kökenlilerin, kendi kimliklerinin inşası için, *öteki* imgesini hangi somut karşılaştırmalar üzerinden inşa ettikleri sorusunun cevabı aranmaktadır.

Yukarıda yöneltlen sorunsalın incelenmesi için öncelikle, kimlik kavramı, tartışılacaktır. Buna müteakip, incelenen grubun temel özelliklerinin anlaşılabilmesi için, göç ve göçmenlik kavramları incelenecektir. Türkiyeli göçmen kökenlilerin, öncelikle vatandaşlık olgusuna bakışları hem kendileri hem de altsoyları üzerinden tartışılacaktır. Böylelikle, Alman vatandaşlığına bakış üzerinden, kendi kimliklerini nasıl konumlandıkları ve *Alman olma* fikrine yaklaşımlarıyla, öteki ile arasında geliştirdikleri ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bunu takip eden bölümlerde, katılımcıların hayatın doğal akışı içerisinde sürekli olarak maruz kaldıkları ve yaşantılarının bir parçası haline gelen din, anadil, kültür olgularına bakışları üzerinden, *ötekini* hangi kıstaslar ve somut karşıtlıklar üzerinden inşa ettiğinin tespit edilmesine çalışılacaktır. Bu olguların seçilmesinin nedeni, hem gündelik hayat içerisinde bireyin bu olgularla sürekli olarak ilişki içerisinde olması hem de, her birinin birer başat kimliği oluşturmalarıdır.

Çalışma içerisinde, Türkiyeli göçmen kökenlilerin, ayrımcılık ve ırkçılık kavramlarına bakışları da soru olarak tartışılacaktır. Ayrımcılığa yahut ırkçılığa maruz kalma, travmatik bir olgu olduğu için, kimliğin belirginleşmesinde ve inşasında çok önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu yolla da, *ötekinin* inşasının, yine gündelik yaşantı içerisinde nasıl şekillendiği araştırılmak istenmektedir. Tüm bunlar takip edilerek, göçmen kökenlilerin sahip oldukları kimliklerin, yaşadıkları ülkede, ülkenin bir parçası olarak kabulü hakkındaki düşünceleri araştırılacaktır. Böylelikle *öteki* ile *ben* arasındaki ayrışmanın hangi yoğunlukta gerçekleştiği sorusunun cevabı aranacaktır.

Her kimlik, yapısı itibariyle değişime açıktır ve inşa sürecinde bir *ötekinin* varlığına muhtaçtır. Bu sebeple, çalışma kapsamında Türkiyeli göçmenlerin sahip oldukları kimliğin analizinin yapılması, ancak ve ancak, bu kimliğin hangi *öteki* düşüncesi üzerinde temellendiğinin tespitinin yapılması ile mümkün olacaktır. Bu noktada tekrar belirtilmesi gereken önemli bir husus, kimliğin ister bireysel, ister kolektif düzeyde olsun, her zaman devinime açık olmasıdır. Bu değişim, kimlik inşasının sürekli hale gelmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu yüzden kimlikler sürekli olarak inşa halindedirler. Bu sebeple de çalışma kapsamında, göçmen kimliğinde Alman imgesi tabiri kullanılmamış, onun yerine göçmen kimliğinin inşasında Alman imgesi tabiri tercih edilmiştir.

1.1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın ana konusu, yukarıda da belirtildiği gibi, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerde oluşan Alman imgesi üzerinedir. Araştırma, nicel ve nitel araştırma tekniğini birlikte kullanan karma bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında bu bağlamda katılımcılarla yüz yüze mülakata dayalı anketler ve derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcı seçiminde, reşit olmayan adaylarla çalışma yapılmamıştır. Aynı zamanda gönüllük esasına dayalı katılımı, aynı aileye mensup sadece bir kişi ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 114 katılımcı ile yüz yüze mülakata dayalı anket ve 11 katılımcı ile de derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir.

Bütün katılımcılar, Almanya'nın Bremen Eyaleti'nden seçilmiştir. Bunun temel olarak iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi elbette ki, araştırmacının eğitim gördüğü ve kısıtlı bir süre yaşadığı bölge olmasından ötürü kurulan sosyal bağlardan yararlanmak gayesidir. Avrupa'da ve özellikle Almanya'da son zamanlarda yükselişe geçen göçmen karşıtlığı ve İslamofobi dolayısıyla, katılımcılara ulaşılmasında ve kendileriyle yapılacak akademik saha çalışmasına katılımlarının tesisinde güçlükler yaşanmıştır. Bu durum özellikle kadın katılımcılar söz konusu olduğunda belirginlik kazanmıştır. Bu durum da hem yüz yüze mülakata dayalı anketlerde hem de derinlemesine mülakatlarda, kadın katılımcı sayısının erkek katılımcı sayısının altında kalmasına neden olmuştur (Tablo 4.1). İkinci olarak, Bremen Eyaleti, göçmenlerin nüfusu, dağılımı, iş ve sosyal hayata katılımı noktasında Almanya genelinin bir örneğini oluşturmaktadır.

Bremen Eyaleti, bir şehir devleti olarak, bünyesinde iki şehir barındırmaktadır. Birincisi, Eyalet ismini veren Bremen şehri, ikincisi ise şehrin limanı olarak kullanılan Bremerhaven şehridir. Bu iki şehrin birleşimiyle oluşan Bremen Eyaleti, son olarak 2014 yılında yayınlanan verilere göre 661.888 kişilik nüfusa sahiptir. Toplam nüfus içerisinde, göçmenlerin nüfusu ise, 97.540 kişidir. Göçmen nüfus içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının nüfusu ise, 24.335'dir (Das Statistische Jahrbuch, 2016; 35-39). Fakat bu noktada yaklaşık 25 bin kişilik Türkiyeli nüfusu, Türkiye kökenli göçmenlerin oluşturduğu topluluğun net sayısını oluşturmamaktadır. Bunun sebebi ise, Almanya'nın, Alman vatandaşlığına sahip olan bireyleri, göçmen yahut göçmen kökenli olarak kabul etmemesi ve istatistiki

verilerde bu kişilerin Alman olarak kabul edilmesinden gelmektedir. Bremen Eyaletindeki Türkiyeli nüfus hakkında net veriler elde olmamakla birlikte, resmi belgelerde gösterilen nüfusun çok üstünde olması kuvvetle muhtemeldir.

Yukarıda belirtildiği gibi çalışma kapsamında iki aşama yer almaktadır. Bunlardan birincisi katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardır. Bu kapsamda katılımcılarla 11 adet derinlemesine mülakat yapılmış ve bunlardan 7 tanesi erkek, 4 tanesi kadın olarak seçilmiştir. Bunun sebebi ise yine yukarıda belirtildiği gibi kadın katılımcılara ulaşma noktasında karşılaşılan zorluktur.

Almanya gibi sosyal standartları gayet yüksek bir ülkede dahi, özellikle belli bir yaş üstü kadın katılımcılara ulaşmak ve çalışmaya katılmaya ikna etmekte güçlükler çekilmiştir. Genellikle orta yaş ve üstü, yükseköğrenime katılmamış ve iş yaşantısından uzakta kalan kadınlar, derinlemesine mülakat isteklerini geri çevirmiş yahut kabul etseler dahi, kendilerine yöneltilen sorulara araştırma kapsamında yararlanılabilecek cevaplar vermemişlerdir. Bu yüzden de bu çalışma kapsamına derinlemesine mülakata katılım gösteren kadınların profillerinin yükseköğrenime katılan, iş hayatının içerisinde yahut orta yaş altı kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Derinlemesine mülakat içerisinde katılımcılara 9 adet soru sorulmuş ve bu sorular yardımıyla demografik bilgiler, vatandaşlık hakkındaki görüşler, entegrasyon hakkındaki görüşler ve zihinlerindeki Alman imgelemi hakkında bilgiler edinilmiştir. Yürütülen çalışma kapsamında derinlemesine mülakat yoluyla elde edilen bilgilerin kullanımı sırasında, katılımcıya verilecek referanslarda, katılımcının ismi ve soy ismi doğrudan verilmeyecek olup, isminin ve soy isminin baş harfleri ile cinsiyetleri belirtilecektir.

Bunun yanında anket soruları içerisinde bulunmamakla birlikte, katılımcının tespiti sırasındaki ön-görüşmede, katılımcının kaç senedir Almanya'da bulunduğu göz önünde bulundurulmuş ve beş seneden az zamandır Almanya'da bulunan bireyler araştırma dâhil edilmemiştir. Bunun yanında beş seneden daha fazla süreden beridir Almanya'da bulunmasına karşın öğrenim amacı ile Almanya'da bulunan kişiler ile değişim öğrencileri, kısa süreli araştırma için ülkede bulunan kişiler de araştırma kapsamına alınmamıştır.

Bir birey, beş seneden beridir Almanya'da bulunmasına karşın, ön görüşmede Türkiye'ye yahut üçüncü bir ülkeye kesin olarak dönüş yapacağını belirtmişse ve

Almanya'da herhangi bir mülk edinmemişse de araştırma kapsamı dışarısında tutulmuştur.¹ Elbette ki, Almanya'da doğmuş bir birey ile oraya sonradan gelmiş yani, göç deneyimim birinci elden tecrübe etmiş bir birey arasında, Alman imgesinin oluşumu noktasında farklar bulunacaktır. Bu sebeple, katılımcı sayılarının birbirlerine yakın oranlarda bulunmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında yürütülen ikinci aşama ise, katılımcılarla yüz yüze mülakata dayalı anket çalışmasıdır. Bu kapsamda toplamda 114 adet anket çalışması katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması kapsamında katılımcılara altı farklı kategori içerisinde toplam 63 adet soru yöneltilmiştir (Ek 2). Yöneltilen sorular vasıtasıyla katılımcılardan, demografik bilgiler, vatandaşlık hakkındaki görüşler, entegrasyon hakkındaki görüşler ve zihinlerindeki Alman imgelemi hakkında bilgiler edinilmiştir.

1.2. Çalışmanın Tasarımı

Yürütülen çalışma, giriş ve sonuç bölümleri de dâhil olmak üzere toplamda sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş ve sonuç bölümleri haricinde kalan bölümler, temelde iki kategori altında toplanabilir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde, sırasıyla kimlik ve uluslararası göç kavramları teorik açıdan incelenmişlerdir. Çalışmanın dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerinde ise, çalışma kapsamında yürütülen saha çalışmasından elde edilen veriler incelenecektir. Sırasıyla; dördüncü bölüm içerisinde katılımcıların profilleri araştırılacak, beşinci bölümde katılımcıların vatandaşlık kavramına bakışları ve siyasete katılımları incelenecek, altıncı bölümde katılımcıların anadil, kültür kavramlarına bakışları ve sosyal çevrelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörler incelenecek olup, yedinci bölüm kapsamında katılımcıların entegrasyon kavramına bakışları ve Almanya'daki hayatları üzerinden, sahip oldukları göçmen kimliği içerisinde *Alman* imgesinin tespiti yapılacaktır.

Birinci bölüm kapsamında çalışmanın konusu ve sorunsalı aktarılacaktır. Bunun yanında hem çalışma kapsamında kullanılan araştırma yöntemi incelenecek, hem de

¹Almanya'da bulunan Türkiye kökenlileri, ülkeye ilk geldikleri zamanlarda adlandırmak için kullanılan "konuk işçi" yani "Gastarbeiter " kelimesini boşa çıkarmayacak şekilde, özellikle Avrupa'daki 1. ve 2. kuşak göçmenlerde, pek mümkün olmasa da, yaygın bir şekilde Türkiye'ye kesin dönüş hayali gözlemlenmektedir. Bknz: (Richter, 2005) Bu ruh hali içerisinde bir gün Türkiye'ye geri dönüş planları yapılsa dahi, mülk edinme, yerleşik olmanın bir adımı olarak kabul edilerek, mülk edinen Türkiye kökenliler eğer 5 yıl süresince Almanya'da ikamet ediyorsa, geri dönme planları olmasına karşın araştırmaya dâhil edilmişlerdir.

çalışma kapsamında yürütülen saha araştırmasının yöntemi ve yürütülen saha araştırmasının örnekleme açıklanacaktır. Bu bölüm kapsamında son olarak da, araştırmanın nasıl tasarlandığı ve çalışmanın bölümleri ile alakalı bilgiler verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kimlik kavramı teorik açıdan incelenecektir. Tezin araştırma konusunun Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerde, Göçmen kimliğinin inşasında Alman imgesi olduğu göz önüne alındığında görülmektedir ki, bu bölüm kapsamında incelenen kimlik kavramı ve buna bağlı olarak kimlik inşası, çalışmanın teorik altyapısını oluşturmaktadır. Bu bölüm kapsamında, öncelikle kimlik kavramı incelenecektir. Bunun devamında kimlik, benlik ve bilinç kavramları ile bağlantıları üzerinden irdelenecek olup, kimliğin nüveleri tartışılacaktır. Son olarak da bu bölüm kapsamında, kimlik inşası sürecinin, ben ve öteki ayrımı üzerinden nasıl gerçekleştiği ve özellikle de çalışmaya teorik bakış açısını veren Carl Schmitt’in dost ve düşman kavramlarını hangi bağlamda ele aldığı tartışılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, uluslararası göç kavramı, hem kavramın içeriği hem de ona bağlı olarak ortaya atılan kavramların içeriği ele alınmak suretiyle incelenecektir. Bu bölümde öncelikle, uluslararası göç kavramının kapsamı ve içerdiği nüveler incelenecektir. Buna ilaveten, uluslararası göç kapsamında, zincirleme göç, göç ağları ve sosyal sermaye kavramları Arjun Appadurai’nin ve Thomas Faist’in çalışmaları kapsamında incelenecektir.

Bu bölüm kapsamında incelenecek olan bir diğer kavram da, çok-kültürlülük kavramıdır. Çok-kültürlülük, hem küreselleşme süreci ile bağlantısı üzerinden hem de, Thomas Faist’in çalışmaları kapsamında incelenen ulusaşırı toplumsal alan teorisi üzerinden incelenecektir. Bu bölüm kapsamında son olarak da, çalışmanın inceleme alanını oluşturan Türkiye kökenli göçmenlerin, Almanya’ya yönelen göç süreçleri tartışılacaktır. Çalışmanın bu bölümünde tartışılan kavramlar üzerinden, hem genel olarak uluslararası göç kavramının, hem de özelde Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin göç süreçlerinin aktarılması hedeflenmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümü ile birlikte yürütülen saha araştırmasından elde edilen verilerin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu bölüm kapsamında, örneklem grubun bileşenleri üzerinden bir katılımcı profili ortaya çıkarılacaktır. Bu bölümde, anket çalışması kapsamında, katılımcılara yöneltilen sorulardan 13 tanesi bulunmaktadır.

Bu minvalde, öncelikle katılımcıların; cinsiyet, yaş, doğum yeri, gelir durumu, meslek, eğitim durumu gibi özellikleri incelenecektir. Buna ilaveten katılımcıların, medeni durumları ve buna bağlı olarak eş seçimleri üzerinde etkili olan faktörler üzerinden, *Alman* imgesinin evlilikler üzerindeki etkisi tartışılacaktır. Bu bölüm içerisinde, katılımcıların herhangi bir dini inanca sahip olup olmadıkları, eğer sahip iseler, inandıkları dinin ritüellerini hangi sıklıkla gerçekleştirdikleri incelenerek, dinin katılımcıların hayatındaki ağırlıklarının tespiti yapılacaktır.

Çalışmanın beşinci bölümünde, katılımcıların vatandaşlık kavramına karşı geliştirdikleri bakış açıları incelenecektir. Bu bölümde, yüz yüze derinlemesine mülakata dayalı anket çalışması kapsamında, katılımcılara yöneltilen sorulardan 11 tanesi incelenecektir. Bu kapsamda, hem Alman vatandaşlığına, hem de Türk vatandaşlığına bakışları; hem kendilerinin vatandaşlık durumları hem de altsoylarının vatandaşlık durumlarına karşı bakışları üzerinden tartışılacaktır. Buna ilaveten bu bölüm kapsamında katılımcıların hem Almanya'daki, hem de Türkiye'deki siyasi katılımları incelenecektir. Son olarak da katılımcıların kendilerinin, Almanya'ya Türkiye'ye ve Avrupa Birliği'ne yönelik aidiyet hissiyatları incelenecektir.

Çalışmanın altıncı bölümünde, katılımcıların anadil ve kültür kavramlarına bakışları ile sosyal çevrelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörler incelenecektir. Bu bölümde, yüz yüze derinlemesine mülakata dayalı anket çalışması kapsamında, katılımcılara yöneltilen sorulardan 7 tanesi incelenecektir. Öncelikli olarak katılımcıların anadil kavramına bakışları, ev içerisinde hangi dili yoğunluklu olarak kullandıkları ve gündelik hayatlarında hangi dili yoğunluklu olarak kullandıkları incelenecektir. Buna ilaveten, katılımcıların kültür kavramına bakışları da, hem göç veren ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri, göç alan ülkede devam ettirip ettirmedikleri araştırılacak olup, hem de altsoylarını hangi kültür dairesi içerisinde yetiştirmek istedikleri üzerinden incelenecektir. Bu bölüm kapsamında son olarak da, katılımcıların sosyal çevrelerinin yapısı ve sosyal çevrelerinin belirlenmesinde nelerin etkili olduğu irdelenecektir.

Çalışmanın yedinci bölümünde, katılımcıların gündelik yaşantılarının, ayrımcılık olgusuna bakışları ve entegrasyon kavramları üzerinden incelenmesine çalışılacaktır. Bu bölümde, yüz yüze derinlemesine mülakata dayalı anket çalışması kapsamında, katılımcılara yöneltilen sorulardan 9 tanesi incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle katılımcıların hem gündelik yaşantılarında hem de iş yaşantılarında ayrımcılığa

maruz kaldıklarını düşünüp düşünmedikleri incelenecek olup bunun üzerinden Almanya'daki yaşamlarından memnuniyet duyup duymadıkları araştırılacaktır.

Çalışmanın sekizinci bölümünde, katılımcıların kendi kimliklerinin Almanya'da kabul edilip edilmediği hakkındaki görüşleri araştırılacaktır. Bu bölümde, yüz yüze derinlemesine mülakata dayalı anket çalışması kapsamında, katılımcılara yöneltilen sorulardan 17 tanesi incelenecektir. Bu bölüm içerisinde, katılımcıların ait olduklarını belirttikleri; anadilin, kültürün ve dini görüşün, Almanya içerisinde; hem kabul edilip edilmediği, hem de desteklenip desteklenmediği hakkındaki düşünceleri, hem devlet hem de toplum düzeyinde incelenecektir.

Son olarak da çalışmanın sonuç bölümünde, yürütülen saha araştırmasından elde edilen verilerin genel bir değerlendirilmesi yapılacak ve Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerde Alman imgesinin ne olduğu ile alakalı ulaşılan sonuçlar tartışılacaktır.

2. KİMLİK: TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

*""Kimliğiniz gölgeniz gibidir:
Her zaman görünmez, ama her
an sizinle birliktedir (Brain,
2014, 42)."*

Kimlik kavramı, modern öncesi zaman diliminden, modern çağlara, oradan da post-modern olarak nitelendirebileceğimiz günümüze kadar, bireyin analiz birimi olarak hem biricik kendisini hem de içinde bulunduğu toplum/topluluk gibi oluşumları kategorize etme çabası olarak karşımızda durmaktadır. Kimlik ve buna bağlı olarak gelişen her türlü varlık sorunsalı, ister insanoğlunun doğuştan gelen özelliği olan merak duygusundan olsun, isterse bilinmeyenin, belirli olmayanın getirmiş olduğu rahatsız olma halinden kurtulup belli olanın getirdiği konformizme sığınmasından olsun, bu konuyu üzerine düşünmeye değer bulanların, tarihsel süreklilik içerisinde, zihinlerini meşgul eden bir sorunsal olagelmıştır.

Fakat kelimenin kökünün de işaret ettiği *kim* sorusu, açıklanmaya çalışılan bir grup olursa dahi, sorgulamanın kendisinin bireyselliğine işaret ettiğinden dolayı, *kimlik* herkes için farklı bir kavramdır ve açıklamalar bireyseldir. Bu noktadan hareketle, kimlik konusunu akademik yahut felsefi düzeyde ele alan zihinler için dahi, kelimenin sözlük anlamından öte, genel-geçer ve yaygın bir açıklama üretilmemiştir.

Kimlik hakkında tartışma yapmak isteyen bireyin, kimlik tanımı ve sonrasında süregelen tartışmaları; öncelikle kimlik kavramından ne algıladığına bu algılamalara bağımlı olarak analiz sürecinde hangi parametreleri kullanacağına ve bu parametreleri hangi açılardan ele alacağına göre değişim gösterebilir. Bireylerin her birinde, birey olma halinin getirmiş olduğu biriciklikten ötürü de, lafzı geçen süreçler, kişiden kişiye farklılık gösterecek ve ortaya kimlik kavramını kuramsallaştırmayı engelleyecek bir kaos hali ortaya çıkacaktır. Fakat bu kaos hali,

yukarıda hakim olan karamsar tutumun aksine, fikri çeşitliği beraberinde getirmekte ve düşünce üzerinde oluşabilecek baskıyı, kalıplaşmayı engellemektedir.

2.1. Kavram Olarak Kimlik

Yabancı dillere, Latincenin *idem*² yani "aynı" (Marchant, Vernam, 1936, 257) kökünden türetilen *identity* sözcüğü, benzerliği, aynılığı ve özdeşliği ihtiva etmekteyken, Türkçe'de *kimlik*, *kim* kökünden türetilerek bir tanımlamaya ve zorunlu bir mensubiyete vurgu yapmaktadır (Kılıçbay, 2012, 161). Bu noktada kelimenin taşıdığı anlamlar dolayısıyla, kavrama ilişkin bir çelişki dikkati çekmektedir. Kimlik, kelimenin taşıdığı anlam itibariyle bir aynılaştırma, benzeşmenin göstergesidir. Fakat bu aynılaştırma beraberinde kategorize etmeyi de doğurmaktadır. Her kategorizasyon ise aslı itibariyle, benzerlikler yanında farklılıkların da ele alınmasıyla oluşabilmektedir. Bu nokta da söylenebilir ki, kimliğin ontolojisine ilişkin içkin bir tezat bulunmaktadır. Kimlik, hem aynılaştırmayı, benzeşmeyi işaret eder iken hem de benzeşmeyen üzerinden bir farklılaşmayı, farklı olmayı tarif etmektedir (Eroğlu, 1999, 148).

Birey, hayata gelişinde bir kimlikle beraber doğmaz. Hayatın akışı içerisinde kimliğini inşa eder. Bu açıdan kimlik, birey için yaşadığı dünyayı anlamlandırma ve bu anlamlandırma içerisinde kendisini konumlandırma çabasıdır (Bilgin, 2007, 199). Bu süreç elbette ki, bireyin sadece kendi başına edindiği, dış faktörlerin etkisinden azade bir süreç değildir. Öncelikle kendi varlığını bir özne olarak tanımlayabilmesi, kendi varlığını diğer varlıklardan ayırması ile gerçekleşir. Bu çerçevede diğerlerinden ayrışır ve kendi varlığının bilincine varır (Bilgin, 2007, 200). Bu durum da göstermektedir ki, kimlik; farklılıkların ve özneliğin ayırıcısına varma durumu olarak, bir bilinçtir.

Bilincin gelişim sürecinin açıklaması noktasında Lacan'ın *ayna-benlik* düşüncesinin irdelenmesi gerekmektedir. Lacan'a göre birey, doğumu ile birlikte, benlik sahibi olmadan doğar. Bunu takip eden süreçte de *ayna evresi* olarak adlandırılan bir sürece girer. Öyle ki, kendisine ayna üzerinden bakan birey, hem kendisini hem de ayna gördüğü diğerlerini, ayna olmadan yaptığı kendi gözlemleriyle karşılaştırır

²"İdem" kökü "aynı" anlamının yanında,; "tıpkısı, kendi, öz" gibi anlamları da içermektedir. Bu da "identity" sözcüğünün aynılaştırma, benzeşme durumuna yaptığı ithafın yanında, bireyselliği de ihtiva ettiğinin bir göstergesidir. Kelimenin bütün anlamları için bkz: (Marchant, Vernam, 1936, 257)

(Mansfield, 2000, 42-43). Böylelikle hem kendisinin hem de diğerlerinin farkına varmaya başlar.

Bu süreç bireyin kendisinde bir farklılaşma yaratır; çünkü hem kendi bilincine hem de başkalarının varlığının bilincine varmaktadır. Bu aslında anlamlandırılmadan ötürü travmatik bir süreçtir. Birey bu noktada imgeler kullanarak, hem aynada gördüğü kendisine hem de diğerlerine anlamlar vermeye başlayacaktır. Sürecin bu kısmında, yani anlamlandırma aşamasında, bireyin kendi varlığını anlamlandırması, ancak ötekiyi kavraması ve anlamlandırması yoluyla gerçekleşebilir. Bu da esasen benliğin, öteki söylemine bağlı olarak var olmasına, dolayısıyla da asla biricik ve tamamlanmış bir özne haline dönüşmemesine yol açmaktadır (Mansfield, 2000, 42-43).

Bu sürecin anlaşılabilmesi için Hegel bize bir düşünce sistemi sunmaktadır. Öyle ki, şeyler ancak karşıtlıklarının varlığıyla var olabilirler düşüncesi üzerinden bir diyalektik kavramı geliştirmiştir. Bu diyalektik düşünce de, bilincin gelişmesine yol açacaktır (Hyppolite, 2010, 55-57). Bilinç içerisinde öncelik temel ihtiyaçların giderilmesidir. Buna ister ilkel dürtüler densin, istenirse de hayatta kalma dürtüsü densin, bireyin hayatını sürdürmesi bu dürtülere bağlıdır. Bilinç içerisinde bir *ben* duygusu böylelikle gelişir, fakat sadece *ben* yeterli değildir. Diyalektik düşüncenin içerisinde, bir de beni arzulayan bir başka ben daha gereklidir. Bu yolla kendi var oluşu öne sürülebilir (Colepston, 2010, 39).

Bu öne sürme de esasen kabul edilme arzusunun tezahürüdür. Ben ve diğer ben birbirleri üzerinden bir kabul ettirme mücadelesi verirler. Bu mücadele de bir tarafın efendi, bir tarafın köle olarak ortaya çıkmasına yol açar. Böylelikle *ben* ve *öteki* kavramları kurumsallaşır (Colepston, 2010, 39). Burada belirtilmelidir ki, Hegel, efendi-köle diyalektiğini bir mücadele ve tarihsel ilerlemenin bir aşaması olarak görse de, aslında burada bölünmüş bir ortak bilinç vardır. Mücadelenin sonucunda ise bir bütünleşme ve öz bilince ulaşma gerçekleşecektir.

2.2. Varoluş Sorunsalı Olarak Kimlik

Ben kimim sorusu her ne kadar insanlık tarihinin en kadim sorularından biri olagelsin, sorgulamanın kendisinin modernizm ile olan ilişkisi sonucunda yaşadığı değişme dikkate değerdir. Her ne kadar ilk düşünüldüğünde, kimlik modern çağın bir

varoluş sorunsalı halinde zihinlerde canlanabilmekte ise de, modernite kavramından önce de kimlik/kimliklerin bir varoluş sorunsalı olduğu aşikârdır.³ Bu noktada modernitenin *kimlik* olgusuna etkisi, olgunun dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, İnsanın *ben* kavramını kullanmasını takriben kullandığı *öteki* kavramı ile oluşan kimlik yahut kimlikler, modernite ile birlikte daha keskin çizgilere sahip hale gelmiştir. Bu süreci ortaya çıkaran olgu ise, modernitenin gerek önceden var olan kimlik formlarının dönüştürülmesinden, gerekse yeni kimliklerin inşasından yararlanarak, tek-tipleştirici etkisi olmuştur (Giddens, 2010, 50-52).

Modernite, bireyi öne çıkarmak adına, kolektiviteyi öne çıkarmıştır. Modernitenin dayattığı bireyi belli bir kalıba sokma hali, kimlikleri ortadan kaldıran, kimliksizleştiren bir süreç değildir. Aksine, benzeşmenin, yani bir kalıp içerisinde kendisini anlamlandırmanın önem kazandığı bir süreçtir. Bu süreç, yukarıda bahsedildiği gibi, öteki ile olan ilişkinin bir sonucu olarak, kimliğin inşasını ortaya çıkarır. Modernizm, doğası itibariyle kimlik sahibi olmanın önemini artırır (Dumitrescu, [11.05.2016], 11-12).

Daha önce var olan kimlikler, modernizm ile değişim geçirirler ve *ben* ve *öteki* arasındaki çatışma hali şiddetini artırır. Bireyin, bir tek kimlik etrafında yaşamını idame ettirmediği ve bir kimlikler ağına sahip olduğu düşünülürse, Modernite aynı zamanda yarattığı değişikliğe uygun olarak, modern çağa uygun modern kimlikler inşa eder. Hali hazırda bireyin, birden fazla kimlik taşıdığı düşünülürse, bu kimlikler zaman zaman kendi aralarında çatışma halini doğuracak ve bu durum da birey için hem şahsında hem de toplumsal düzeyde bir kimlik bunalımı yaratacaktır. Bir spor kulübü tarafları olan, dini inancına bağlı, etnik ve milli kimliğine değer atfeden genç bir anne örnek olarak alındığında, lafzı geçen birey, *ben kimim* sorusunun cevap olarak birden fazla kimlik olgusundan yararlandığından dolayı, her kimliğin getirmiş olduğu *rol* de, sosyal yaşantısı içerisinde var olacaktır. Sosyal bir varlık olan bireyin, tüm bu roller etrafında durağan olmayan bir kimlikler ağı içerisinde, kendisini tanımlamanın getirmiş olduğu bir varoluş bunalımı yaşaması, eşyanın doğasından bağımsız düşünülmemelidir (Giddens, 2010, 75-77).

³ Örneğin Anti Yunan'da Sophokles tarafından yazılan Kral Oedipus Tragedyası, bir kimlik sorunsalını ele almaktadır. "Kendimden başkası olmak istemiyorum, Nasıl doğmuşsam öyle, Kim olduğumu bulacağım." Aktaran: (Takiş, 2012: 7-8)

Modern toplum, yaratmış olduğu sosyal alan içerisinde bazı kimlikleri öne çıkararak daha fazla önem atfederken, bazı kimlikleri öne çıkan diğer kimliklere eklemiştir. Öne çıkarılan kimliklere sahip olmak durumu, örneğin dini kimlik, etnik kimlik vb., sosyal alanda yaşayan bireye dayatılır. Bu kimlikler, elbette ki başka kimliklerin ötekileri olabilirler, fakat önemli olan bu tür başat kimlikleri taşıma durumudur ve birey ister istemez buna mecbur bırakılır. Bunu müteakip, elbette her başat kimlik bir öteki yaratır ve bir gerilim durumu ortaya çıkar. Tarihsel manada, bu tür kimlikler arası ve ben- öteki arasındaki çatışma durumu, şiddetleri ve yoğunlukları değişmekle birlikte, varlıklarını sürdürme gelmişlerdir (Bilgin, 2001, 207).

Sosyal alan içerisinde yaşanan bu çatışma ve gerilim durumu, elbette ki kimlikleri, birey için bir varoluş sorunsalı haline getirmekte ve özellikle tarihsel süreklilik içerisinde yaşanan değişimlere paralel bir şekilde bir kimlik bunalımı oluşturmaktadır. Bu duruma ister, sanayileşme, şehirleşme, küreselleşme gibi daha büyük ölçekli olguların yarattığı değişim neden olsun ister ise toplumların yaşamış oldukları kırımların tetiklemeyle gelişsin; ortaya çıkan belirsizlik ve/veya değişim hali kimlik sorunlarına yol açmaktadır (Güvenç, 2007, 25-26).

Modernizm, kimliğin statik yapısının kırılarak, kimlik anlayışını devinen bir hale getirmiştir. Fakat post-modernizm ise, bu devinim sürecini arttırarak kimlik anlayışını daha esnek bir forma sokmuştur. Öyle ki post-modernizm kimlikleri hızlı değişim ve dönüşüm süreçlerine açmıştır (Möngü, 2013, 34). Modernizm kimliği inşa etmek üzerine odaklanırken, post-modernizm kimliği değişim ve esneklik üzerine kurgulamaktadır. Bunun yanında post-modernizm kimliklerin sadece içeriklerini değil, kendilerini de değiştirilebilir kılmaktadır. Bu aşamada post-modernizm, farklılıkları yüceltir ve bu farklılıklar üzerinden çoğulcu ve hibrid kimlikleri destekler (Möngü, 2013, 34).

2.3. Benlik ve Kimliğin İnşası

Ben kimim, sorusuna verilen cevapların çeşitliliği, kimlik kavramının ne olduğuna dair farklı bakış açılarının geliştirilmesinin de önünü açmıştır. Öyle ki, kimlik kavramının içeriğinin ne olduğuna dair hâkim olan muğlak durum, konu üzerine düşünen zihinleri, kimlik kavramının tanımlanmasında, kimliğin sınırlarının belirlenmesinde ve kimliğin insan hayatına etkisinin tespitinde farklı sonuçlara

götürdüğü gibi, kimliğin neden ve nasıl edinildiğine dair anlamlandırmalarda da, çeşitliliğe yol açmaktadır.

Elbette ki, yukarıda zikredilen kimlik kavramını ve onun nüvelerini açıklamada yaşanan bu çeşitlilik, konu üzerine düşünen zihinlerin, kimlik hakkında çeşitli düşünce sistemleri geliştirmelerine yol açmıştır. Bu nokta da söylenmelidir ki, benlik ve bunun üzerinden kimlik kavramı üzerine geliştirilen teoriler, kavramı; içerdiği tüm süreçleri ve olguları kapsayacak bir şekilde açıklamaktan uzaktırlar. Bu sebeple de, kimlik üzerine geliştirilen teorilerin, kimlik kavramını ve onun nüvelerini belirli bir sınırlılık içerisinde ele aldığı unutulmamalıdır.

Her ne kadar benlik olgusunun gelişimi ve bunun üzerinden kimlik üzerine teori olarak kabul edilebilecek çok sayıda düşünce sistemi geliştirilse de, bu teoriler esasen kuramsal temellerini sosyoloji ve psikoloji disiplinlerinin, konu üzerine geliştirdiği sosyolojik ve sosyal psikolojik bakış açılarına dayandırmaktadırlar. Bu iki bakış açısı da bireyi, bireyin rollerini ve rollerinin biçtiği davranış kalıplarını, sosyal yapının oluşumunu ve bu yapı içerisindeki gruplar arası ilişkileri açıklamaya yöneliktir. Çalışma kapsamında kimlik üzerine geliştirdikleri tutarlı ve görece daha kapsayıcı bakış açıları ile öne çıkan, hem sosyoloji hem de psikoloji disiplinlerinden beslenen; *Sembolik Etkileşimci* teori ile *Sosyal Kimlik* teorileri incelenecektir.

2.3.1. Sembolik Etkileşimci Teori

Sembolik etkileşimci teori, 20 yüzyılın başlarında Charles Horton Cooley ve George Herbert Mead'ın sistemleştirdikleri bir teoridir. Kimliği ve kimliğin inşasını, birey ve bireyin etkileşimde bulunduğu sosyal gruplar üzerinden açıklayan bu teori, bireyin zihin dünyasında oluşan imgelerin toplumun katı birer gerçekliğine dönüştüğünü ortaya atarlar (Cooley, 1902, 87). Toplum, karmaşık yapıların bir bütünüdür ve bu yapılar, bireyin zihin dünyasında ona atfedilen imgelerin tamamından oluşur. Toplumsal roller, bireyin zihin dünyasında içselleştirilir ve uygulama alanı olarak da sosyal yaşantının içerisinde hayat bulurlar. Bu yüzden de toplum, esasen bireylerin mevcut ortak sembolleri paylaştığı yerdir (Bozkurt, 2002, 358-359).

Birey ile toplum arasında bu etkileşim süreci içerisinde, mevcut imgelerin; bireyin zihin dünyasında yer edebilmesi için de, benliğin gelişmesi gerekmektedir. Birey, sözü edilen mevcut imgeleri, benlik içerisinde öğrenir ve özümser. Bu süreç ise,

bireyin, diğere bireyler ile kurduğu etkileşimin bir sonucudur (Hogg, Vaughan, 2011, 141).

Sembolik Etkileşimcilik Teorisi içerisinde bu etkileşim iki kavram üzerinden açıklanır; bunlar *birincil grup* ve *ayna benlik* kavramlarıdır. Birincil grup, hayatın doğal akışı içerisinde yüz yüze gelinen, etkileşim içerisine girilen insanların tamamının oluşturduğu bir gruptur. Benlik, bu grup ile girilen etkileşim içerisinde gelişir; çünkü bu grup hakkındaki fikirler, toplum hakkındaki imgelerin temelini oluşturur (Cooley, 1909, 23). Bu da bize göstermektedir ki, benlik; bu grup hakkında oluşturduğu imgelerden beslenirken, toplumsal yaşantısını bu grup çerçevesinde sürdürdüğünden ötürü, bu grup içerisinde gelişir. Bu süreç, temelinde etkileşimi esas aldığından ötürü de, bireylerin zihinlerindeki imgeler, birbirlerine aktarılır yahut yansıtılır. Bu yansıtma sürecinin bir sonucu olarak da, imgeler bireyler arasında paylaşılır ve aktarılır. Bu durum, bireyi etkileyen bir ayna benliğin oluşmasına yol açmaktadır (Cooley, 1909, 152).

Ayna benlik içerisinde, birey benliğini, bir aynaya bakıyormuşçasına başkaları üzerinden kendisine bakarak edinmektedir. Fakat bu noktada, toplumsal yaşantı içerisinde birçok rol olduğu düşünüldüğünde görülmektedir ki, birey birden fazla rol için farklı benlikler oluşturmaktadır (Stets, Burke, 2000, 225-226). Bu benliklerin her biri, oluşum aşamasında birincil gruptaki diğere bireylerle etkileşim içerisinde olduğundan ötürü de, aynı toplumsal rolü paylaşan grup üyeleri ile bir özdeşlik ve paydaşlık alanı doğmaktadır. Bu durum da doğal olarak, özdeşliği paylaşanların bir araya gelerek bir kategorizasyonun ortaya çıkmasına yol açar. İşte bu kategorizasyon, kimliğin kendisidir.

2.3.2 Sosyal Kimlik Teorisi

Sosyal Kimlik Teorisi, 20 yüzyılın ikinci yarısında, Henri Tajfel ve John Turner tarafından ortaya atılan ve bireyin bilincini ve buna bağlı olarak kimliğini toplumsal yaşantı içerisindeki farklı rol gruplarıyla etkileşime girerek oluşturduğunu savunan teoridir. Hali hazırda birey, bir toplumsal yapının içerisine doğmakta ve bu toplumsal yapıyla etkileşim içerisinde yaşamaktadır. Toplumsal yaşantı içerisinde, rolleri birbirlerinden ayrılmış gruplar vardır ve bu gruplar statü üzerinden ayrılmaktadırlar. Birey tam olarak bu koşullar altında, kendi benliğini inşa etmeye çalışır ve rolleri birbirinden ayrılmış bu gruplardan etkilenir (Hogg, Vaughan, 2011, 152-153).

Sosyal Kimlik Teorisi içerisinde, kimlik temelde ikiye ayrılmaktadır. Bireyin sahip olduğu kimlik ile grubun sahip olduğu kimlik birbirlerinden etkilenmekle beraber birbirlerinden farklıdırlar. Birey hem kendisini açıklarken, farklı bir kimlik tanımlaması içerisinde bulunurken, grubun sahip olduğu ve grup üzerinden kendisinin de ait kimlik tanımlamasını farklı düzeylerden gerçekleştirmektedir (Hogg, Vaughan, 2011, 336). Bu noktada Tajfel'in üzerinde durduğu süreç, bireyin grup üzerinden edindiği sosyal kimliğidir. Öyle ki birey, toplumsal yaşantı içerisinde kendisini konumlandırma ihtiyacı hisseder ve zaten doğumundan itibaren ilişki içerisinde bulunduğu toplumsal roller üzerinden grup kimliğine dâhil olur ve kendisini diğer bireylerden ve gruplardan ayırıştırır (Tajfel, 2010, 4).

Toplumsal olarak kendisini konumlandığı grup kimliği içerisinde, hem dâhil olduğu grup hakkında hem de grubun dışında kalan ötekiler hakkında, imgeler edinmek suretiyle hem kendi grubunu hem de diğer gruplar hakkında basmakalıp düşünceler edinirler (Tajfel, Turner, 1986, 14-15). Böylelikle oluşan bu sosyal kimlikler, kendileri hakkında, diğer gruplara ile karşılaştırmalar yapma fırsatı sunmaktadır ki bu da ben ve ötekinin düşüncelerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır (Tajfel, 2010, 2-3).

2.4. Kimlik Tartışmalarında Tanınma-Tanımlama Sorunsalı

Kimliğin insana dair bir kavrama denk düşmesi, aslında bireye bir özgürlük tanımakta ve kendisini tanımlamasının önünü açmaktadır. Fakat bireyin sadece şahsının sahip olduğu hüviyetin dışında, kolektif kimlikler olarak nitelenen ve diğer bireyler tarafından da paylaşılabilen kimlik yapılarında, mensubu olarak tanımlanacak grubun niteliklerinin belirlenmesi, kişinin iradesine bağlı olarak gelişmemektedir. Bu noktada ortaya genel geçer kriterlerinin koyulamaması sonucunda, kişi kendisini her ne kadar bir gruba/kolektif kimliğe dâhil olarak görme eğilimde olsa dahi, başkaları tarafından bu durumun kabul edilmesi gerekmektedir. Başkaları tarafından kabul görmeyen kimliğin, kimlik bir sosyal olgu olarak kabul edildiğinde, sosyal bir gerçekliğe dönüşmesi beklenemez. Cooley'e (1902, 87) göre, insanların birbirleri hakkında sahip oldukları düşünceler, toplumun katı gerçekliğini oluşturur.

Durumu örneklendirmek gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde koşulsuz şartsız her vatandaşı bağlayan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 66. maddesinin 1.

bendi ile düzenlenen Türklük tanımı, "*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür*" olarak belirtilmektedir. Yine 66. Madde'nin 2. bendi, "*Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür*" olarak düzenlenmiştir (T.C. Anayasası, 1982, Madde 66). Anayasa'nın 66. maddesinin yukarıda belirtilen ilk iki bendi incelendiğinde, karşımıza Türk kavramının vatandaşlıkla ilişkilendirildiği ve kan bağıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Fakat maddenin ikinci bendi, birinci bendin getirmiş olduğu kaideye bir hanel getirmemektedir.

Bu noktada Anayasal olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her birey kendisini "Türk" kimliği içerisinde görebilir ve böyle hissedebilir. Bireyin kendisi açısından bu kabul süreci sorunsuz işlese dahi, bu noktada kolektif bir kimliğe işaret eden "Türk" kimliğinin diğer mensupları yahut mensup olmayanları tarafından "Türk" kimliği içerisinde kabul edilmelerinde sorun yaşanabilir. İşte bu ikilem bir kimlik sorunsalı yaratmaktadır ve bireyin kimlik talebi, kimlik bir sosyal olgu olarak düşünüldüğünde, bir çatışma alanına işaret etmektedir.

Örneği detaylandırmak gerekirse, tam tarihi belli olmamakla birlikte, yaklaşık olarak 300 senedir Anadolu coğrafyasının çeşitli bölgelerinde (özellikle Ege Bölgesinde) yaşayan, anadil olarak Türkçe konuşan, çoğunlukla Türk örf, adet ve göreneklerini benimsemiş, İslam dinine mensup ve sayıları tam bilinmemekle birlikte Osmanlı İmparatorluğu döneminde Afrika kıtasının çeşitli bölgelerinden getirilen (Olpak, 2013, 128), Afrika kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, yaygın "Türk" kimliği içerisinde nerede durduğu bir sorundur.

Siyahi bir vatandaş, kendisini Türk olarak tanımlasa dahi (ki bu durum Afro-Türkler arasında gayet yaygındır) Türk kimliğinin diğer mensupları tarafından, bu kimliğin bir parçası olarak görülmemektedirler (Olpak, 2013, 128). Türk denildiği zaman, ister bu kimliğin taşıyıcıları, isterse Türk kimliğini *öteki* olarak inşa etmiş diğer kimlikler arasında; Afro-Türkler akla gelmemekte ve Türk kimliğinin içerisinde kabul edilmemektedir. Bu yüzden de Afro-Türkleri tanımlamak için dahi, yaygın bir şekilde kendilerini Türk olarak tanımlamalarına karşın, Afrikalı kökenlerine atfen, *afro* kısaltması kullanılmaktadır. Bunun yanında Türk kimliğinin diğer mensupları tarafından ayrımcı hatta yer yer ırkçı söylemlere maruz kalmakta⁴ ve kendileri, yaygın bir şekilde *Arap* olarak adlandırılmaktadırlar (Olpak, 2013, 128).

⁴ Afro-Türklerin maruz kaldıkları söylemler arasında olumsuzlaştırılarak kullanılan "Arap"

Bu noktada Türk kimliğinin tanımına hem uyup hem de bir türlü o kalıba girmeyen bir durum ortaya çıkmaktadır. Afro-Türkler, eğer Türk kimliği dil üzerinden tanımlanırsa; Türkçe konuşan, eğer din üzerinden tanımlanırsa; Müslüman olan, eğer gelenek üzerinden tanımlanırsa; neredeyse tüm yaygın gelenek ve örfleri benimseyen⁵, eğer ortak bir geçmiş olarak tanımlanırsa bu durumda da; neredeyse 300 yıldır aynı coğrafyanın paylaşıldığı bir gruptur. Fakat buna rağmen, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Anadolu'ya yönelen ve anadilleri, etnik kökenleri, gelenekleri farklı olan diğer topluluklar Türk kimliği içerisinde tanımlanabilirken, Afro-Türklerin, Türk kimliği içerisinde nereye oturduğu bir sorunsaldır.

Verilen örneğin de göstereceği gibi, bireyin bir kimlik için öne sürdüğü mensubiyet ve aidiyet iddiası, sadece bireyin talebine göre şekillenememektedir. Bu noktada kimliğin sosyal alanda var olduğu düşünülürse, hem bu alanın paylaşıldığı diğer bireyler düzeyinde hem de toplumsal düzeyde, bireyin ortaya koyduğu kimlik iddiasının kabul edilmesi gerekmektedir. Çünkü her kimlik bir sosyal ilişkiyi içererek, diğer bireylerle benzeşmeye atıfta bulunmaktadır (Buckingham, 2008, 1). Aksi halde iddia sosyal gerçekliğe dönüşmeyerek, bireyin söyleminden ibaret kalacaktır ki kimliğin toplumsal olma özelliği, onun temel özelliklerinden birisidir (Aydın, 1998, 14-15). Tüm bu sebeplerden ötürü kimlik; birbirlerini tamamlayacak bir şekilde hem tanımlama hem de tanınma süreçlerini birlikte ihtiva eder. Bu iki süreçten birinin varlığının eksikliği, bireyin kimliğinin inşasının ve ediniminin eksik kalmasıyla sonuçlanacaktır.

2.5. Birey ve Kimlik

Kimliğe ilişkin bir diğer çelişkili durum ise, yukarıda da bahsedildiği üzere, analiz biriminin tespiti ve tayini üzerine gerçekleşmektedir. Kimlik, insana ilişkin bir kavramdır ve bu yapısı itibariyle bireyseldir. Sorgulamanın çıkış noktası olarak birey, kendisini tarif etme sorunsalı üzerinden eylemi gerçekleştirir. Bu durum bir bilinç meselesidir ve bu yapısı itibariyle de kimlik bireyseldir. Fakat kimlik hem kelime anlamı hem de olgunun yapısı itibariyle bir mensubiyete işaret eder (Kılıçbay, 2012, 161). Bu mensup olma, ait olma hali ise, bireyin kendisine ait bilgilerin

sözcüğünden çok, "gündüz feneri", " "pis kara marsık" gibi aşağılayıcı söylemler öne çıkmaktadır.

Olayı aktaran: (Olpak, 2013, 128).

⁵ Afro-Türkler, şuan yaşadıkları bölgenin hâkim geleneklerinden farklı olarak " Dana Bayramı" adını verdikleri bir şöleni yaşatmaktadırlar. Bakınız: (Olpak, 2013, 132-133).

oluşturmuş olduğu öznel kimlik haricinde, kimliğin kolektif yapısını işaret etmektedir.

Bütünün bir parçası olarak taşınan kimlik, doğası itibariyle bütüne dair mensubiyetin bir koşulu olarak, aynılığı, benzeşmeyi içermektedir (Buckingham, 2008, 1). Kimliğe ait bu iki durum, kimliğin içkin bir çelişmesini meydana getirmektedir ki bu çelişki; kimlik kavramının birey üzerinden mi, yoksa kolektivite üzerinden mi geliştiğine dairdir. Bu noktada birey ve bireysel talep olmadan, mensubiyet tanımlanamaz, fakat parçalardan hareketle bütünün tanımlanması ve bunun mensubiyet üzerinden açıklanması, analiz birimi olarak bireyi yok etmese de, böyle bir kolektif mensubiyette birey; analiz birimi olarak da yer bulamaz. Çünkü bireyin sahip olduğu kimlikler diğer bireylerden farklılığı ölçüsünde oluşur ve gelişir (Kılıçbay, 2012, 161-163).

Bu içkin çelişki, kimlik kavramının ihtiva ettiği yegâne çelişki değildir. Bu noktada her mensubiyetin, aidiyetin, ortaklaşmanın; yaratmış olduğu kolektif kimliğin hangi kıstaslar ölçüsünde gerçekleşeceği de kimliğe dair bir bilinmezi doğurmaktadır. Bireylerin, mutlak ölçüde birbirlerine benzemeleri düşünülemez. Zaten öyle bir durum mensubiyet, aidiyet ve ortaklaşma kavramları ile değil; aynı olma hali üzerinden açıklanabilecektir ki, kimlik tartışmalarında bireyi yok sayan böyle bir durum görülmemektedir. Öyleyse, bireye ait olan kimliğin, yaratmış olduğu mensubiyet alanının hangi kıstaslar temel alınarak oluşacağı bir muammadır.

Bu durumda, mensubiyet alanlarının, kendisine benzemeyen, farklı olan yani *öteki* olan üzerinden tanımlanması zorunluluğu kendisini göstermektedir ki, ne olunduğu değil ne olunmadığı üzerine oturtulan negatif bir inşa sürecidir (Kılıçbay, 2012, 162). Ötekisi olmayan bir kimlik yoktur ve her kimlik bir öteki bulmaya muhtaçtır. Ötekinin varlığı kimliği hem sosyal bir olgu olarak ayakta tutmakta hem de varlığına dair bir açıklama getirmesi dolayısıyla temellendirmektedir (Fligstein, 2008, 127).

2.6. Kimlik Kavramı İçerisinde Ben ve Öteki

Kimliğin *öteki* olan ile ilişkisi, kendi inşasının yapıtaşı olması dolayısıyla kimlik için birincil öneme haiz olsa da, her kimliğin kendi inşası süresince bir öteki yaratması, kimlik kavramlarının hem muğlaklaşmasının hem de zarar görmesini sağlamaktadır. Birey kendi yaşantısı içerisinde sayısız kimliğe sahiptir ve hüviyet bilgileri dışarıda

bırakıldığında⁶, birey kendisine; hem toplum tarafından biçilen kimlikleri hem de sonradan kendi edindiği kimlikleri taşımaktadır. Örneğin, milliyet, vatandaşlık, dini inanç, cinsiyet⁷, konuşulan dil, okunulan okul, yaşanılan şehir ve hatta taraftarı olunan takım, vb. dahi, eğer birey kendisini tanımlarken kullanılıyorsa; birey için bir kimlik anlamına gelmektedirler.

Birey sahip olduğu kimliklerin birini edinip diğerinden vazgeçmez, aslında bunların hepsine aynı anda sahiptir. Bu aidiyetler yumağı içerisinde, bazı kimlikler olaylar karşısında, daha ön plana çıkabilirler yahut daha geri planda kalabilirler (Aslantürk-Amman, 2000, 180). Fakat bu durum geri planda kalan kimlik/kimliklerin kaybedildiği anlamına gelmemektedir. Fakat tüm bu kimlikler, özellikle hayatın gündelik akışı içerisinde daha çok vurgulanan kimlikler, kendi inşa süreçlerinde birbirlerinin getirmiş olduğu aidiyet alanlarına zarar vermektedir (Koçdemir, 2004, 449).

Her kimlik kendi mensubiyet alanını belirlerken bir sınırlandırma getirir ve bunu *ötekini* inşa ederek gerçekleştirir. Fakat bir kimlik etrafında gerçekleştirilen bir mensubiyet, bireyi o kimliğin diğer mensuplarıyla aynı daire içerine yerleştirirken, sahip olunan diğer bir kimlik, önceki kimlik özelinde aynı daire içerisinde bulunan bireylerden ötekileşmeyi yaratabilir. Çünkü birey aynı anda birden fazla kimliğe sahiptir (Weiler, 2009, 123-124). Örneğin Fransız bir Katolik ile Fransız bir Müslüman, etnik kimlikleri dolayısıyla aynı dairenin içerisinde bulunurlar ve *öteki* olarak birbirlerini karşıtı değildirler. Fakat dini kimlikleri dolayısıyla Fransız Katolik ile Fransız Müslüman birbirlerinin doğrudan ötekileridir. Bu durumda, lafzı geçen iki birey de hayatın gerçekçiliği etrafında sahip oldukları kimliklerden kolaylıkla sıyrılmayacakları için, sahip olunan kimlikler birbirlerini tahrif etmektedirler (Kılıçbay, 2012, 162-163). Bu durum da kimlik konusunda analiz düzeyi noktasında bir zorluk yaratmaktadır.

Ötekinin yaratılması, birey düzeyinde ve grup düzeyinde farklı birer süreç olarak görülebilse de, esasen grup düzeyindeki ötekileştirme, Freudyen bir bakış açısıyla

⁶Burada "Hüviyet Bilgileri" kavramıyla kast edilen, bireyin sahip olduğu öznel durumlardır. Yaşı, ismi, ailesi, doğum yeri gibi, sonradan edinilmeyen fakat benliğin bir parçası olarak, kişinin kendisini tanımlarken kullandığı demografik bilgiler kastedilmektedir.

⁷Burada "cinsiyetin", fizyolojik olarak doğuştan geldiği reddedilmemekle birlikte, kastedilen toplumsal roller içerisinde, cinsiyete dair rollerin ve sterotiplerin devlet, toplum ve aile tarafından bireye edindirilmesidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Eagly, 1997, 1380-1383)

bireyin bilinç düzeyinde gerçekleşen ötekileştirme sürecinden beslenmektedir. Öyle ki, Freudyen psikanalitik kuram çerçevesinde, bireyin *eros* ve *destrudo* adı verilen, içgüdüsel ve ilkel dürtülerle ilgili güdülendiği belirtilmektedir. Bu ilkel güdüler sadece cinsel dürtü olarak algılanmamalı, her türlü sosyal ilişki çerçevesinde duyumlanan hisler olarak insana yaşama gücünü tesis eden güçler olarak ele alınmalıdır (Freud, 1996, 80). Bu ilkel güdülerin varlığı yani ilkel benlik (id) insanı hayatta tutan becerilerin gelişmesini tetiklemektedir ve bireyin, dış dünya ile etkileşime girmesine neden olmaktadır. Böylelikle birey yaşaması için temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir (Freud, 1996, 79).

Freud, medeniyetin gelişimini, tam da bu noktada ilkel benliğin tetiklediği hayatta kalma dürtüsünün yarattığı iş birliğinin ihtiyacının bir sonucu olarak görmektedir (Freud, 1995, 274). İnsan, yaşaması için temel gereksinimler olan, yiyecek bulma, barınma, korunma gibi gereksinimleri karşılamak için, diğer insanlarla iş birliğine gitmiş, bu da sosyalleşmeyi başlatarak, toplumun temellerinin atılmasına yol açmıştır. Tabii olarak bu durum, bireyin toplumsal dayanışma içerisinde, kendisiyle birlikte yahut kendisine karşı çalışmasının önemini de farkına varmıştır (Freud, 1995, 283). Kendisi ile işbirliği içerisinde olan diğer kişiler doğal olarak grubun içerisinde kalırken, grup ile bağlantısı olmayan yahut grubun aleyhine çalışan kişiler ötekileri oluşturmuşlardır.

Bireyler bu şekilde *ben* ve *öteki* kavramlarını oluşturmuşlar ve bunlar üzerinden de işbirliği yahut rekabet içerisine girmişlerdir. Birey düzeyinde ele alınan bu Freudyen yaklaşım aynı zamanda, kolektif kimlikler için de uygulanabilecektir. Gruplar tıpkı Freud'un ilkel benlik üzerinden iş birliği halini açıkladığındaki gibi, bileşenleri üzerinden bir paydaşlık ve ortaklık halini doğurmaktırlar. Bu paydaşlık ve ortaklık durumu belli bir duygudaşlık üzerinden kolektif kimliklerin yaratılmasını, yaratılan kimliğin sınırlarının belirlenmesi ve bu sınırlar üzerinden varlığının tesisi için de ötekinin yaratılmasını sağlamaktadırlar. Tabii ki, her paydaşlık, paydaş olmayanlarla arasında bir rekabeti de beraberinde getirmektedir ki bu rekabetin de düşmanlık duygusunu doğurmaması düşünülemez (Schnapper, 2005, 151-152).

Bir paydaşlık, ortaklık ve duygudaşlık üzerinden gelişen kolektif kimlikler, bireyin kendi çıkarı ile grubun çıkarı arasında bir bağ kurduğu ölçüde özdeşleşme duygusunu geliştirmektedir (Schnapper, 2005, 151-152). Bu özdeşleşme hali içerisinde, yukarıda

bahsedilen rekabet duygusunun da koşullara dâhil olması, kolektif kimliğin taşıyıcıları arasında bağlılığın artmasına ve dışarıdan kolektife yönelen bir *düşman* algısı ile beraber, hem kolektif kimlik içerisinde bağlılığı artmasına hem de lafzı geçen *düşman* algısının diğer gruplara yönelen bir şekilde *düşmanlığa* dönüşmesine yol açmaktadır (Schnapper, 2005, 151-152).

Ben ve öteki arasında ayırım, farklılaşmanın ve rekabetin doğası itibariyle olumsuz bir anlam taşır. Öyle ki, ötekini taşıdığı anlam olumsuz olmak durumundadır çünkü *ben* kimliğinin içerisinde bir olumsuzlama, hem bireyin kendisini hem de grubu olumsuzlayacağından işlevsizdir. *Ben* ideal olandır, bu ideal olma durumu üzerinden *öteki* ile farklılaşmaktadır. *Ben* ile karşılaştırılan her şeyin bir şekilde olumsuz en azından nötr olması gerekmektedir. Ötekiyi ilgilendiren her olumlama, arkasından bir ama taşır. Bu durum da tarihsel düzlemde *ben* ve *öteki* arasında bir hiyerarşi doğurduğu gibi, *benin*, *öteki* üzerindeki tahakkümünü de getirmektedir ki; ezen ve ezilen gruplar arasındaki ilişkiyi meşrulaştırma aracı olarak da görülmüştür.

Örneğin Aristoteles, Antik Yunan medeniyetindeki köle rejimi savunurken, köleler ve kadınlar üzerinden, bir yöneten ve yönetilen ayırımına gitmiş; bu ayırım üzerinden geliştirdiği kolektif kimliği tahakkümün olumlanmasında kullanmıştır (Aristoteles, 1983, 12-15). Yine aynı tutum, David Hume'de Afrika halklarının sömürülmesini, ırklar arasında yaptığı bir hiyerarşik bakış açısıyla meşrulaştırmasında görülmektedir (Hume, 1882, 252). Hume, böylelikle bir *biz* kimliğini oluşturmuş bunun üzerinden de, *öteki* olanın önce olumsuzlanmasını böylelikle de *öteki* üzerinde kurulan tahakkümün meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Öte yandan batılı şarkiyatçılar, doğu ve batı medeniyetlerini, *ben/biz* ve *öteki* üzerinden ayırtmışlar ve Batı medeniyetinin, Doğu medeniyetinden daha üstün olduğu tezini savunmuşlardır (Said, 2010).

Yukarıda zikredilen örnekler göstermektedir ki, *ben/biz* ve *öteki* arasındaki ayırım; sınıf, cinsiyet, ırk yahut kültür üzerinden geliştirilebilir. Bu ayırım üzerinden bir rekabet ortamı ve bu ortamdan hareketle de tahakkümün meşrulaştırılması çabasına da girilebilir. Bu noktada dikkat çeken durum, tarihsel süreklilik içerisinde, farklı kimliklerin; farklı kıstaslar üzerinden sürekli olarak bir *ben* ve *öteki* inşa etme ihtiyacıdır (Chambers, 2014, 44).

Her kimliğin bir *ötekiye* ihtiyacı vardır (Hall, 2014, 282) fakat bu durumda sorun ötekinin belirlenmesinde belirlenecek olan kıstasların neler olacağıdır. Rastgele bir

öteki, kimliğin inşa sürecinde ne kadar işlevsel olacaktır? (Bilgin, 2007, 177). Örnek vermek gerekirse, etnik kimlikler içerisinde Türk kimliğinin ötekisi olarak Koreli kimliğinin bir işlevselliği bulunmamaktadır. Bugün Koreli ile Türk kimlikleri birbirlerinin ötekileri değildir; çünkü kimlikler birbirleriyle herhangi bir bağ geliştirmemişlerdir. Bu yüzden de iki kimlik açısından ben ve öteki ayrımı yapmak zorlama olacaktır. Kimlikler birbirleriyle ilgili somut karşılaştırmalar kurabilecekleri bir tarihsel birikime sahip değildir. Bu yüzden Carl Schmitt'in *dost ve düşman* üzerine geliştirdiği düşünce sistemi, *ben ve öteki* kavramları için kullanılabilir.

Carl Schmitt, *Siyaset Kavramı* adlı kitabında, *siyasal* kavramının içerisinde gelişen *dost ve düşman* algılarına değinir. Schmitt'e göre dost ve düşman varoluşsal anlamlarıyla kavranmalıdır; öyle ki bu kavramlar zihinlerdeki birer metafor olarak algılanmamalıdır (Schmitt, 2006, 48). Dost ve düşman arasındaki fark, düşünsel düzeyde değildir, varoluşsal bir gerçekliktir (Schmitt, 2006, 48-49). Bu sebeple de düşman, bir rakip ya da nefret edilen bir hasım değildir; bir olasılıktır ve karşısında mücadele edilendir (Schmitt, 2006, 49). Bu noktada dost ve düşman arasında yapılan zihinsel karşılaştırmalar yeterli değildir; düşmanın yani *ötekinin* belirmesi için, somut karşılaştırmalar kurulmalıdır (Schmitt, 2006, 50-51).

Yukarıda ifade edildiği gibi, *ben* kendisini inşa etmek için *öteki* kimliğe ihtiyaç duyar. Fakat bu *öteki* de, *ben/biz* kavramı dışında yer alan herhangi bir grup olamaz. *Ben* kimliğinin oluşabilmesi için, *öteki* olanın açıklamasının somut gerçeklikler üzerinden kurgulanması gerekmektedir. Schmitt'in *dost ve düşman* arasında yaptığı ayrım, esasen, *ben ve öteki* arasında yapılan bir ayrımdır. Çünkü Schmitt'in teorisinde *düşman* doğal olarak ötekidir. Bu yüzden de Schmitt'in de göstermekte olduğu, somut karşılaştırma gerekliliği *ötekinin* inşası açısından bir gerçekliktir. Bu aşamada söylenmelidir ki, çalışma kapsamında kullanılan *ben ve öteki* kavramları ve bu kavramlar üzerinden incelenen Türkiye kökenli göçmenlerde, göçmen kimliğinin inşasında *Alman* imgesi'nin ne olduğunun tespiti, iki kimliğin arasında gelişen ve Schmitt'in de işaret ettiği gibi somut farklılıkların tespitine yöneliktir.

3. ULUSLARARASI GÖÇ VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

Léon Uris, *Exodus* romanını noktalarken, “Kölelik ülkesinden özgürlüğe zaferli bir yolculuk” gecesinin ayinini anlatır. *Exodus*'teki göç (Uris, 1959, 632) 300 Musevi çocuğunun Akdeniz'de Filistin topraklarına yol alımlarının serüveniyle ilgilidir. Göç, Akdeniz coğrafyasında tarihi eskilere dayanan bir serüvendir. Ünlü Annales tarihçisi Fernand Braudel, Akdeniz'in coğrafi tarihinden bahsederken Akdeniz'in geniş bir tarih ve coğrafyadan oluştuğunu ifade eder (Braudel, 1989). 21. Yüzyılın başlangıcı olan günümüzden Avrupa tarihine uzandığımızda, etrafımızın Akdeniz ile göçler ve *Exodus* gibi sayısız hikâyelerle dolu olduğunu görürüz ki, Türkiye de Akdeniz coğrafyasında bulunan bir göç koridorudur (İçduyu, Kirişçi, 2009, 1-25).

Göç, uluslararası düzeyde, göç alan ülke ile göç veren ülke arasında yaşanan çift taraflı süreçlerin bütünüdür. Bu tarz zincirleme göç ağlarının sonucunda birinci nesil göçmenler geldikleri ülkeyle var olan bağlarını korurlarken, ikinci ve üçüncü nesil göçmenler, bu dairesel etkileşim ve aktarım sürecinden etkilenecek, iki ülkenin kültürel kodlarını bir araya getirmeye başlarlar.

Özellikle Batı Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler ve onların çocukları üzerine inşa edilen algılar, bütünselci kültür ile senkretik kültür arasında mekik dokumaktadır. Örneğin Almanya'da *Almanlaşmamak*, Türkiye'de *dejenere* olmakla değerlendirilen Türkiye kökenli göçmenler, göç ve göçmen algısının stereotip (basmakalıp) niteliğini ortaya koymaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle hız kazanan küreselleşme, göç süreçlerini etkilemiştir. Göçmenlerin hem ayrıldıkları hem de yerleştikleri ülkelerle bağlarından farklılaşmalar meydana gelmiştir. Küreselleşmenin bu kadar hızlı yaşanmadığı 1990'lı yılların öncesi dönemde göç araştırmacıları bu çift taraflı bağları *Diasporik alan* (Everett, 1966) olarak tanımladılar. Küreselleşme süreci sonrasında aktarımların bu kadar hızlanması sonucunda göç araştırmalarındaki genel tespit diasporik alan kavramının yetersizliği üzerinedir. Araştırmacılar artık bu çift taraflı bağların kırılarak bir *ulusaşırı toplumsal alanın* (Faist, 2003; Abadan-Unat, 2002-2007; Kaya, 2004) ortaya çıktığını söylemektedirler. Diasporik alandan

Uluslararası toplumsal alana evrilen bağları tanımlamak için üçüncü alan düşüncesi de (Vassaf, 2002) kullanılmıştır. İşte bu çalışma tam bu kavram evrilmesinin sürdüğü üçüncü alan düşüncesi üzerinde şekillenmektedir.

Uluslararası toplumsal alan yaratımıyla göçmenlerin küresel bir kimliğin parçası haline dönüşmelerini Arjun Appadurai beş ayrı ekseninde incelemektedir (Appadurai, 1990, 6-7). Göçmen hareketliliğinin gerçekleştiği etnik eksen (*ethnoscape*), teknolojinin paylaşıldığı teknik eksen (*technoscape*), uluslararası sermaye hareketliliğinin yaşandığı sermaye eksenini (*finanscape*), bilgi ve sembollerin paylaşıldığı medya eksenini (*mediascape*), son olarak ise hak ve özgürlüklerin konuşulmaya başlandığı fikir eksenini (*ideoscape*). 1970'lerden günümüze küresel kültür boyutuyla göç ve göçmenler bu eksenleri denemektedirler. Ulus-devlet hegemonyası yerine evrensel kültüre dâhil olmak (Toksöz, 2006, 41) göçmenler için uluslararası toplumsal alanların önemini arttırmaktadır.

Çalışmanın bu bölümü boyunca ele alınan göç ağları, zincirleme göç, sosyal sermaye ve küreselleşme çağında uluslararası toplumsallık gibi konular, Arjun Appadurai'nin *ethnoscape*, *technoscape*, *finanscape*, *media* ve *ideoscape* gibi sınıflandırmaları esas alınarak incelenecektir. Göç ağları, etnik eksenini oluştururken, zincirleme göç ve sosyal sermaye akışı ve pazarlıkları teknik vb. ekonomik alanlarda *finanscape* yaratmaktadır. Göçmenlerin uluslararası toplumsal alan oluşturmaları ise *mediascape* ve *ideoscape* çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler örneği de bu eksenleri izleyerek *-ediascape* ve *ideoscape* ürünü- bir uluslararası toplumsal alan olmaktadır. Göç ağları ve zincirleme göç *ethnoscape* yaratırken, sosyal sermaye *technoscape* *finanscape* oluşturmaktadır. Almanya'da yaşayan Türkiye kökenliler gibi uluslararası toplumsal alanlar ise *mediascape* ve *ideoscape* örnekler meydana getirmektedir. Türkiye'den giden göçmen ağları kapsamında yaratılan uluslararası toplumsal alan örnekleri, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında göç ve göçmen algısının yeniden yorumlanmasını gündeme getirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle göç ağları ve nedenleri incelendikten sonra zincirleme göç ve sosyal sermaye kavramlarının küresel kültürle ilişkisi tartışılacaktır. Böylelikle, uluslararası toplumsal cemaatlerin, göç ve göçmenler tarafından nasıl ortaya çıktığı tartışılacaktır. Sonuç olarak, günümüzde göçmenlerin *ötekileşmelerinin* yanında, ne şekilde küresel ve senkretik bir kültürün üyesi haline geldikleri yorumlanacaktır.

3.1. Göç Ağları, Zincirleme Göç ve Sosyal Sermaye

Öncelikle açıklamak gerekirse göç kavramı, insanların belli bir mekândan, başka bir mekâna fiziksel olarak geçişleri sürecini ve gerçekleştirdikleri eylemi ifade etmektedir. Bireylerin ya da toplulukların bu eylemi kendilerini etkilemekle beraber, zamandan ve mekândan bağımsız algılanamayacağından bir takım sosyal, siyasi ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda göç, hem birey ya da toplulukların üzerinde yarattığı algı açısından hem de göç veren/ göç alan mekânlar ve sosyal yapı açısından bir dönüşümün sebep ve sonuçlarını barındırmaktadır. Göç hiçbir zaman, sadece göçmenleri ilgilendiren bir süreç olarak kalmamaktadır. Göç olgusu ve göçmenlik, farklılaşarak olsa dahi, tarihin günümüze kadar taşıdığı kavramlardır. Modern çağlarda bile, bireyler ya bizzat kendisi göç deneyimi ile muhatap olmuştur ya da sosyal çevresinden göç muhatabı biri ve/veya birileri ile iletişime geçmiştir. Bu durum, göç ve göçmenlik algısını sosyal yaşantının doğal bir uzantısı konumuna getirmiştir.

Göç sistemlerinde *görelî hareketsizlik* mevcuttur. Tüm göç sistemleri içerisinde uluslararası göç etme oranı, iç göç ve kırdan kente göç oranları ile kıyaslandığında düşük seviyelerdedir. Genellikle kırdan kente yönelen göç, bu sistemlerin çoğunluğunu oluştursa dahi, aynı idari alanda sınırlı kalan hareketler, göç olarak nitelendirilmemekte ve *yeniden yerleşim* olarak görülmektedir. Göç sürecinde göçmenler, göç ederken hem ayrıldığı yerle bütünleşik bağlar bırakmakta hem de yerleşilen yerde yeni bağların içerisine girmektedir. *Göçmen* denildiğinde zihinlerde canlanan kişi, birim olarak bir ülkeden başka bir ülkeye geçiş yapmış bireydir. Bunun nedeni çoğunlukla iç göç süreçlerinin atlanılarak, uluslararası göçün analiz düzeyi olarak tercih edilmesidir (Faist, 2003, 21-24).

Göç; belirli bir ülkeden başka bir ülkeye yönelen kalıcı hareketleri ifade eder. Bu süreç sadece bir mekândan koparak, başka bir mekâna yerleşmeyi ifade etmez. Hem ayrılan ülkede hem de yerleşilen ülkede çok sayıda bağı ve konumu içerir. Ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal boyutları da bu sürecin içerisindedir. Bu çok yönlü süreçler bütünü sonucunda da sınırları aşan etkinlikler doğururlar (Faist, 2003, 30-31). Bu etkinliklerin yoğunlaşması sonucu, "uluslararası göç ağları"nın organize hale gelmesinin önü açılmaktadır (Faist, 2003, 82-84).

Göç ağları, göçün bireysel olmadığını göstergesidir. Göç etme kararını bireyler çoğunlukla tek başlarına almazlar. Aile fertleri bu karar üzerinde etkilidirler (Can, 2007, 287-291). Birey göç etme esnasında göç edilecek ülkede bir takım bağlantıların sağlanması ve göçe itici-göçe çekici koşulların değerlendirilmesi sürecinde göçmen hem ailesinin hem de sosyal çevresinin yönlendirmesine açık haldedir. Alınan kararlarda azami fayda elde etmek amaçlanmaktadır ve göçün değişim sürecini yaşamaya değer olup olmadığı bu kararın verilmesinde temel noktayı oluşturmaktadır (Abadan-Unat, 2002, 8-10).

İtici-çekici faktörler değerlendirilirken refah artışı ve güvenlik kaygıları değerlendirilir. Macera dürtüsü dışarıda bırakıldığında, gelir yetersizliği, politik, etnik ve dinsel baskılar, iş gücü fazlası ve işsizlik, çatışma halleri, kıtlık, kuraklık ve çölleşme, doğal afetler göçü teşvik eden hallerdir (Lee, 1966, 50-52). Göç alan ülkenin refah seviyesi, politik, etnik ve dinsel hoşgörü ve göçmenleri kabullenme düzeyi, toplumun yabancılara bakışı, işgücü açığı, ülkeler arası yapılan emek göçü kabulüne yönelik anlaşmalar ve göç edilecek ülkede önceden var olan iletişim ağları da göçü teşvik etmektedir. Birey, tüm bu teşvik edici etkenler göz önünde bulundurarak göç etme kararını alır ve iradesini gerçekleştirir.

Göç etme süreci, çift taraflı işlemektedir. Bir ülkeden ayrılış, aynı zamanda diğer bir ülkeye uyumu gerektirir. Eğer göçmen, sosyal, siyasal ve ekonomik ortama, gittiği ülkede uyum sağlayamazsa, anavatanına yahut başka bir ülkeye geçiş yaparak başarısız bir göç sürecini de yaşayabilir. Tüm bunlar göstermektedir ki; göç sürecini göçmenin iradesinden tamamen bağımsızmış gibi değerlendirmek yanlıştır. Rasyonel karar alma eğilimi, süreci tetiklemektedir. Bu yüzden göçmenlik durumunun durağanlığından bahsedilemez. Dinamik göç algısı olarak isimlendirilebilecek bu durum, göçmenin birçok durumun etkisiyle hareket edeceğini ve göç etme süreci başarısız olursa, göç sürecini farklı yollarla sürdürebileceğinin göstergesidir. Göç, dinamik faktörlerin etkisiyle ilerler ve değişim gösterir.

Uluslararası toplumsal alanın oluşması sonucunu ortaya çıkaran göç sürecinde, göçmenin iradesini etkilediği esas faktörlerden birisi de önceden yaşanmış göç süreçlerinin varlığıdır. Gidilecek ülkede var olan potansiyel ve/veya mevcut bağlantıların varlığı, göç sürecinin önemli teşvik edici etkenlerindedir. Bu öncül gruplar göç veren ülke ile, göç alan ülke arasındaki sömürgeci ilişki sırasında ortaya çıkabildiği gibi, ülkeler arasında yapılan çok taraflı anlaşmaların teşvikiyle de

oluşabilirler. İşgücü fazlası veren ülkelerden iş gücü açığı veren ülkeleri genellikle *konuk işçi* (Gastarbeiter) sıfatıyla yönelen bu göç dalgası sadece demografik nitelikli değildir.

Almanca’ da *konuk işçi* anlamına gelen Gastarbeiter kelimesi, 1950’li yıllardan sonra ülkeye gelen emek gücünü geçiciliğini ifade etmektedir. Metaların, bilginin, siyasal öğelerin ve kavramların karşılıklı aktarımının yaşandığı, göç muhatabı ülkelerin iletişim kanallarıyla birbirlerine bağlandıkları bir göçmen ağı haline gelir. Appadurai’nin *ethnoscape* adını verdiği düzlem, göç ağıyla oluşmaktadır. *Ethnoscape* alanlarının yaratılmasıyla göç ve göçmenlik olgusu uluslaşırılma sürecine dâhil olur. Sosyal Sermaye; bireyin kurumsal yahut insanlar arası nitelikle edindiği ağlar bütünüdür. Sosyal bir varlık olarak insan, çeşitli yollarla diğer bireylerle bağlar kurar. Kurduğu bu bağlar bütünü bireyin sosyal sermayesini oluşturur. Bu bağlar hem hemşerilik, akrabalık gibi durumlarla, hem arkadaşlık ilişkileriyle hem de parçası olunan cemaat ve cemiyet yapıları yoluyla edinilebilir. Edinilen bu bağlar bireyler arasında etkileşimi arttırarak hayat tecrübelerinin aktarılmasını kolaylaştırır. Göç sürecinde, göçmenin sosyal sermayesi, gideceği ülkede bağlantıda kalabileceği diğer göçmenler sağlayabildiğinden ve daha önce süreci yaşamış göçmenlerin tecrübelerinin aktarımlarını tesis edebildiğinden, göçmen ağlarının oluşmasını kolaylaştırmaktadır.

Göç ağının kurulumunda öncü grupların doğrudan etkisi vardır. Öncü göçmenler karşılaştıkları sosyal şoku atlatmak adına kendileri gibi gördükleri diğer göçmenlerle daha fazla paylaşım içerisine girerler (Danış, Üstel, 2008, 6-11). Bu paylaşım göçmenler arasındaki örgütlenmeyi arttırarak, topluluk olma bilincini geliştirir. Oluşan göçmen toplulukları öteki olarak algılanmaya tepkisel bir davranış biçimiyle, dış gruplara karşı kendilerini kapama eğilimi gösterirler. Bu durum, özellikle birinci kuşak göçmenlerde, yoğun olarak görülür. Birinci, ikinci, üçüncü ve daha sonrasında gelen göçmen kuşaklarında bu durum azalma eğilimindedir. Yerel kültür ile kurulan bağlar ve anavatanla kurulan bağlar üzerinden taşınan sosyal sermaye ilk kuşakların başarılı göç süreci yaşamalarına, sonraki kuşakların ise, ulusşırı toplumsal alanları yaratmalarına ortam sağlamaktadır.

Ethnoscape örneği olarak, Müzeyyen Güler’in Yağlıdere’den ABD’ye yönelen göç ile ilgili araştırması, zincirleme göçün neden ve sonuçlarına dair bulgular göstermektedir. Giresun’a bağlı Yağlıdere ilçesinden ABD’ye yönelen göçmenler,

zamanla hemşerilerinin de göçebilmeleri için uygun koşulları meydana getirmiş, daha sonra da yönelecek göçlerle uygun zemin hazırlamıştır. Söz konusu göçmenler, çeşitli göç yollarını takip ederek, Brooklyn, New Haven, New Jersey ve Long Island bölgelerine vizeli, yeşil kartla ya da kaçak olarak göç etmekte ve hukuki olmayan yöntemlerle yerleşmektedirler. Araştırma göstermektedir ki; 1960'lı yıllardan itibaren Yağlıderelilerin, ABD'ye göçmelerinin en önemli sebebi yakınlarının orada oluşudur. Buna göre ABD'ye göçen Yağlıdereliler'in yüzde 60,66'sı akraba ya da eşlerinin orada yerleşik olması nedeniyle bu seçimi yapmışlardır. Bu durumda göçmenler için, yakınlarının orada oluşu, zincirleme göçün nedeni ve sonucudur (Güler, 2003, 131-145).

Ethnoscape açısından zincirleme göç dalgaları, sosyal sermaye hareketliliğiyle etkileşim içerisindedir. Öncü göçmen grupları sosyalleşme ihtiyaçlarını aralarına yeni katılan kişiler yahut gruplar vasıtasıyla giderirler. Bu grupları akrabalık, hemşerilik, arkadaşlık gibi sosyal durumları mobilize ederek, yeni göç dalgalarının oluşması sağlanır. Göçmenlerin dışa karşı kendilerini kapatma eğilimlerini anavatanından yönelen yeni göçmen gruplarının varlığı destekler. Öncü grupların oluşturdukları sosyo-ekonomik çevreden yararlanan bu gruplar yerleşilen ülkede kendi bağlarını oluştururlar. Böylelikle anavatan ile kurulan sosyal, siyasal ve ekonomik bağlar hızlı bir şekilde artar. Aile birleşimi ile birlikte göçmenlerin toplumsal hayatları da canlanır. Göçmen grupları dayanışma örneği göstererek yeterli sayıya ulaşabilirler ise, yerleşilen ülkede, göçmenleri konu alan bir iç ekonomi unsuru oluşturabilirler. Özellikle anavatana duyulan özlem dolayısıyla, göçmenler arasında anavatana dair ürünlerin tedarik edildiği ekonomik pazarın oluştuğu görülür. Bu pazar göçmenlerin ekonomik yapılarını kurmalarına ve buradan kazandıkları ekonomik getiri sayesinde de göç ağlarını finansal açıdan desteklemelerine ortam hazırlar.

Göçmenlerin anavatan ile yerleşilen ülke arasında oluşturduğu ekonomik pazarlar, özetle Appadurai'nin *finanscape* düzlemine bir örnek teşkil etmektedir. Böylelikle, göçmenlik ulusaşırılaşma sürecinde ikinci düzlemi tamamlamış olur. Göçmen ağlarının başarılı bir şekilde kurulması ve yukarıda anlatılan süreçlerin başarılı bir şekilde atlatılmasının temellerinde sosyal sermaye hareketliliği yatmaktadır (Faist, 2003, 36-40). Sosyal sermaye birinci kuşak göçmenlerde yerel özellikler gösterir. Göçmen, anavatanında belli bir sosyal sermaye edinmiştir. Çeşitli akrabalıklar,

arkadaşlıklar, tanışıklıklar ve hemşerilikler üzerinden elde edilen bu sermaye, göçmeni sosyal ve ekonomik yönlerden anavatanına bağlı kılarlar. Bu yüzden sosyal sermaye; zincirleme göç sürecinde kolaylaştırıcı etkide bulunabildiği gibi, göçmen hareketliliğin önünde engelleyici yahut kısıtlayıcı bir nitelik de gösterir.

Sosyal sermayenin aktarımı veya başka bir anlatımla Appadurai'ye göre *finanscape*, göçmen ağlarının gelişmesini sağlarken, gelişmiş göçmen ağları zincirleme göçün önünü açmaktadır. Ulus-devletler arasında, aktarımı hayli zor olan ve coğrafi yakınlık gerektiren sosyal sermaye transferi göçmenler ile birlikte coğrafi gereksinimlerinden sıyrılır. Mekânsal yakınlığı olmayan yerlerde dahi, sosyal sermayenin transferi göçmen ağları üzerinden sağlanır. Sosyal sermayenin varlığı sayesinde topluluk içerisinde dayanışmanın arttığı ve grup içi iletişimin hızla geliştiği görülür. Toplumsal ilişkiler ağının sosyal sermaye üzerinden kurulması da, göçmenlerin ellerinde bulundurdukları ekonomik, demografik, sosyal ve siyasal sermayelerinin daha etkin kullanılmasına zemin hazırlar. Bu etkin kullanım Ulusaşırı toplumsal alanın oluşmasını destekleyici nitelik gösterir.

3.2. Küreselleşme Çağında Göç ve Çokkültürlülük

Küreselleşmenin ve küreselleşen sosyal sermayenin göçmen ağlarının oluşumunda ve bu ağlar üzerinden gerçekleşen aktarımın desteklenmesi sürecinde yarattığı etki ulusaşırılaşmayı tetiklemektedir. Birey göçünden, bilginin ve metaların geçişini de hızlanmaktadır. Meta aktarımı hem küreselleşmenin bir sonucudur hem de küreselleşmeyi destekleyerek etkileşimsel bir süreci ifade etmektedir. Küresel nitelikler gösteren ulus aşırılaşma göç veren anavatanın kültürel kodlamaları ile yerleşilen ülkenin sahip olduğu kültürel kodlamaların etkileşime geçmesini sağlamaktadır. Göçmen tarafından sahip olunan bu kodlar sentezlenerek, göçmenlere ait sosyal yapıyı oluşturur.

Küreselleşme, göçü teşvike yönelik olumlu etkiler yaratmaktadır. Soğuk Savaş sonrası neoliberal ekonomi politikalarının sanayileşmeyle birlikte meta ve bilgi aktarımına önem vermesi, göçmen akışının da niteliğini değiştirmektedir. Söz konusu dönemle göçmen gruplarının, üyesi oldukları ulus-devletin sınırları içindeki yerleşik kültürden etkileşim içinde, fakat aynı zamanda yarı-bağımsız şekilde yaşamaya başladıkları gözlenmektedir (Abadan-Unat, 2002, 281-283). Uluslararası emek göçü günümüzde küreselleşmenin bir sonucu olarak, sadece göçmenleri ilgilendirip

farklılaştıran değil, aynı zamanda devletleri farklılaştıran bir hareket halini almaktadır.

1990'lerden sonra dünyada ortaya çıkan küresel boyutlardaki değişim; göç olgusu, güvenlik halleri ve göçmenler üzerinde farklı etkiler doğurmuştur. Küreselleşmenin tetikleyicisi olan iletişim teknolojisindeki gelişmeler, kişiler arasındaki iletişimde mekânsal birliktelik gerekliliğini önemsiz bırakmaktadır. İletişim teknolojilerindeki hızlı değişimler, bilgi aktarım sürecini bireylerin daha rahat iletişime geçmelerini kolaylaştırmıştır (Castells, 2005, 3-5). Dünyanın herhangi iki noktasından bireyler saniyeler içerisinde birbirleriyle bağlantı kurma imkânındadırlar. İnternet ortamında paylaşılan bilgiler herkesin ulaşımına açık hale gelmiştir. Gelişen teknoloji bireylerin duygu ve düşüncelerini, tecrübelerini ve isteklerini, başka insanlarla daha kolay paylaşabilme imkânı sağlamaktadır. Mekânsal birliktelik olmadan da bireyle iletişim içine girebilmektedirler.

Küreselleşme çağı, göçmenler açısından bakıldığında, göçmenlerin hem geldikleri ülkelerdeki soydaşlarıyla, hem buldukları mekândaki diğer göçmenlerle hem de dünyanın farklı yerlerindeki diğer göçmenlerle daha kolay etkileşime geçmelerine olanak vererek, bilginin paylaşılabilirdiği bir alan oluşturmuştur. Appadurai, küreselleşmenin göçmenler üzerindeki itici faktörü olarak *ethnoscape* ile *finanscapeten* sonra üçüncü aşamada- *mediascape* ortamına dikkat çekmektedir. *Mediascape* aracılığıyla göçmenlerin “sınırları aşan” veya “sınır tanımaz” (*sans frontières*) davranışları, küreselleşmenin ortaya çıkardığı bir durumdur. Aynı zamanda, bu davranış biçimleri küreselleşmenin devamlılığına etki etmektedir. Bu açıdan, küreselleşme ve göç olgusu arasındaki bağlantı, bir diyalektik sürece işaret etmektedir. Bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte haberleşmenin yaygınlaşması ve ulaşım araçları teknolojilerinin gelişmesinin getirileri sonucunda göç süreci kolaylaşmış ve ucuzlamıştır. Bu gelişmeler, göç ağları üzerinden aktarımı gerçekleşen sermaye, meta, bilgi ve birey mobilizasyonunun hızlanmasına da katkı sağlamıştır. Ulusaşırı toplumsal alan yaratımı için sermaye ve meta aktarımının hızlanması gibi bilgi ve birey dolaşımının hızlanması da son kertede önemli olmaktadır.

Görüldüğü üzere, küreselleşme var olan göçmen ağlarını desteklemekte, böylelikle ulusaşırı toplumsal alanın oluşmasını hızlandırmaktadır; aynı zamanda göçmen hareketliliği üzerinde yeni yaklaşımlara yol açmaktadır. Küreselleşme; kıtalar,

bölgeler, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi bağımlılıkları arttırmaktadır. Yerel ve uluslararası iletişim ağları insanlık tarihinin görmediği ölçülere ulaşmıştır. Bunun sonucunda toplumsal yapı değişerek, *ilişkiler ağı toplumuna* dönüşmüştür (Castells, 2006, 400-401). Bu toplumsal yapıda insanlar birbirleriyle iletişime açık hale gelmiştir. Bu yeni toplumsal yapı, ulusötesi toplumsal alanların ortaya çıkmasını da kolaylaştırmıştır.

Farklı kültürlerin etkisi altındaki göçmen, oluşturduğu karma kültürel kodlamalarla çok kültürlülüğün ortaya çıkmasına neden olur. Çok kültürlülük var olan kültürler üzerinde dönüştürücü etkilere sahiptir. Yerleşik kültürün gelişmesinin önünü açtığı gibi, tepkiselliği de doğurarak yerleşilen ülkelere göçmenlere karşı tepkisel düşüncelerin doğmasının nedenlerindedir. Bu çok taraflı etkileşim süreçleri göçmenler için yeni fırsatların yanında yeni zorlukların da önünü açmaktadır. Çok kültürlü göçmen aslında göç muhatabı ülkelere tam anlamıyla ait olmadan her ikisine de ait olmayı başararak ulus-devletler arasında devlet otoritesinin kontrolü dışında yeni toplumsal alanlar yaratmaktadır. Oluşan bu ulusaşırı toplumsal alanlarda göçmen, iki ülke arasında kendine has kültürel kodlamalarını yaşatırken, iki ülke arasında farklı kültürel kodlamaların aktarılmasını da, Appadurai'nin *ideascope* olarak nitelediği eksen sağlamaktadır.

Göçmenler açısından *ideascope* alanının oluşumunu açıklayabilmek için küreselleşme ile birlikte çok kültürlülük kavramını incelemek gerekir. Çokkültürlülük, toplum içerisindeki göçmen gruplarının, farklılıkların zenginlik olarak algılanması, istikrarlı bir birlikteliği korumak için kendi kimliklerinden vazgeçmeden, bazı değerleri benimsemesidir. Göçmenden istenen toplumun temel dinamiklerine uyum sağlamasıdır. Bunun karşılığında kendi aidiyetlerini koruma imkanı sağlamaktadır (Doytcheva, 2009, 36-41). Kimlik pazarlığı; göç süreci sonrasında azınlık haline gelen göçmen grupları ile göç alan devletler arasındaki tanınma taleplerinin yarattığı konumlanma sorununu ifade eder. Göçmen cemaatlerinin kendilerini tanımlama süreçlerinde oluşturdukları kimliklerini devletlerle pazarlık ederler. Bu süreç göç edilen yerde devletlerin kendilerini nasıl tanımladıkları ile yakından ilgilidir. Göçmen cemaatlerle göçü alan devlet arasında artan etkileşimin bir sonucu olarak kimlik pazarlığı, Fransa, cumhuriyetçi ve seküler devlet yapısının bir sonucu olarak dini; Almanya etnik farklılıkları dışlayıcı devlet felsefesinin bir sonucu olarak yurttaşlığı bu pazarlığın konusu haline getirmektedir. Bu kimlik pazarlığı sonucunda

söz konusu ülkelerde bulunan göçmen cemaatleri kendilerini bu durumlara göre konumlandırarak, kimliklerini inşa etmektedirler. Çokkültürlülük politikalarına yönelen en büyük eleştiri, farklılıkları aşırı tetikleyeceği ve alt kimliklerin kalıplaşarak her türlü uyum sürecine kapanacağıdır. Toplum içerisindeki birçok grubun farklılıklarını keskinleştirerek, uyumdan çok “kimlik pazarlığına” dönüşebileceği dile getirilmektedir (Kastoryano, 2000, 14).

Çok kültürlülük politikalarının başarıya ulaşabilmesi için göçmen grupların tutumu belirleyici rol oynamaktadır. Göçmenlerin, anavatanlarıyla olan bağlarını korumaları, bireyin müdahale edilemeyecek haklarındanır. Fakat göçmen grupları, yaşadıkları ülkelerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik durumlara kayıtsız kalmamaktadırlar. Daha önce de bahsedildiği gibi göçmenler, oluşturdukları göç ağları üzerinden sosyal sermaye aktarımlarını sağlamaktadırlar. Karşılaştıkları kültür şoku sırasında, yabancı kültüre karşı korumacı yaklaşımlarla aralarındaki bağları kuvvetlendirmeye başlarlar. Göçmenler arasında topluluk ruhunun gelişmesine neden olur.

Çok kültürlülük bu göçmen gruplarının kendilerini topluma açmaları ve cemiyet haline gelmeleri ile başarıya ulaşmaktadır. Cemaat kelime anlamı olarak kapalı ve mutaassıp örgütlenmeleri nitelendirirken, cemiyet değişime açık ve yaşanan toplumla daha rahat iletişime geçebilen örgütlenmeleri niteler (Tönnies, 1887, 9-12). Ekonomik işbirliği (*finanscape*), medya iletişim araçları (*mediascape*) ve kültürel değerlerin paylaşımı (*ideoscape*) , küresel bir kültürün öncelikle göçmenler tarafından benimsenmesine yol açmaktadır. 1990’lı yıllardan itibaren göçmenler, cemaat yapısından toplum özelliğini benimsemeye başlarken, uluslararası toplumsallık aracılığıyla kamusal alanda daha çok söz hakkına sahip olmaktadır.

Çokkültürlülük, 1990’lardan itibaren hızlanan küreselleşme dalgasının bir sonucu olarak, göçmen topluluklarının uluslararası hale dönüşmesine öncülük etmiştir. Küresel kültür ile göçmen arasındaki bağlantı diyalektik bir süreç yaratmaktadır. Arjun Appadurai’nin bu diyalektiği özetle 5 ayrı eksenle etkileşim sistemine dönüştürdüğünü dile getirmiştir. Birinci eksen (*ethnoscape*), göçmen hareketliliği ve göç ağları oluşmaktadır. İkinci eksen (*technoscape*), zincirleme göç aracılığıyla teknolojik ilerleme paylaşılmaktadır. Üçüncü eksen (*finanscape*), uluslararası sermaye hareketliliği yaşanmaktadır. Dördüncü eksen (*mediascape*), bilgi ve kültürel değerler paylaşmaktadır. Beşinci eksen (*ideoscape*), hak ve özgürlüklerin küresel bir kültürün ürünü olduğuna dair algılamının başat olduğu görülür.

Dolayısıyla artık günümüzde, göçmenlere dayalı diasporik veya cemaatsel yaklaşımların yerinin, ulusaşırı toplumsal alan örnekleri tarafından doldurulduğu gözlenmektedir.

3.3. Çokkültürlülük ve Ulusaşırı Toplumsal Alan

Ulusaşırı toplumsal alan kavramı veya ulusaşırılık, küreselleşme çağında iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızlı değişiminin, başka bir anlatımla gerek *mediascape* gerekse *ideoscape* alanlarının, göçmenler üzerindeki bir sonucu niteliğindedir. Ulusaşırı toplumlar, devletlerin ve uluslararası örgütlerin göç ve benzeri siyasetlerini belirlemeye ve etkilemeye çalışmaktadırlar. Diaspora kavramının enformasyon çağında değişerek ulusaşırı toplumsallık olarak algılanması, ulusaşırılığın eskiden beri var olduğunu göstermektedir (Castles, Miller, 2008, 41). Diaspora ile ulusaşırı toplumsal alan arasındaki temel farklılık ise diasporanın duygusal ve çoğul bir söylem içermesine karşılık ulusaşırı toplum veya cemaatlerin tikel olmasına rağmen görece daha fazla denge gözetmesidir.

Küreselleşme çağında hızla gelişen ve yenilenen bir göçmen ağı olan ulusaşırı toplumsal cemaat veya alanların etki oranı, göçmenler arasındaki sosyal sermaye ve teknolojinin küreselleşmeyle uyum halinde olmasına bağlıdır. Özellikle Avrupa'daki yeni nesil göçmenlerin kimlik arayışlarında önemli bir rol oynayan "ulusaşırılık, göçmenlerin geldikleri toplum ile içinden çıktıkları toplumu birbirine bağlantılandıran çok yönlü toplumsal ilişkileri nasıl meydana çıkardıklarını ve geliştirdiklerini anlatan süreci ifade eder" (Aksoy, 2007, 427). Başka bir anlatımla, ulusaşırı toplumsal alan örnekleri, göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde kimlik pazarlıklarını küresel bir dille yürütmelerini sağlar.

Göç alan ve göç veren ülkeler ile göçmenleri arasındaki ortak kimlik arayışı, ulusaşırı topluluğun farklılıklarını sivil haklara dönüştürmesi üzerine inşa edilmektedir. Öte yandan, çeşitli derneklerin ulusaşırılık söylemiyle ortaya çıkması sonucu yeni kimlikler olduğu gibi eskiye dayalı çeşitli kimlik parçacıkları da korunmaktadır (Kastoryano, 2007, 69). Üstelik kimliklerin pazarlığı ulusaşırı toplumsal cemaat ile göç alan ve göç veren devletle arasındaki karşılıklı güveni kurmaktadır (Kastoryano 2000, 13). Göç ve göçmenliğin dinamizmi ulusaşırı hareketlilik için çıkış noktası olmaktadır. Söz konusu dinamik ulusaşırı toplumsallık, devletler dünyasını toplumlar dünyası haline dönüştürmektedir (Faist, 2007, 39).

Siyaset ve toplumun, iletişim bağlantıları yani network ağlarıyla küresel bir kültür ortaya çıkarması kuşkusuz uluslaşırılık için hayati bir öneme sahiptir.

Günümüzde yaygın ve esnek bağları sayesinde *küresel* uluslaşır toplumsal alanlar giderek artmaktadır. Göçmenler, uluslaşırılığın araçlarından faydalanarak kamusal alanda faaliyetlerini sayısını çoğaltmaktadırlar. Örneğin, Almanya’da Türklere ait 668’i dini, 670’i sosyal ve kültürel, 343’ü sportif, 333’ü ise farklı alanlarda faaliyet gösteren toplam 2014 dernek bulunmaktadır (Abadan-Unat, 2007, 15). Salt Almanya değil, tüm Avrupa Birliği üye devletlerindeki göçmen derneklerinin sayılarındaki artış, özellikle Fransa gibi ülkelerdeki *bütünleşmeciler* ile *toplulukçular* arasındaki entegrasyon tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır (Schnapper, 2005, 452). Böylelikle, uluslaşır toplumsal alan örnekleri, göçmen kökenli nüfusların özel kimliklerinin, göç alan ülkeyle başkalaşım içinde meşru kılınmasına ön ayak olmaktadır.

Küresel kültür ve yeni teknoloji ağları ile bütünleşmeyi içeren uluslaşır toplumsal alanlar, göçmen nüfusun geldiği ülke ile gittiği devlet arasındaki köprüyü kimliklerinde oluşturmasını sağlamaktadır. Uluslaşır toplumsal alanlar, salt göç ve göçmen siyasetiyle değil, aynı zamanda üçüncü bir boyut olarak farklı sivil toplum hareketleriyle de ilgilenmektedirler.

Göç, çift taraflı etkileşim içindedir. Göçmenler açısından bir ülkeden ayrılış, aynı zamanda bir ülkeye uyum anlamına gelmektedir. Göçmen iradesi sosyal, siyasi ve ekonomik ortamlara mutlak bağımlı kalmamakta ve bu ortamlarda değişimde dinamik rol oynamaktadırlar. Bu durum dinamik göç algısı kavramına eşdeğerdir. Göçmen ağlarının başarılı bir şekilde kurulması, teknik, sosyal ve kültürel ve finansal sermaye hareketliliğine yol açmaktadır. Böylelikle, göçmenlere küresel bir kimlikle hareket etmelerinin yolu açılmaktadır.

Günümüzde uluslaşır toplumsal alan haline dönüşen göçmen toplulukları, etnik, teknik, sermaye, medya ve fikir eksenleri birer aşama olarak tamamlamaktadırlar. Bu açıdan küreselleşme sürecinin yarattığı küresel kültür veya üçüncül alan mobilizasyonu sayesinde göç ve göçmen algısının bizzat göçmenler tarafından değiştiği bir etkileşim ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda ulus-devlet yapısının ötesine geçen ve Manuel Castells’in “ilişkiler ağı toplumu” adını verdiği uluslaşır göçmen ağları oluşmaktadır.

Yeni bir küresel kültür politikası ve ulusaşırı yaklaşımlar, günümüzde göçmenlerin eski asimilasyon politikalarına cevap vermemeleri ile eş güdümlü olmuştur. Göçmenlerin kültürel miraslarından tamamen kopmamaları, uyum politikalarının niteliğinin değişmesine ve farklı kültürlerin toplumun zenginliği olarak görüldüğü, çeşitli kültürlerin bir arada yaşayabileceği düşüncesini içeren çok kültürlülük politikalarının oluşmasına ve dolayısıyla birey ile öteki arasındaki sorunları çözmeyi amaçlayan, “ulusaşırı toplum üyesi” yeni bir göçmen kimliğinin çıkmasına neden olmuştur.

Bu noktada diaspora kavramının enformasyon çağında yerini farklı özelliklerdeki ulusaşırı toplumsal alana devrettiği vurgulanmalıdır. Uluşaşırı toplumsal alan kavramı veya ulusaşırılık, küreselleşme çağında iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızlı değişiminin, göçmenler üzerindeki bir sonucu niteliğindedir. Diaspora ile ulusaşırı toplumsal alan arasındaki temel farklılık ise diasporanın duygusal ve çoğul bir söylem içermesine karşılık ulusaşırı toplumların tikel ve dengeli bir siyaset gözetiyor olmasıdır.

Gündüz Vassaf'ın yorumuna göre ise;

“Yeni Avrupa’yla birlikte bugün Avrupa’da yeni bir Türkiye de yaratılıyor. Bugün Avrupa’da bakkalıyla, camisiyle, Türk kasabıyla, şairiyle, işçisiyle, öğrencisiyle, bilim adamıyla hayat dolu, enerji dolu bir Türkiye var (Vassaf, 2002, 244).”

Bu yorum, Avrupa’daki yeni bir Türkiye’nin ulusaşırı göç ve göçmenler sayesinde nasıl gerçekleştiğini göstermektedir.

Avrupa Birliği sistemi ve üye ülkeleri ulus-devletlerin yönetimi altında olmasına rağmen söz konusu sistem giderek ulus-ötesi bir yapıya bürünmektedir (Christensen, 2009, 166). Küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin aracılığıyla değişen göçmen ağları ve dinamiği, ulus-ötesi yapıların da habercisi olmaktadır. Böylelikle, ulusaşırı toplumsal alanların yaratılması, ülkeler arasındaki bireysel ve kurumsal etkileşimi güçlendirirken yeni bir kimlik oluşumunu da hızlandırmaktadır. Ulus-devlet entegrasyonunun ötesine geçen ulusaşırılık ve evrensel kültür, göçmenler için ulusaşırı toplumsal alanların önemini arttırmaktadır.

4. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİNİN PROFİLİ

Yürütülen çalışma kapsamında, bu bölümde örneklem grubunu oluşturan katılımcılardan elde edilen verilerin incelenmesi yapılacaktır. Katılımcılarla ilgili kapsamlı analizlerin yer alacağı bu bölümde öncelikle katılımcıların kişisel özelliğini oluşturan yaş, cinsiyet ve eğitim gibi konular analiz edilecektir. Ardından katılımcıların doğum yerleri, ne kadar zamandan beri Almanya'da yaşadıkları, meslekleri gibi hususlar irdelenecektir. Bu bölümde ayrıca katılımcıların dini yaşayışları ve eş seçimi gibi hususlar da ele alınıp incelenecektir.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik özellikler kapsamında öncelikle katılımcıların cinsiyet dağılımına bakılacaktır. Araştırmada görüldüğü gibi kadın katılımcı oranı erkeklere göre daha az olmuştur. Bunun altında yatan temel neden kadın katılımcıya ulaşmada karşılaşılan zorluklardır. Öyle ki bu sebeple katılımcıların ufak bir kısmına (% 28) denk gelen 32 kadın katılımcı iştiraki sağlanabilmiştir. Erkek katılımcılar ise 82 katılımcıyla, araştırma grubunun büyük bir çoğunluğunu (% 71,9) oluşturmaktadırlar.

Tablo 4.1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

	Sayı	Yüzde
<i>Kadın</i>	32	28,1
<i>Erkek</i>	82	71,9
Toplam	114	100

Yürütülen çalışma kapsamında, görüşülen katılımcıların yaş aralığının da oldukça genç olduğu görülmektedir. Öyle ki katılımcıların yaklaşık yüzde 56'sını, 35 ve altı yaş grupları oluşturmaktadır. Tablo 4.2 incelendiğinde görüleceği gibi, 18-25 yaş aralığındaki katılımcı sayısı ise toplam katılımcıların yüzde 36'sını oluşturmaktadır. 26-35, 26-35 ve 36-45 yaş aralığındaki katılımcı sayıları incelendiğinde görülecektir

ki, belirtilen yaş aralığındaki katılımcı sayılarının her biri, toplam katılımcı sayısının yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Bu yaş gruplarının her birinin oranının birbirine yakın olması, Alman İstatistik Kurumu'nun yayınladığı 2012 tarihli Nüfus ve İşgücü raporunda, göçmen kökenlilerin yaş dağılımının gösterildiği nüfus grafiği incelendiğinde, Almanya'da yaşayan göçmen kökenlilerin yaş dağılımları ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Bevölkerung und Erwerbstätigkeit, 2012, 1)

Tablo 4.2: Katılımcıların Yaş Dağılımı

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>18-25</i>	65,6	24,4	36,0
<i>26-35</i>	15,6	22,0	20,2
<i>36-45</i>	6,3	25,6	20,2
<i>46-55</i>	12,5	22,0	19,3
<i>56 ve Üstü</i>	0	6,1	4,4
Toplam	100	100	100

Yukarıdaki 4.2 numaralı tablo incelendiğinde görüleceği üzere, 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların yaklaşık yüzde 65 oranı kadınlardan oluşmaktadır. Bu oran ilgili tabloda görüleceği üzere kadınların katılımcıların en fazla bulunduğu yaş dilimini de oluşturmaktadır. Diğer yaş guruplarında kadın katılımcı sayıları ise yüksek oranda değişim göstermektedir. 26-25 yaş aralığındaki kadın katılımcı sayısı, toplam kadın katılımcı sayısının yüzde 15,6'sını, 36-34 yaş aralığındaki kadın katılımcı sayısı, toplam kadın katılımcı sayısının yüzde 6,3'ünü, 46-55 yaş aralığındaki kadın katılımcı sayısı ise toplam kadın katılımcı sayısının yüzde 12,5'ini oluşturmaktadır. Bunun yanında 56 yaş ve üzeri katılımcılarda, toplamda yüzde 4,4 oranında katılımcı bulunmakla birlikte bu yaş aralığında kadın katılımcı bulunmamaktadır. Yukarıda lafzı geçen kadın katılımcı bulma sorununun bir tezahürü olarak, özellikle 55 yaş üstü kadın katılımcının bulunamayışı, katılımcıların gerçekleştirilen saha çalışmasına katılma isteklerinin yaş ile ilintili olduğunu da göstermektedir. Genç kadın jenerasyonları, saha araştırması gibi etkinliklere daha

açık yaklaşmakta ve daha yaşlı gruplarda bulunan çekimserlik halinden daha azade bir görünüm sergilemektedirler. Bunun yanında ilgili tablo incelendiğinde erkek katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımları, 56 yaş ve üstü aralığı haricinde, kadın katılımcıların dağılımına nazaran birbirlerine çok daha yakın olduğu görülmektedir. Bu durum erkeklerin Almanya'da sosyal yaşantıya kadınlardan daha fazla entegre olduklarına dair bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Tablo 4.3: Katılımcıların Doğum Yeri

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türkiye</i>	28,1	61,0	51,8
<i>Almanya</i>	71,9	39,0	48,2
Toplam	100	100	100

Katılımcılara, araştırma kapsamında doğum yerlerine ilişkin olarak da soru yöneltilmiştir. Bunun nedeni ise, kimin göçmen olup olmadığının tespitinin yapılmasıdır. Gerçekleştirilen araştırma kapsamında katılımcıların, yüzde 51,8'i Türkiye'de doğmuşlardır. Almanya'da doğanlar otomatik olarak göçmen kökenli addedilerek araştırma dâhiline alınmıştır ki bu toplam katılımcıların yüzde 48,2'lik oranına denk gelmektedir. Kadın katılımcıların büyük çoğunluğu (% 71,9) Almanya'da doğmuşlardır.

Katılımcıların yaşlarına dair ilgili tablo göz önünde bulundurulduğunda (Tablo 4.2), kadın katılımcıların yoğunluklu olarak 18-25 yaş aralığında bulunmasının bir sonucu olarak, Almanya'da doğan kadın katılımcı sayısının (% 71,9), Türkiye'de doğan kadın katılımcı sayısından (% 28,1) yüksek olduğu görülmektedir. Erkek katılımcılarda, doğum yeri ile ilgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcıların yüzde 61,0'lik oranı Türkiye'de doğmuşlardır. Almanya'da doğan katılımcı sayısı ise yüzde 39,0 oranındadır. Bu durum katılımcıların, yaşlarının gösterildiği ilgili grafik incelendiğinde, erkek katılımcı sayısının 65 yaş ve üstü yaşa sahip katılımcılar dışarıda bırakıldığında, diğer yaş gruplarına dâhil olan erkek katılımcı sayılarının birbirleriyle yakın oranlarda oluşunun bir sonucudur. Daha genç yaş gruplarına dâhil katılımcılarda, Almanya'da doğmuş olma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında, katılımcıların meslekleri araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Fakat yürütülen yüz yüze derinlemesine mülakata dayalı anket kapsamında sorulan ilgili soruda cevap kısmı, şıklara bölümlendirilmemiş, ucu açık bir soru olarak, katılımcıların cevaplandırması beklenmiştir. Bu noktadan hareketle elde edilen cevaplar üzerinden ilgili tabloda görüleceği üzere cevap grupları oluşturulmuştur. Bu cevap grupları içerisinde dikkati çeken hususlar ise, mesleklerin üç temel grup altında yoğunlaşması ve işsizlik oranının göz ardı edilebilecek kadar düşük olmasıdır (% 1).

Tablo 4.4: Katılımcıların Mesleki Dağılımları

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>İşçi</i>	10,3	34,2	27,6
<i>Öğrenci</i>	69,0	23,7	36,2
<i>Memur</i>	3,4	7,9	6,7
<i>Serbest Meslek Erbabı</i>	6,9	19,7	16,2
<i>Ticaret Erbabı</i>	6,9	14,5	12,4
<i>İşsiz</i>	3,4	0	1,0
Toplam	100	100	100

Bu noktada belirtilmelidir ki, işsiz olarak belirtilen şık istihdam edilmeme durumu olarak değil, bir mesleğin bulunmaması olarak değerlendirilmektedir. Yoğunluk gösteren meslek grupları olarak; öğrenciler (% 36,2), işçiler (% 27,6) ve serbest meslek erbabı ile ticaret erbabı birlikte değerlendirildiğinde, işverenler (% 28,6) olarak karşılaşılmaktadır. Bu noktada genel toplam dikkate alındığında, katılımcıların, araştırma konusunu teşkil eden alman imgesini edinebilecekleri tüm sosyo-ekonomik gruplardan seçilmesine dikkat edilmiştir. Öyle ki, işverenin, işçinin ve öğrencinin elbette ki Alman toplumuna dair bakış açılarında farklılıklar gözlenebilecektir.

Bu minvalde, çalışma kapsamında belirgin sosyo-ekonomik sınıflardan gelen katılımcıların sayısına dikkat edilerek, çalışmanın her sınıfı kapsayacak şekilde yürütülmesine dikkat edilmiştir. Bunun yanında katılımcıların mesleklerini gösteren ilgili tablo incelendiğinde, dikkat çeken bir diğer husus ise, erkek katılımcıların, kadın katılımcılara nazaran işveren ve işçi pozisyonlarında daha fazla bulunmalarıdır.

Buna karşın kadınların, özellikle genç jenerasyonların (Tablo 4.6) okullaşma oranlarındaki yüksek oran dikkat çekicidir. Bu durum katılımcıların yaşları ile ilgili tablo incelendiğinde (Tablo 4.2), kadın katılımcıların yoğunluklu olarak 18-25 yaş gurubu aralığında olması (% 65,2) ile doğrudan ilintilidir. İş hayatı içerisinde erkeklerin daha baskın oluşları, aynı zamanda kadınların; çocuk bakımı yahut ev içi emek istihdamı gibi nedenlerle, ev içi emek sürecinde etkin bir şekilde yer aldığı da göstergesidir.

Tablo 4.5: Katılımcıların İstihdam Durumu

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	58,1	69,5	66,4
<i>Hayır</i>	41,9	30,5	33,6
Toplam	100	100	100

Yürütülen saha çalışması kapsamında katılımcılara, araştırmanın gerçekleştirildiği zaman dilimindeki istihdam durumları ve buna bağlı olarak gelir durumları da sorulmuştur. İlgili tabloda (Tablo 4.5) görüleceği üzere, katılımcıların yüzde 66,4 oranı, iş piyasalarında aktif olduklarını belirtmişlerdir. İlgili tabloda görülen, *Hayır* cevabını verenlerin oranı ise yüzde 33,6'dır. Bu oran ise katılımcıların mesleklerinin tespitinin gösterildiği tablo incelendiğinde, *Öğrenci* cevabını veren yüzde 36,2 oranındaki katılımcıyla (Tablo 4.4), benzerlik gösterdiğinden, katılımcıların istihdam durumlarının gösterildiği tabloda *Hayır* cevabı veren katılımcıların, öğrencilik statülerinin devam ettiği çıkarımında bulunulabilir. Katılımcıların istihdam düzeylerinin, hem kadın katılımcılar nezdinde (% 58,1) hem de erkek katılımcılar nezdinde (% 69,5) yüksek oranlı olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların istihdam durumlarını gösteren ilgili tabloda görüleceği üzere (Tablo 4.5), istihdam edilmeyen katılımcıların oranı (% 33,6), katılımcıların gelir dağılımlarının gösterildiği ilgili tablo çerçevesinde (Tablo 4.6) sunulan 0-500€ gelir aralığına sahip katılımcı sayısı ile de paralellik göstermektedir. Bu durum aynı zamanda katılımcıların mesleklerinin gösterildiği ilgili tablo çerçevesinde gösterilen (Tablo 4.4), öğrencilerin gelir durumunun yine aynı aralıkta seyrettiği görülebilmektedir. Katılımcıların gelir dağılımlarının gösterildiği ilgili tablo incelendiğinde görülecektir ki, öğrenciler dışarıda bırakıldığında, katılımcılar

yoğunluklu olarak 1000-2000€ (% 24,8) ve 2000-3000€ (% 22,1) gelir aralıklarına sahiplerdir. Buna bağlı olarak söylenebilir ki, katılımcılar yoğun olarak (% 46,9) aylık 1000 ila 3000€ arasında gelir elde eden ortalama maaş standartlarında istihdam edilmektedirler.⁸

Tablo 4.6: Katılımcıların Aylık Geliri

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
0-500 €	59,4	22,2	32,7
500-1000 €	18,8	12,3	14,2
1000-2000 €	12,5	29,6	24,8
2000-3000 €	9,4	27,2	22,1
3000-5000 €	0	6,2	4,4
5000 €+	0	2,5	1,8
Toplam	100	100	100

Katılımcıların istihdam durumlarını gösteren ilgili tabloda görüleceği üzere (Tablo 4.5), istihdam edilmeyen katılımcıların oranı (% 33,6), katılımcıların gelir dağılımlarının gösterildiği ilgili tablo çerçevesinde (Tablo 4.6) sunulan 0-500€ gelir aralığına sahip katılımcı sayısı ile de paralellik göstermektedir. Bu durum aynı zamanda katılımcıların mesleklerinin gösterildiği ilgili tablo çerçevesinde gösterilen (Tablo 4.4), öğrencilerin gelir durumunun yine aynı aralıkta seyrettiği görülebilmektedir. Katılımcıların gelir dağılımlarının gösterildiği ilgili tablo incelendiğinde görülecektir ki, öğrenciler dışarıda bırakıldığında, katılımcılar yoğunluklu olarak 1000-2000€ (% 24,8) ve 2000-3000€ (% 22,1) gelir aralıklarına sahiplerdir. Buna bağlı olarak söylenebilir ki, katılımcılar yoğun olarak (% 46,9) aylık 1000 ila 3000€ arasında gelir elde eden ortalama maaş standartlarında istihdam edilmektedirler.⁹

⁸ Almanya'da asgari ücret uygulaması, aylık maaş üzerinden değil, saat üzerinden gerçekleşmektedir. 2015 yılı itibariyle asgari ücret saat başına, 8,5€ seviyesindedir. Bunun yanında, fazla mesailer dışarıda kalmak suretiyle, haftalık ortalama 40 saatlik bir çalışma süresi bulunmaktadır. Bir ay dört hafta kabul edilerek yapılacak olan basit hesaplama yöntemiyle, asgari ücret aylık brüt 1360€ olarak belirlenebilecektir. Fakat bu noktada haftalık ortalama 40 saatlik çalışma süresinin mutlak olmadığı, çalışanlarla işveren arasında daha esnek çalışma saatlerinin, ya da daha düşük çalışma saatlerinin de uygulanabileceği unutulmamalıdır. Bknz: (Wagelindicator Foundation, [14.04.2017]).

⁹ Almanya'da asgari ücret uygulaması, aylık maaş üzerinden değil, saat üzerinden gerçekleşmektedir.

Tablo 4.7: Katılımcıların Eğitim Durumları

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Okur- yazar değil</i>	0	0	0
<i>İlkokul</i>	3,1	6,1	5,3
<i>Ortaokul</i>	9,4	22,0	18,4
<i>Lise</i>	12,5	26,8	22,8
<i>Üniversite/ Meslek yüksekokulu</i>	71,9	32,9	43,9
<i>Yüksek lisans/ Doktora</i>	3,1	12,2	9,6
Toplam	100	100	100

Katılımcılarla gerçekleştirilen anket çalışması kapsamında, katılımcıların eğitim düzeyiyle ilgili bilgiler de alınmıştır. İlgili tabloda görüldüğü gibi katılımcıların arasında okuryazar olmayanlar bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, katılımcıların tümü ilkokul ve üstü bir eğitim düzeyine sahiptirler. İlgili tabloda görüldüğü gibi katılımcıların yüzde yaklaşık 24'ü ilk veya ortaokul mezunu iken, yüzde yaklaşık 23'ü lise, yüzde yaklaşık 54'ü de üniversite mezunu veya yüksek lisans doktora düzeyinde eğitime sahiptir. Kısaca, eğitim düzeyi itibarıyla yüksek sayılır oranda eğitimli bir katılımcı kitlenin araştırmada yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyi cinsiyet bazında analiz edildiğinde liseye kadar olan eğitim düzeyinde erkeklerin, liseden sonraki eğitim düzeyinde ise kadınların daha baskın olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8: Katılımcıların En Son Eğitim Gördükleri Kurumun Bulunduğu Ülke

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türkiye</i>	12,5	24,4	21,1
<i>Almanya</i>	87,5	74,4	78,1
<i>Diğer</i>	0	1,2	0,8
Toplam	100	100	100

2015 yılı itibarıyla asgari ücret saat başına, 8,5€ seviyesindedir. Bunun yanında, fazla mesailer dışında kalmak suretiyle, haftalık ortalama 40 saatlik bir çalışma süresi bulunmaktadır. Bir ay dört hafta kabul edilerek yapılacak olan basit hesaplama yöntemiyle, asgari ücret aylık brüt 1360€ olarak belirlenebilecektir. Fakat bu noktada haftalık ortalama 40 saatlik çalışma süresinin mutlak olmadığı, çalışanlarla işveren arasında daha esnek çalışma saatlerinin, ya da daha düşük çalışma saatlerinin de uygulanabileceği unutulmamalıdır. Daha detali bilgi için bkz: (Wagelindicator Foundation, [14.04.2017].)

Araştırmada eğitim alınan ülke ile Alman imgesi arasındaki ilişkiye de bakıldığı için katılımcılara aynı zamanda eğitimlerini nerede aldıkları da sorulmuştur. İlgili tabloda görüldüğü gibi katılımcıların büyük bir kısmı (% 78) eğitimini Almanya’da almıştır. Buna karşın katılımcıların sadece yüzde 21’i eğitimini Türkiye’de almıştır. Bu da yukarıda ifade edildiği gibi araştırmaya katılanların büyük ölçüde genç kuşak olmasıyla bağlantılı olabilir. Yine yukarıda verilen ilgili tabloda görüldüğü gibi örneklemin yüzde 40’nı aşkın bir kesimi Almanya’da doğmuştur. Dolayısıyla Almanya doğumlu gençlerin büyük bir kısmının eğitimini Almanya’da aldığı, ilgili tablolara yansıyan verilerden anlaşılmaktadır.

4.2. Katılımcıların Eş Seçimleri

Yürütülen araştırmanın bu kısmında, katılımcıların medeni hallerinin tespiti ve buna bağlı olarak evli olan katılımcıların eşlerinin seçimlerinde sahip olunan kimlik nüvelerinin etkili olup olmadığı incelenmektedir. Bu noktada katılımcıların eş seçimleri, hem göçmen kimliğinin inşasında benzerliklerden yararlanılıp yararlanılmadığının tespiti için bir veri kaynağı işlevi görmekte hem de katılımcıların eş seçimleri üzerinden sahip oldukları kimlik/kimliklerin özel hayatlarına etki edip etmediği, ediyorsa da ne bağlamda etki ettiği incelenecektir.

Tablo 4.9: Katılımcıların Medeni Hali

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evli</i>	28,1	54,9	47,4
<i>Bekâr</i>	68,8	42,7	50,0
<i>Boşanmış</i>	3,1	2,4	2,6
Toplam	100	100	100

Gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında katılımcıların medeni hali, ilgili tablo çerçevesinde gösterilmiştir. Katılımcıların yüzde 50 oranındaki kısmı hiç evlilik deneyimi geçirmezken, geriye kalan yüzde 50 oranındaki kısım ise, ya halen evliliğini devam ettirmekte yahut daha önceden evlilik deneyimine sahip bulunmaktadır. *Evli* olma hali, kadın katılımcılar içerisinde yüzde 28,1 orana sahip iken, kadın katılımcılar arasında *bekâr* kadınların oranı yüzde 68,8’dir. Bu durum,

katılımcıların yaş gruplarının gösterildiği ilgili tablo (Tablo 4.2) ve katılımcıların mesleklerinin gösterildiği tablo (Tablo 4.4) ile birlikte incelendiğinde görülmektedir ki, kadın katılımcıların yüksek oranlı olarak 18-24 yaş arasından gelmelerinin (% 65,6) ve ağırlıklı olarak öğrenci statülerinin devam etmesinin (% 69) kadın katılımcıların arasında bekâr olma hali (% 68,8) ile arasında bir bağlantı bulunmaktadır.

Tablo 4.10: Katılımcıların Eşlerinin Eşinin Milliyeti

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Alman</i>	30,8	5,9	10,9
<i>Türk/ Kürt</i>	69,2	88,2	84,4
<i>Diğer</i>	0	5,9	4,7
Toplam	100	100	100

Gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında katılımcıların eşinin/önceki eşinin milliyetleri de araştırılmıştır. Katılımcıların medeni halinin gösterildiği ilgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcıların yüzde 50 oranındaki kısmı evli yahut daha önce evlilik deneyimi geçirmiştir. Söz konusu bu katılımcılar, katılımcıların eşinin/önceki eşinin milliyetlerinin gösterildiği tablo incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcıların sadece yüzde 15,6 oranındaki kısmı, evliliklerini Türkiye kökenlilerle gerçekleştirmemiştir. Geriye kalan yüzde 84,4 oranındaki kısım ise eş seçimlerini Türkiye kökenliler oluşturmaktadır. Bu durum, araştırma kapsamında katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun, evlilik hayatlarında benzer süreçleri yaşamış bireyleri tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Evlilik kurumunun oluşturulması için, aynı sosyal çevreyi paylaşma durumu belirtilmemekle birlikte, evliliğin doğası gereği bireyler arasında bir sosyal bağlantı kurulması zaruridir. Göçmen olma halinin getirmiş olduğu, benzer süreçlerin yaşanması, benzer sorunlarla karşılaşılması ve benzer duyguların paylaşılması gibi etmenler, göçmen kökenlilerin genelde sosyal çevrelerinin oluşmasında, özelde ise evlilik kurumunun oluşmasında önemli bir yer işgal etmekte ve kişiler arasında empati duygusunun geliştirilmesinde başat bir rol oynamaktadır. Bu konuda M.S. görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“İnsani ilişkilerimiz çok yoğun değil Almanlarla. Ben Almanya doğumluyum ve bütün eğitim hayatımı burada geçirdim. Buna rağmen çok az Alman arkadaşım var. Tanıdıklarım var elbette fakat arkadaş diyebileceğim çok az kişi var. Çok uğraştım Üniversitede Alman arkadaşlar edinmeyi fakat olmuyor. Mesela espri anlayışlarımız, yaşam tarzlarımız, düşünce tarzlarımız uymuyor birbirine. Almanlarla sıkı arkadaş olabilmek için, bizim şartları zorlamamız gerekiyor. Elbette Alman olmayanlar arasında da fark olabiliyor ama yine de bir bağ kuruluyor. Daha rahat anlıyoruz birbirimizi bu yüzden de daha rahat hissediyoruz birlikte. Herhalde birbirimiz hakkında empati kurabiliyoruz.”¹⁰

Göçmenler kültür farklılığı, dil farklılığı gibi sorunlardan dolayı topluluk içine kapanma ve diğer göçmenlerle daha fazla paylaşım içerisine girme eğilimi gösterirler (Danış, Üstel, 2008, 6-11). Bu noktadan hareketle söylenebilir ki, katılımcılar, evlilik tercihlerini yine kendileri gibi Türkiye kökenlilerden yana kullanarak, sosyal çevre tercihlerini, yine kendileri gibi bireylerden seçtiklerini ortaya koymaktadırlar. Bu nokta kendi kimliklerine yakın kimlik tercihi, kimliğin ve kimlik inşasının aynılaştırıcı, benzeştirici etkisinin bir tezahürü olarak (Buckingham, 2008, 1), var olan kimliğin korunmasına yönelik hareket edildiğinin de bir göstergesidir.

Saha çalışması kapsamında katılımcılara dini mensubiyetleri ile alakalı da sorular yöneltilmiştir. Bu noktada öncelikli olarak belirtilmelidir ki, katılımcılara dini inançları ile ilgili soruların yöneltilmesinin temel amacı, çalışmanın ilerleyen kısmında katılımcılara yöneltilmiş olunan, inandıkları dini görüşün Almanya’daki durumu hakkındaki soruların değerlendirilmesine yönelik; dini inançlarının getirmiş olduğu pratiklerin gündelik hayatlarındaki öneminin tespitine yöneliktir.

4.3. Katılımcıların İnanıqları Din ile İlişkileri

Yürütülen çalışmanın bu kısmında katılımcıların bir dine inanıp inanmadıkları, inanıyorlarsa, hangi dini inançlarının ne olduğu ve bu noktadan hareketle inandıkları dinlerinin getirmiş olduğu ibadet olarak kabul edilebilecek ritüelleri ne derece yerine getirdikleri araştırılmaktadır. Bu noktadan hareketle din olgusunun katılımcıların hayatlarında ne derece öneme sahip olduğu incelenecektir. Bu sebeple de ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde irdelenecek olan, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerde oluşan Alman imgesinin incelenmesinde; Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerde din olgusunun, bir kimlik nüvesi haline gelip gelmediği, bir kimlik halini almışsa da, bu durumun lafzı geçen grup için hangi derecede önem arz ettiği ve buna bağlı olarak sahip olunan Alman imgesi ile sahip olunan dini kimliğin arasındaki ilişkinin incelenmesi için bir ön veri incelemesi yapılacaktır.

¹⁰ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altunkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

Tablo 4.11: Katılımcıların Dini İnanç Eğilimleri

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	93,8	96,3	95,6
<i>Hayır</i>	3,1	2,4	2,6
<i>Cevap Vermek İstemiyorum</i>	3,1	1,2	1,8
Toplam	100	100	100

Yürütülmüş olunan saha araştırması kapsamında, katılımcıların herhangi bir dine inanca sahip olup olmadıkları da araştırılmıştır. Katılımcıların yüzde 95,6 oranındaki kısmı, bir dini inanca sahip olduklarını belirtmişlerdir. Kadın katılımcıların yüzde 93,8 oranındaki kısmı ile erkek katılımcıların yüzde 96,3 oranındaki kısmı dini inançlarının var olduğunu açıklamışlardır. Herhangi bir dini inanca sahip olmadıklarını belirten katılımcıların oranı ise sadece yüzde 2,6 oranındadır. Kadın katılımcıların yüzde 3,1 oranındaki kısmı ile erkek katılımcıların yüzde 2,4 oranındaki kısmı, herhangi bir dini inanca sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların sadece yüzde 1,8 oranındaki kısmı ise bu soruya cevap vermek istemediğini belirtmişlerdir.

Tüm bu bilgilerin ışında görülmektedir ki, araştırmanın yürütüldüğü katılımcıların mutlak çoğunluğu (% 95,6), dini ritüelleri gerçekleştirme sıklıkları değişken olmakla birlikte, hayatlarında dini inanca sahip olduklarını belirtmişler ve bu durumu, cevap vermek istemeyen katılımcı sayısı göz önüne alındığında (% 1,8), açık bir şekilde yapmışlardır. Katılımcıların bu noktada dini inançlarının varlığını açık bir şekilde belirtmeleri, kimlik inşası noktasında din olgusunun etkili olduğunun da bir delaleti olarak kabul edilebilecektir. Bunun nasıl gerçekleştiği ise, ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

Katılımcıların dini inançlarının var olup olmadığının gösterildiği ilgili tabloda, *Evet* (% 95,6) cevabını veren katılımcılara yönelik olarak; yürütülen saha çalışması kapsamında, katılımcıların mezhebi mensubiyetleri de araştırılmıştır. Bu noktada katılımcılara yöneltilen soru, cevap şıkkı ucu açık olacak biçimde yöneltilmiş, katılımcıların verdiği cevaba göre de ilgili tabloda gösterildiği üzere gruplandırılmıştır.

Tablo 4.12: Katılımcıların Mezhebi Eğilimi

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Sünni</i>	77,4	92,5	88,3
<i>Alevi</i>	19,4	7,5	10,8
<i>Cevap Vermek İstemiyorum</i>	3,2	0	0,9
Toplam	100	100	100

Yapılan gruplandırma içerisinde katılımcıların yüzde 10,8 oranındaki kısmı Alevilik inancına (Öz, 2014, 127-128) mensup olmalarıyla birlikte, dini inançlarını Müslüman olarak değil, Alevi olarak cevaplandırmaları sebebiyle, Alevilik ilgili tablo içerisinde ayrı bir cevap şikkı olarak değerlendirilmiştir. Cevap vermek istemeyen katılımcı sayısı (% 0,9) dışarıda bırakılmak suretiyle, diğer katılımcılar cevap olarak Müslüman olarak yazmaları hasebiyle, lafzı geçen grup ilgili tabloda Sünni (% 88,3) şikkı altında gösterilmiştir. Avrupa sathında yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin yaklaşık yüzde 10 oranındaki kısmının Alevilik inancına bağlı olarak tahmin edildiği (DABF, 200, 6) düşünüldüğünde, Alevilerin dini kimlik olarak kendilerini, ayrıştırdıkları ve farklı bir kimlik olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 4.13: Katılımcıların Dini Ritüelleri Gerçekleştirme Eğilimi

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Eksiksiz yerine getiririm</i>	9,7	8,9	9,1
<i>Çoğunlukla yerine getiririm</i>	35,5	41,8	40,0
<i>Zaman zaman yerine getiririm</i>	41,9	30,4	33,6
<i>Pek seyrek yerine getiririm</i>	6,5	6,3	6,4
<i>Hiç yerine getirmem</i>	0	1,3	0,9
<i>Cevap Vermek İstemiyorum</i>	6,5	11,4	10,0
Toplam	100	100	100

Yürütülen saha araştırması kapsamında, ilgili tabloda gösterildiği üzere herhangi bir dini inanca sahip olduğunu belirten (% 95,6) katılımcılara yönelik olarak yöneltilen dini inançlarının öngördüğü ritüelleri gerçekleştirme sıklıkları, yukarıdaki tabloda

gösterilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 9,1 oranındaki kısmı ritüelleri eksiksiz olarak yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Bu grup içerisinde kadın katılımcıların yüzde 9,7 oranıyla, erkek katılımcılardan (% 8,9) daha yoğun bir şekilde ritüelleri eksiksiz olarak yerine getirdiklerini görülmektedir. Katılımcıların yüzde 40,0 oranındaki kısmı ritüelleri çoğunlukla yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Lafız geçen grup içerisinde erkek katılımcıların (% 41,8), kadın katılımcılardan (% 41,8) daha yoğun bir şekilde ritüelleri çoğunlukla yerine getirdiklerini belirttikleri gözlemlenmektedir. Katılımcıların yüzde 33,6 oranındaki kısmı ritüelleri zaman zaman yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Ritüelleri zaman zaman yerine getiren katılımcılar içerisinde, kadın katılımcıların yüzde 41,9 oranıyla, erkek katılımcılardan (% 30,4) daha yoğunluklu oldukları görülmektedir. Katılımcılar arasında dini ritüelleri pek seyrek olarak yerine getirenlerin oranı yüzde 6,4 olarak tespit edilmiştir. Ritüelleri pek seyrek olarak yerine getiren Katılımcılar içerisinde kadın (% 6,5) ve erkek (% 6,3) katılımcıların birbirlerine yakın yoğunlukla gruplaştıkları, ilgili tablo incelendiğinde görülmektedir. Katılımcıların yüzde 0,9 oranındaki çok küçük bir kısmı ise dini ritüelleri hiç yerine getirmediğini belirtmişlerdir.

Saha araştırması kapsamında, katılımcılara yönelik olarak yöneltilen dini inançlarının öngördüğü ritüelleri gerçekleştirme sıklıklarının sorulduğu sorunun gösterildiği ilgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, söz konusu soruya katılımcıların yüzde 10,0 oranındaki kısmı cevap vermek istememiştir. Cevap vermek istemeyen katılımcılar arasında erkek katılımcılar yüzde 11,4 oranıyla, kadın katılımcılardan (% 6,5) daha fazla oranla bu sorunun öngördüğü mahremiyet çizgisini koruma eğilimde olmuşlardır.

İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcıların yüzde 10,9 oranındaki kısmı, ya soruya cevap vermek istememiş ya da dini ritüelleri hiç yerine getirmediğini belirtmişlerdir. Bu gruptaki katılımcılar dışarıda bırakıldığında, katılımcıların mensup oldukları dinin öngörmüş olduğu ritüeller, değişik oranlarda gerçekleştirmekle birlikte, katılımcıların yüzde 89,1 oranındaki kısmın gündelik hayatında yer tutmaktadır. Özellikle katılımcıların yüzde 49,1 oranındaki kısmı dini ritüelleri yoğun bir şekilde yerine getirmektedir. Bu da göstermektedir ki, katılımcı kitlesinin önemli bir bölümü dindar insanlardan oluşmaktadır. Bu durum kaçınılmaz bir biçimde, hem lafız geçen kitlenin dini hassasiyetlerini arttırmakta hem de din

olgununu hayatın önemli bir noktasına yerleştirerek, kimlik inşasında din faktörünü önemli bir noktaya taşımaktadır. Bu durum çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde irdelenecektir.

5. KATILIMCILARIN VATANDAŞLIK BAĞLARININ ANALİZİ

Modern Devletin gelişim aşamaları, ulusun bütünleşmesinin sağlanması ve buna bağlı olarak, milli kimliklerin ön plana çıkarılmasıyla doğrudan ilintilidir. Yerel ve bölgesel aidiyetlerin yok edilmesi yahut zayıflatılmasına paralel olarak kültürel benzerliklerden hareketle birleştirici bir retorik kullanılması ile milli kimlikler; modern devleti ve ulusu örtüştürme çabasının bir parçası haline gelmişlerdir. Milletın bütünselliği savı üzerinden gelişen milliyetçi retorikler, devleti, milletin temsil alanı olarak söylemleştirenerek, bu örtüşme çabasına yönelik olarak olgular arasında bağlantılar oluşturmuşlardır (Calhoun, 2007, 172).

Milli devlet ve millet arasında kurulan bu örtüştürücü bağ, milliyetçi söylem ekseninde, modern devlete meşruiyetini millete dayandırma fırsatını sağlamıştır (Calhoun, 2007, 173). Fakat meşruiyetin tesisinde, millete verilen referans; aynı zamanda bu milletin tanımlanması ve devlet ile arasında hukuki bir zeminin oluşturulmasını da kaçınılmaz kılmaktadır. Modern ulus-devlet yapılarının temelini oluşturan milliyetçilik düşüncesi, lafzı geçen milleti, tahayyül edilmiş cemaat olarak ele alır ve her birey arasında bir kader birliği hissiyatını doğurur (Anderson, 2011, 20-22). Bu nokta da, etnik bir kimliğe atıfta bulunan milliyet ile vatandaşlık bağına atıfta bulunan uyruk sıkça birbirine karıştırılan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (McCrone, Kiely, 2000, 19).

Bireylerin sahip oldukları kimlikler arasında, etnik temelli kimlikler önemli ve başat bir kimlik çeşidi olarak karşımızda durmaktadır (Smith, 2010, 21-22). Özellikle yaşadığımız ulus-devletler çağında, bireylerin sahip oldukları etnik kimlikler, kendi seçimlerinin dışında, doğumlarından itibaren sahip oldukları bir kimlik olarak bireyin hayatında yer edinmektedir (Smith, 2010, 28). Yaşadığımız toplumlarda, ulusal kimlikler, bazı istisnalar dışarı bırakılmakla birlikte hâkim etnik grup üzerinden tanımlanmakta ve buna bağlı olarak devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi kapsayıcı bir kullanım alanına sahip hale gelmektedir. Örneğin gündelik hayatın akışı içerisinde, Türkiye kökenli olup olmamasına bakılmaksızın bir Alman vatandaşı, Almanya ve Türkiye dışındaki bir ülkede Alman olarak kabul edilmektedir. Tüm bu

nedenlerle, Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerde, Alman vatandaşı olmanın, göçmen kimliği üzerinde ne tür bir etkisinin olduğu, araştırmanın önemli bir dayanak noktasını oluşturmakta ve bu durum üzerinden zihinlerdeki Alman imgesinin gelişiminin incelenmesi, araştırmanın kapsamı içinde kalmaktadır.

5.1. Katılımcıların Altsoylarının Vatandaşlıklarına Bakışları

Çalışmanın bu kısmında, katılımcıların çocuklarının olup olmadığı, eğer varsa kaç çocuklarının olduğu ve çocuklarının nerede doğdukları incelenmektedir. Bu noktadan hareketle katılımcıların altsoylarının Alman vatandaşlığına sahip olup olmadıkları ve altsoylarının Alman vatandaşlığına sahip olmalarına yönelik bakışları incelenecektir. Böylelikle de katılımcıların, kimlik ve vatandaşlık arasında geliştirdikleri tutumun altsoyları üzerinden incelenmesi hedeflenmektedir.

Tablo 5.1: Çocuğunuz var mı?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	25,0	48,8	42,1
<i>Hayır</i>	75,0	51,2	57,9
Toplam	100	100	100

Araştırma kapsamında, katılımcıların ebeveyn olma durumları da değerlendirilmiştir. Katılımcıların yaklaşık yüzde 42'si çocuk sahibidir, yaklaşık yüzde 58'lik bir kısmı ise çocuk sahibi değildir. Kadın katılımcılar içerisinde çocuk sahibi olan kadın katılımcı oranı yüzde 25 düzeyindedir. Bu durum, katılımcıların yaş aralığının verildiği ilgili tablo ve katılımcıların mesleklerinin gösterildiği ilgili tablo göz önünde bulundurulduğunda kadın katılımcıların ağırlıklı olarak 18-25 yaş aralığından gelmeleri (% 65,6) ve öğrenci olmalarıyla (% 69,0) ilintilidir. Erkek katılımcılar incelendiğinde ise, katılımcıların yaklaşık yarısının (% 48,8) çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Erkek katılımcılarda, ilgili tabloda da görüleceği gibi, çocuk sahibi olma durumunun, toplam erkek katılımcıların yaklaşık yarısını oluşturması da, katılımcıların yaş gruplarının gösterildiği ilgili tablo incelendiğinde yaş aralıklarının, 65 yaş ve üstü hariç, her birinin birbirlerine yakın oranlarda olması ile ilintilidir.

Tablo 5.2: Kaç çocuğunuz var? (Çocuğu olanlar)

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
1	0	7,3	6,3
2	85,7	34,1	41,7
3	14,3	39,0	35,4
4	0	17,1	14,6
5 ve üzeri	0	2,4	2,1
Toplam	100	100	100

Katılımcıların çocuk sahibi olma durumlarına bağılı olarak, kaç çocuklarının olduğu ilgili tabloda gösterildiği üzere araştırılmıştır. Buna göre çocuk sahibi olduğunu belirten katılımcıların yüzde 6,3'ü bir çocuk sahibi olduğunu, yüzde 41,7'si iki çocuk sahibi olduğunu, yüzde 35,4'ü üç çocuk sahibi olduğunu, yüzde 14,6'sı dört çocuk sahibi olduğunu ve yüzde 2,1'i ise beş ve üzeri çocuk sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Lafzı geçen katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısını gösteren ilgili tablo incelendiğinde görölmektedir ki, çocuk sahibi olduğunu belirten kadın katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı iki ve üç çocuk seçeneklerinde toplanmıştır. Bu durum, katılımcıların çocuk sahibi olup olmadıklarının gösterildiği ilgili tabloda kadın katılımcıların sadece yüzde 25'inin çocuk sahibi olduğunu belirtmesi ile ilintili bir durumdur. Kadın katılımcıların ağırlıklı olarak 18-25 yaş aralığından gelmeleri (% 65,6) ve öğrenci olmalarıyla (% 69,0) sebebiyle, toplam Kadın katılımcı içerisinde sadece yüzde 25 oranında ki katılımcının çocuk sahibi olması bu yüzden de çocuk sahibi olduğunu belirten kadın katılımcıların sadece iki (% 85,7) ve üç (% 14,3) çocuk seçeneklerini belirtmelerinde etkilidir.

Yürütölen saha araştırması kapsamında katılımcıların çocuklarının nerede doğdukları da araştırılmıştır. İlgili tabloda göröleceği üzere katılımcıların yüzde 93,8'i çocuklarının hepsinin Almanya'da doğduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında çocuklarının bazılarının Almanya'da, bazılarının ise Türkiye'de doğduğunu belirtenlerin oranı yüzde 6,3'tür. Yürütölen yüz yüze derinlemesine mülakata dayalı anket çalışması kapsamında görüşölen katılımcılardan hiçbirinin bütün çocukları Türkiye'de doğmamıştır. Yine aynı araştırma kapsamında görüşölen kadın

katılımcıların tamamı (% 100) çocuklarının hepsinin Almanya’da doğduğunu belirtirken, Erkek katılımcıların yüzde 92,7’si çocuklarının hepsinin Almanya’da doğduğunu belirtmiş, sadece yüzde 7,3 oranındaki Erkek katılımcı çocuklarının bazısının Türkiye’de bazısının Almanya’da doğduğunu belirtmiştir.

Tablo 5.3: Çocuklarınızın doğum yeri neresidir? (Çocuğu olanlar)

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Almanya</i>	100	92,7	93,8
<i>Türkiye</i>	0	0	0
<i>Bazısı Almanya’da, Bazısı Türkiye’de</i>	0	7,3	6,3
Toplam	100	100	100

Yürütülen çalışma içerisinde katılımcılara, çocuklarının nerede doğduğunun sorulmasının temel nedenini, katılımcıların çocuklarının vatandaşlık durumlarının öğrenilmesine yöneliktir. Almanya’da doğan kişiler, ülkede *jus soli* ilkesi uygulanmadığı ve *jus sanguinis*¹¹ ilkesi uygulandığından ötürü, doğrudan Alman vatandaşı sayılmamakla birlikte, vatandaşlığa geçmelerinde Almanya’da doğmuş olmaları kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmaktadır (Staatsangehörigkeitgesetz, 2014, Bölüm 4; Gerdes, 2003).

Gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında, katılımcıların çocuklarının Alman vatandaşı olup olmama durumları da araştırılmıştır. Katılımcıların yüzde 54,2 oranındaki kısmı, çocuklarının hepsinin Alman vatandaşı olduğunu belirtmişlerdir. Lafzı geçen bu grup içerisinde, erkek katılımcıların toplamının yüzde 58,5 oranında kısmı ile kadın katılımcıların toplamının yüzde 28,6 oranındaki kısmı bulunmaktadır. Bunun yanında katılımcıların yüzde 22,9 oranındaki kısmı çocuklarının hiçbirinin Alman vatandaşı olmadığını belirtmişlerdir.

¹¹ ”Jus Soli” ve “Jus Sanguinis” ilkeleri, ülkelerin vatandaşlık düzenlemelerindeki esas aldıkları uygulamaları açıklamak için kullanılan Latince terimlerdir. *Jus Soli*, toprak hakkı anlamına gelmektedir ve yasadışı ikamet edenler yahut diplomatik misyon temsilcilerin çocukları gibi istisnalar hariç tutulmakla birlikte, o devletin kara, deniz ve hava ülkesi sınırları içerisinde doğan bir kişinin doğrudan o ülkenin vatandaşlığında hak sahibi olmasını tarif etmektedir. Bu ilke genellikle Amerika kıtalarındaki ülkelerin kanunlarında yer verdiği bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. *Jus Sanguinis* ise, kan hakkı anlamına gelmektedir ve esasen kan bağı, ırki bağlantılar yahut dilsel bağlantılar esas alınarak vatandaşlığa hak kazanılmasını esas almaktadır. *Jus Sanguinis* ilkesi, bir ülkenin sınırları dışında yaşayan akraba topluluklarla vatandaşlık bağının kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında ülke içerisinde yapılan doğumlarda, vatandaşlığa hak kazanımın; ebeveynlerden en az birinin, bahsi geçen ülkenin vatandaşı olması ile bağlantılandırılmaktadır. Bakınız: (Scott, 1930, 58-64)

Tablo 5.4: Çocuklarınız Alman Vatandaşı mıdır? (Çocuğu olanlar)

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	28,6	58,5	54,2
<i>Hayır</i>	28,6	22,0	22,9
<i>Bazısı Evet, Bazısı Hayır</i>	42,9	19,5	22,9
Toplam	100	100	100

Bu noktada katılımcıların vatandaşlık durumlarını gösteren ilgili tablo incelendiğinde, katılımcıların toplamının yüzde 53,5 oranındaki kısmı Alman vatandaşlığına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum göstermektedir ki, katılımcıların kendilerinin vatandaşlık durumuna bakış açıları, çocuklarını da etkilemiş görülmektedir. Bunun yanında Almanya'daki Vatandaşlık Kanununda; Almanya'da doğan bir kişinin vatandaşlığı noktasında *jus sanguinis* ilkesi gözetildiğinden ötürü, çocukların vatandaş olma durumlarında Ebeveynlerinin vatandaş olma durumları ile bir bağ kurulmuştur.¹² Bu konuda E.T. görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Uyruğumu daha rahat etmek için değiştirdim. Burada Vatandaş olmak bana çokça yarar ve öncelik sağlıyor. Tabi ki bir de çocuklarım için değiştirdim. Türklük ayrı bir konu, her zaman Türk oldum ve Türk kalacağım fakat Türkiye’de değil Almanya’da yaşıyoruz ve vatandaş olmak hem benim için hem de çocuklarım için hayatın çok daha kolaylaşması demek.”¹³

Bu yüzden bazı göçmenlerin Alman vatandaşlığına geçmelerinde, çocuklarının hayatlarında yaşanacak kolaylıkların da etki ettiği görülmektedir.

Yürütülen saha çalışması kapsamında katılımcıların çocuklarının, eğer Alman vatandaşlıkları yok ise, Alman vatandaşlığına geçmelerine yönelik yaklaşımları da araştırılmıştır. Bu minvalde katılımcıların çocuklarının Alman vatandaşlığı durumunu gösteren ilgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, çocuk sahibi olan

¹² Alman Vatandaşlık Kanunu'na göre, 1 Ocak 2000 tarihinden sonra doğan çocukların ebeveynlerinden en az bir tanesinin Alman vatandaşı olması yahut yine en az bir tanesinin süresiz oturma iznine sahip olması ve buna mukabil Alman sınırları içerisinde de en az sekiz yıldır ikamet ediyor olması gerekmektedir. Bu tarihten önce; Almanya'da doğan yabancıların çocukları ise, 21 yaşına kadar, aralıksız olarak sekiz yıllarını Alman sınırları içerisinde geçirmeleri veya en az altı sene bir Alman eğitim kurumuna devam etmeleri veya Alman sınırları içerisinde bir okuldan mezun olmaları gerekmektedir. Bu şartları haiz bir kişi 23 yaşını doldurmadan önce Alman vatandaşlığı için başvuru hakkına sahiptir. Bu yaş aralığı doldurulduktan sonra yapılan başvurularda, Alman sınırları içerisinde doğmuş olmanın bir avantajı bulunmamaktadır. (Staatsangehörigkeitgesetz, 2014, Bölüm 4)

¹³ E. T. , Kadın, 48, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 18 Ağustos 2015.

katılımcıların yaklaşık yüzde 54'ünün çocukları Alman vatandaşıdır. Katılımcıların çocuklarının Alman vatandaşlığına geçmelerine yönelik yaklaşımlarını gösteren ilgili tablo ise, geri kalan yaklaşık yüzde 46'lık kısmı kapsamaktadır.

Tablo 5.5: Eğer çocuklarınız Alman Vatandaşı değil ise, Çocuklarınızın Alman Vatandaşı olmaları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Çocuğu olanlar)

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Kesinlikle Desteklerim</i>	0	23,7	20,0
<i>Desteklerim</i>	42,9	28,9	31,1
<i>Kararlarına Karışmam</i>	57,1	39,5	42,2
<i>Karşı Çıkarım</i>	0	7,9	6,7
<i>Kesinlikle Karşı Çıkarım</i>	0	0	0
Toplam	100	100	100

Unutulmamalıdır ki, bu yüzde 46'lık kısım içerisinde katılımcıların çocuklarının vatandaşlıklarının gösterildiği ilgili tabloda (Tablo 5.4) katılımcıların çocuklarının tümünün Alman vatandaşlığına sahip olmamakla bir kısmının lafzı geçen vatandaşlığa sahip oldukları belirtilmiştir. Tüm bu bulgular ışığında katılımcıların çocuklarının Alman vatandaşlığına geçişlerine yaklaşımlarının gösterildiği tablo incelendiğinde görülmektedir ki, söz konusu katılımcıların yüzde 93,3'lük kısmı, çocuklarının Alman vatandaşlığına geçme kararlarına olumsuz bir yaklaşım göstermemektedirler. Katılımcıların yüzde 20,0 oranındaki kısmı çocuklarının bahsedilen kararına kesinlikle destek olacaklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında yüzde 31,1 oranında kısım ise kararı destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, katılımcıların yüzde 51,1 oranındaki kısmı çocuklarının Alman vatandaşlığına geçmelerini desteklemekte ve Alman vatandaşlığına karşı olumsuz bir tavır geliştirmemektedirler. Katılımcıların yüzde 42,2 oranındaki kısmı ise çocuklarının Alman vatandaşlığına geçme kararlarına karışmayacaklarını belirtmişlerdir.

Bu durum esasında katılımcıların çekimser bir tavır takındıklarından öte, Almanya Federal Cumhuriyeti çifte vatandaşlığı kabul etmemesinden dolayı, eğer var ise

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığından çıkmayı gerektirmesinden dolayı¹⁴, Alman vatandaşlığına karşı olumlu bir tavır aldıklarının ve göstergesidir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde yine görülmektedir ki, Kadın katılımcıların yüzde 42,9 oranındaki kısmı çocuklarının Alman vatandaşlığına geçmesini desteklemekte, yüzde 57,1 oranındaki kısmı ise kararlarına karışmayacaklarını belirtmişlerdir. Erkek katılımcılarda ise kararlarına karışmayacaklarını belirten katılımcı oranı yüzde 39,5'tir. Bu da göstermektedir ki kadın katılımcılar, erkek katılımcılara göre Alman vatandaşlığına geçmeye yönelik daha demokratik bir tutum geliştirmektedirler.

5.2. Katılımcıların Kendi Vatandaşlık Durumlarına Bakışlarının İncelenmesi

Yürütülen çalışma kapsamında bu kısımda katılımcıların vatandaşlık durumları, yeni vatandaşlık edinmede bir hukuksal sınırlamaya tabii olup olmadıkları ve bundan hareketle de Alman vatandaşlığına yönelik geliştirdikleri algı incelenecektir. Böylelikle de katılımcıların, kimlik ve vatandaşlık arasında geliştirdikleri tutumun kendileri üzerinden incelenmesi hedeflenmektedir.

Tablo 5.6: Vatandaşlık Durumunuz Nedir?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türkiye Cumhuriyeti</i>	28,1	52,4	45,6
<i>Almanya Federal Cumhuriyeti</i>	40,6	37,8	38,6
<i>Her ikisi de</i>	28,1	9,8	14,9
<i>Diğer</i>	3,1	0	0,9
Toplam	100	100	100

Gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında, katılımcıların vatandaşlık durumları da

¹⁴ Almanya Federal Cumhuriyeti, çifte vatandaşlık konusunda kısıtlamalar getirmiştir ve AB ülkeleri ile İsviçre Vatandaşlıkları haricinde çifte vatandaşlığı kabul etmemektedir. Diğer ülke vatandaşlarına yönelik olarak “opsiyon modeli” olarak adlandırılan bir model getirilmiştir. Almanya’da doğan ve bir yabancının çocuğu olan kişi, 18 yaşını doldurana kadar Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşı olarak kabul edilmekte ve çifte vatandaşlığı kabul görmektedir. 18 yaşını doldurduktan sonra ise, 21 yaşına kadar vatandaşı bulunduğu devletlerin bir tanesinin uyruğuna geçmeye karar vermek zorundadır. 23 yaşını doldurana kadar ise, seçmediği devletin vatandaşlığından çıkış işlemlerini tamamlamakla mükellef tutulmuştur. 2000 yılında getirilen bu düzenlemelerden önce ise, çifte vatandaş olunması mümkündür. Bu sebeple o tarihe kadar çifte vatandaş olan bireylerin, çifte vatandaşlıkları kabul edilmektedir. Bknz: (Howard, 2008, 52-54)

araştırılmıştır. Bu minvalde ilgili tabloda gösterildiği üzere, katılımcıların yüzde 45,6 oranındaki kısmı Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı, yüzde 38,6 oranındaki kısmı Alman vatandaşı, yüzde 14,9 oranındaki kısmı ise lafzı geçen iki ülkeye ait çifte vatandaşlardır. Bunun haricinde yüzde 0,9 oranındaki katılımcı ise, üçüncü ülkelerde vatandaşlıklara sahiptirler. Erkek katılımcıların, yüzde 52,4 oranındaki kısmı sadece Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına, yüzde 9,8 oranındaki kısmı ise çifte vatandaşlığa sahiptir. Erkek katılımcıların yüzde 62,2 oranındaki kısmı Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına sahiptir. Erkek katılımcıların yüzde 37,8 oranındaki kısmı ise sadece Alman vatandaşlığına, yüzde 9,8 oranındaki kısmı ise çifte vatandaşlığa sahiptir. Böylelikle toplam Erkek katılımcıların yüzde 47,6 oranındaki kısmı Alman vatandaşlığına sahiptir.

İncelenen örneklem grubunun, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin genelinin temsiliyet durumunun sağlamlasının yapılması için, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi’nin (HUGO), 2013 yılında Doç. Dr. Murat Erdoğan’ın yürütücülüğü altında gerçekleştirdiği “ Türkiye Kökenli Alman Vatandaşlarının Almanya Federal Meclisi (Bundestag) Seçimlerinde Siyasal Davranışları Eylül-Ekim 2013” adlı saha çalışması kapsamında elde edilen veriler de incelenmelidir. Lafzı geçen çalışma kapsamında Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin yüzde 55,8 oranındaki kısmı sadece Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olduklarını, yüzde 37,57’si sadece Alman vatandaşı olduklarını, yüzde 7,09 oranındaki kısmı ise iki ülke vatandaşlığına da sahip olduklarını belirtmişlerdir (HUGO; 2013, 9). Bu da ilgili tablo incelendiğinde, yürütülen saha çalışması kapsamında elde edilen veriler ile HUGO’nun yürüttüğü çalışma kapsamında elde edilen verilerin tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

İlgili tabloda gösterilen kadın katılımcıların vatandaşlık durumları incelendiğinde görülmektedir ki, kadın katılımcıların, yüzde 28,1 oranındaki kısmı sadece Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına, yüzde 28,1 oranındaki kısmı ise çifte vatandaşlığa sahiptir. Bu durum incelendiğinde görülmektedir ki kadın katılımcıların yüzde 56,2 oranındaki kısmı Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığına sahiptir. Kadın katılımcıların yüzde 40,6 oranındaki kısmı ise sadece Alman vatandaşlığına, yüzde 28,1 oranındaki kısmı ise çifte vatandaşlığa sahiptir. Böylelikle toplam kadın katılımcıların yüzde 68,7 oranındaki kısmı Alman vatandaşlığına sahiptir. Katılımcıların vatandaşlık durumlarının gösterildiği ilgi tablo incelendiğinde görülmektedir ki, kadın

katılımcılarda çifte vatandaş olma oranı (% 28,1), erkek katılımcıların çifte vatandaş olma oranından (% 9,8) daha fazladır.

Bu sebeple de sadece Alman vatandaşı olma durumu kadın (% 40,6) ve erkeklerde (% 37,8) birbirlerine yakın olmasına rağmen, çifte vatandaş olan katılımcılar da hesap edildiğinde, kadın katılımcıların (% 68,7) Alman vatandaşı olma durumları, erkek katılımcılara (% 47,6) nazaran, daha yüksek oranlıdır. Bu durum kadın katılımcıların, erkek katılımcılara kıyasla vatandaşlık konusunda daha açık görüşlü bir yaklaşım geliştirdiklerinin de bir göstergesidir. Bu durum aynı zamanda katılımcıların Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olma durumları göz önüne alındığında, (kadınlarda yüzde 56,2; erkeklerde yüzde 62,2) göstermektedir ki, kadınlar ve erkekler arasında Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olma oranlarında fazlaca bir fark bulunmamaktadır. Tüm bunlar göstermektedir ki, kadın katılımcılar, erkek katılımcılara nazaran hem ulus ötesi toplumsal alana dâhil olmaya daha yatkındırlar hem de vatandaşlık konusunda daha demokratik ve açık görüşlü bir tutum geliştirmişlerdir.

Tablo 5.7: Eğer Alman vatandaşlığınız yok ise; Alman vatandaşlığına geçmeniz için herhangi bir hukuksal engel var mı?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	0	11,4	9,4
<i>Hayır</i>	100	88,6	90,6
Toplam	100	100	100

Yürütülen saha araştırması kapsamında katılımcıların, eğer Alman vatandaşlıkları yok ise, lafzı geçen vatandaşlığa geçiş yapmalarında herhangi bir hukuksal engelin var olup olmadığı da araştırılmıştır. Bu soru vasıtasıyla, Almanya Federal Vatandaşlığına sahip olmayanların, bu durumu iradelerine bağlı olarak mı tercih ettikleri yoksa hukuksal bir zorunluluk hasebiyle tercih edemedikleri tespit edilmiştir¹⁵. İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, Alman vatandaşı olmayan

¹⁵ Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığı için; kişinin en az sekiz senedir (bazı şartların yerine getirilmesi halinde sürenin kısalabilmesiyle birlikte) Almanya Federal Cumhuriyetinde yasal bir şekilde ikamet ediyor olması gerekmektedir. Bunun yanında Almanya Federal Cumhuriyeti'nin parlamenter sistemi ve temel yasaları hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir (bunun ölçülmesi

katılımcıların, yüzde 90,6 oranındaki kısmı, herhangi bir hukuksal engel olmamasına rağmen, lafzı geçen vatandaşlığı iradi olarak tercih etmemektedirler. Alman vatandaşı olmayan katılımcıların sadece yüzde 9,4 oranındaki kısmı, Alman vatandaşlığına geçiş için bir hukuksal engel ile karşılaşmaktadırlar. İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, Alman vatandaşı olmayan kadın katılımcıların tamamı, sözü edilen vatandaşlığa geçişlerinde herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Bu durum Alman vatandaşı olmayan erkek katılımcıların yüzde 88, 6 oranındaki kısmında da aynı şekilde tezahür etmektedir. Sadece yüzde 11,4 oranındaki Alman vatandaşı olmayan erkek katılımcı, vatandaşlığa geçişlerinde hukuksal bir engel olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5.8: Eğer Alman vatandaşlığınız yok ise; Alman vatandaşlığının, Almanya'daki yaşantınızda size avantaj getireceğini düşünüyor musunuz?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	55,6	31,8	35,8
<i>Hayır</i>	22,2	50,0	45,3
<i>Bir Fikrim Yok</i>	22,2	18,2	18,9
Toplam	100	100	100

Yürütülen saha araştırması kapsamında, Alman vatandaşı olmayan katılımcıların, söz konusu vatandaşlığa yönelik oluşturdukları tutumun tespiti için, Alman vatandaşlığının kendilerine bir yarar getirip getirmediği noktasındaki fikirleri de araştırılmıştır. Bu minvalde, katılımcıların yüzde 35,8 oranındaki kısmı, Alman vatandaşlığının kendilerine, yaşantılarında bir avantaj sağlayabileceğini belirtirken, yüzde 45,3 oranındaki kısmı ise bir avantaj getirmediğini belirtmişlerdir. Alman vatandaşı olmayan katılımcıların yüzde 18,9 oranındaki kısmı ise, bu konuda bir fikirlerinin olmadığını beyan etmişlerdir. İlgili tablonun bütünü incelendiğinde görülmektedir ki, Alman vatandaşı olmayan katılımcıların yüzde 54,7 oranındaki kısmının Alman vatandaşlığının kendilerine bir avantaj olup olmaması noktasında

için çoktan seçmeli bir sınav yapılmaktadır). Kişi kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir maddi duruma sahip olmalıdır ve Avrupa Ortak Dil Portfolyosu standartlarında en az B1 düzeyinde Almanca Bilgisine sahip bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda Alman toplumu ve yaşantısı ile uyum sağlaması şartı aranmaktadır. Tüm bunların yanında, kişinin mahkûm edilmemiş olması şartı aranmaktadır. (Staatsangehörigkeitsgesetz, 2014, Bölüm 8)

olumsuz bir fikirleri bulunmamaktadır.

Bu durum lafzı geçen katılımcıların cinsiyetleri göz önüne alınarak incelendiğinde görülmektedir ki, kadın katılımcıların yüzde 55,6 oranındaki kısmı, Alman vatandaşlığının kendilerine bir avantaj getireceğini düşünürken, yüzde 22,2 oranındaki kısmı bir avantaj olmayacağını, yüzde 22,2 oranındaki kısmı ise bir fikre sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Erkek katılımcıların ise, yüzde 31,8 oranındaki kısmı Alman vatandaşlığının kendilerine bir avantaj getireceğini düşünürken, yüzde 50,0 oranındaki kısmı bir avantaj olmayacağını, yüzde 18,2 oranındaki kısmı ise bir fikre sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, kadınların yüzde 77,8 oranındaki kısmı Alman vatandaşlığına yönelik daha olumlu bir yargıya sahip iken, erkek katılımcılarda bu oran yüzde 50 civarındadır. Bu durum da yukarıda zikredilen, kadınların vatandaşlık konusunda daha demokratik ve açık görüşlü bir tutum geliştirdikleri yargısını destekler niteliktedir.

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin, genelde vatandaşlık olgusunun kendisine ve özelde Alman vatandaşlığına bakışlarının araştırıldığı yukarıdaki tabloların tümü incelendiğinde görülmektedir ki, göçmen kitlenin tümünü kapsayacak genel bir eğilim bulunmamaktadır. Eğer vatandaşlık kişinin kendi hayatına bir rahatlık getiriyorsa Alman vatandaşlığına bakışının olumlu olduğu görülmektedir. Bu noktada vatandaş olma durumu salt bir kimlik tartışması olmaktan çıkarılıp, bu bağlamın ötesinde faydacı bir bakış çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu konuda aynı yaş aralığına ve aynı cinsiyete mensup C.S.’nin ve Ö.K.’nin görüşleri, farklı açılardan yaklaşılsa da, aynı mantıksal düzlemde bulunduğu bir göstergesidir. Vatandaşlığa olumlu olarak bakan C.S.’nin bunu yine faydacı bir tutum içerisine aktardığı görülürken:

“Alman vatandaşlığım ve bunun faydasını da görüyorum. İşim dolayısıyla çok geziyorum, seyahatlerimde hiç vizeye ihtiyaç duymadım. Ya da bir iş başvurusunda çok daha fazla fırsatlar buluyorum.”¹⁶

Vatandaşlığa olumsuz yaklaşan Ö.K.’nin yine bir fayda analizini temel aldığı görülmektedir:

“Alman vatandaşlığının bana bir getirisi olacağını düşünmüyorum. Vatandaşlık olunca göçmenlere olan bakış açısı değişmiyor. Şu an sahip olmadığım yeni bir rahatlığa sahip olmayacağım.”¹⁷

Bu noktada söylenmesi gerekir ki, Alman vatandaşlığının kendisine bir fayda

¹⁶ C. S. , Erkek, 33, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 15 Temmuz, 2015.

¹⁷ Ö. K. , Erkek, 40, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Ağustos 2015.

getirmeyeceğini söyleyen katılımcıların bu tutumu, salt olarak lafzı geçen vatandaşlığa olumsuz bir takır geliştirdiğini göstermemektedir. Bu tutum, göçmen kitle arasında yaygın olan, anavatana dönüş fikrinin (Richter, 2005) bir yansıması olarak Alman vatandaşlığının gereksiz görülmesi olarak da tezahür etmektedir. Bu konuda B.D.’nin görüşleri durumun izahı açısından önemlidir:

“Alman vatandaşlığım yok, yasal bir engelim de yok. Ama istemiyorum. Ailecek Alman vatandaşı olmayı da düşünmüyoruz. Türk vatandaşı olmayı daha uygun görüyorum. Türkiye’ye kesin dönüş yapmak istiyorum, o yüzden de Alman vatandaşı olmanın bir faydası yok benim için. Sonuçta burası bizim ülkemiz değil, bizim ülkemiz Türkiye.”¹⁸

Öte yandan yaşanılan ülkenin vatandaşı olmak hak ve özgürlüklerin teminat altında olmasını getirirken, aynı zamanda zorlu bir süreci de kendi bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden de göçmen kitlenin bir kısmının, sürecin zorluklarından ötürü, vatandaş olmaktan kaçındığı da unutulmamalıdır. Bu yüzden de Alman vatandaşlığının kendisine bir fayda getirmeyeceğini söyleyen katılımcıların, bu fayda analizini, sürecin barındırdığı zorlukları da hesaba katarak yürüttüğü görülmektedir. Bu konuda R.T.’nin görüşleri durumun izahı açısından önemlidir:

“Vatandaş olmak çok zorlu bir süreçtir. Vatandaş olmak için bunların milletleştirme sınavına girmek lazım. Orada devletin yazdığı soruları cevaplayarak vatandaş olabilirsiniz. O sorular içinde de, belirli radikal grupların isimleri geçer, bunlara nasıl bakıyorsunuz diye. 11 Eylül’den sonra zorlaştı sorular. En zor kısmı da, burada doğanlar için demiyorum, buraya sonradan gelen Türkler için özel bir skala yapmışlar, o skalada iş sahibi olacaksın, ya da sınırsız iş sözleşmen olacak belirli bir süre emeklilik kasasına para ödemişliğin olacak bir de o iş yeri seni işten atmayacak diye yazı getireceksin. Evinin metre karesi yüksek, yani ekonomik seviyen iyi olmalı. Ama ben kendi isteğimle başvurmadım. Bir getirisi yok bana. Sadece seçimlerde bir oy hakkı var. Ama önümüzde fazla seçenek yok ki, partilerin bize karşı bakışları aynı, neden oy vereyim ki?”¹⁹

Alman vatandaşlığına sahip olmayıp, sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan katılımcıların oranı, toplam katılımcıların yüzde 45,6’lık kısmını oluşturmaktadır (Tablo 5.6). Bu durum göstermektedir ki, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin, Alman vatandaşlığına bakışlarında bütüncül bir olumsuz tutum görülmemektedir. Tercih sebepleri farklı yahut şahsi olmakla birlikte, kitlenin genelinde Alman vatandaşı olmak olumsuz bir anlam taşımamaktadır. Katılımcıların çocuklarının Alman vatandaşı olmalarına yönelik tutumlarının gösterildiği ilgili tablo incelendiğinde (Tablo 5.5) ve bunun yanında Alman vatandaşlığına geçen kişilerin önceki uyrukları incelendiğinde en fazla sayının Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarından oluşması²⁰ göz önüne alınırsa; Almanya’daki Türkiye kökenlilerin,

¹⁸ B. D. , Erkek, 32, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 28 Temmuz 2015.

¹⁹ R. T. , Erkek, 39, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 08 Temmuz 2015.

²⁰ Toplamda Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçen yabancılar arasında, Türkler en

Alman vatandaşlığına karşı olumsuz tavırlarının olmadığı, bu durumu daha çok faydacı bir akıl yürütme süzgecinden geçirerek değerlendirdikleri görülmektedir.

Bir ülkenin vatandaşlığına geçinilip geçinilmemesi, eğer söz konusu ülkenin yasaları çerçevesinde gerçekleşmesi mümkün ise, bir tercih meselesidir ve bu noktada sahip olunan vatandaşlık kendini tanımlama sürecinde öne çıkarılıyorsa bir kimlik nüvesidir. Fakat Almanya'daki Türkiye kökenliler için Alman vatandaşlığı, kimliklerinin bir parçası olması bağlamından çıkarılmış ve faydacı bir temele oturtulmuştur. Bu bağlamda T.A.'nın vatandaşlık ile ilgili görüşleri, hem vatandaşlığın faydacı bir zemine oturduğunu gösterirken, hem de Alman vatandaşlığı ile Türk olma durumlarının birbirlerinden nasıl ayrıldıklarını göstermesi açısından önemlidir:

“Vize konusunda büyük sıkıntılar yaşıyordum. Buraya öğrenci vizesi ile geldim daha sonra iş vizesine çevirdim. Okuldan sonra da vatandaşlık aldım. Tabi bu süreç 8-9 senelik bir süreç. Vize alırken evrak işleri çok uzun sürüyordu, en sonunda Alman vatandaşı olmak daha kolayıma geldi.

...

Alman vatandaşlığı beni Alman yapmıyor. Türk kültürünü içimde barındırıyorum, yaşıyorum, yaşamaya çalışıyorum. Ve bunu çok da geri vermek istediğimi zannetmiyorum.”²¹

Yukarıdaki araştırmanın bütünü incelendiğinde görülmektedir ki, Almanya'daki Türkiye kökenliler için, Alman vatandaşlığına sahip olunması bir kimlik sorunsalı değildir. Millet ve vatandaşlık aynı bağlamda görülmemektedir ve milliyet- vatandaş arasında bulunan bağ kırılarak, hâkim ulus devlet yapısının içerdiği vatandaş/vatandaşlık algısının dışına çıkmıştır.

5.3. Vatandaşlık Bağlamında Siyasi Katılım ve Aidiyet Hissi

Yürütülen çalışma kapsamında bu kısımda, katılımcıların sahip oldukları vatandaşlıkları kapsamında, bahis olunan ülkelerdeki siyasete katılımları incelenecektir. Böylelikle vatandaşlık olgusunun getirdiği ödev ve sorumluluklardan olan siyasi katılım olgusuna nasıl yaklaştıkları ve bunun üzerinden kimlik inşası sürecinde vatandaşlık kavramına bakışlarının siyasi katılım üzerinden

kalabalık yabancı nüfusunu oluşturması hasebiyle de, vatandaşlığa geçen en büyük kitleyi oluşturmaktadırlar. 2014 yılı verileri incelendiğinde görülmektedir ki, Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçen 108,422 kişi içerisinde; 22,463 kişi Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığından geçiş yapmıştır. Yine aynı sene incelendiğinde ikinci sırada 5,932 kişi ile Polonya Cumhuriyeti Vatandaşları bulunmaktadır. Toplamda Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçen Türklerin sayısı oransal olarak dikkat çekicidir. Bkz: (Migrationsbericht-2014, 2015, 247)

²¹ T. A. , Erkek, 37, mülakatı yapan Oğuzhan Altinkoz, Bremen, 28 Temmuz 2015.

değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 5.9: Eğer Alman vatandaşlığınız var ise; Ülkede gerçekleşen yerel/ genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanıyor musunuz?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	68,0	73,1	71,4
<i>Hayır</i>	28,0	25,0	26,0
<i>Cevap Vermek İstemiyorum</i>	4,0	1,9	2,6
Toplam	100	100	100

Gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında, Alman vatandaşlığına sahip olan katılımcıların, siyasete katılımlarının ne düzeyde gerçekleştiği de araştırılmıştır. İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, Alman vatandaşlığına sahip olan katılımcıların yüzde 71,4 oranındaki kısmı, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirtmiştir. Lafzı geçen katılımcıların yüzde 26,0 oranındaki kısmı ise ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmadığını belirtmişlerdir. Yine aynı katılımcıların yüzde 2,6 oranındaki kısmı ise bu soruya cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir. Alman vatandaşlığına sahip olan katılımcıların siyasete katılımlarının cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde görülmektedir ki, kadın katılımcıların yüzde 68,0 oranındaki kısmı, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirtmiştir. Kadın katılımcıların yüzde 28,0 oranındaki kısmı ise, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmadıklarını belirtmiştir. Bunun yanında 4,0 oranındaki kadın katılımcı ise, bu soruya cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir. Alman vatandaşlığına sahip olan erkek katılımcıların ise, yüzde 73,1 oranındaki kısmı, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirtirken, yüzde 25,0 oranındaki kısmı siyasi katılım göstermediğini, yüzde 1,9 oranındaki kısım ise cevap vermek istemediğini belirtmişlerdir.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezinin (HUGO), 2013 yılında gerçekleştirdiği saha araştırması kapsamında, Türkiye asıllı, oy kullanma hakkına sahip Alman vatandaşlarının sayısı, 950.000 kişi olarak tahmin edilmiştir.

Almanya Nüfus ve Vatandaşlık İdaresi'nin topladığı verilerde, eğer Alman vatandaşı iseniz, kökeninize dair bir kayıt tutulmadığı için, lafzı geçen rakam bilimsel verilerle desteklenmiş bir tahmindir. Yine aynı tahminler sonucu Almanya'da üç milyonu aşkın Türkiye Kökenli kişinin yaşadığı da unutulmamak kaydıyla, 61,9 milyon kişilik Alman seçmen nüfusu içerisinde, 950 bin kişilik Türkiye kökenli Alman vatandaşı seçmen sayısı, toplam seçmen nüfusun yaklaşık olarak yüzde 1,5'lük oranına denk gelmektedir (HUGO, 2013, 13). Bunun yanında Almanya Federal Meclisi'nde 613 milletvekili içerisinde 11 Türkiye kökenlinin vekil olarak seçilmesi, toplam vekil sayısı içerisinde Türkiye kökenli vekil sayısının yüzde 1,7 olduğunu göstermektedir ki (HUGO, 2013, 13), bu durum seçmen nüfusun oranı düşünüldüğünde, Türkiye kökenlilerin iradesinin nüfusları oranıyla meclise yansıdığına bir göstergesidir.

Tablo 5.10: Eğer Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığınız var ise; Ülkede gerçekleşen yerel/ genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanıyor musunuz?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Evet</i>	55,0	75,9	70,3
<i>Hayır</i>	35,0	20,4	24,3
<i>Cevap Vermek İstemiyorum</i>	10,0	3,7	5,4
Toplam	100	100	100

Gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan katılımcıların, siyasete katılımlarının ne düzeyde gerçekleştiği de araştırılmıştır. İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan katılımcıların yüzde 70,3 oranındaki kısmı, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirtmiştir. Lafzı geçen katılımcıların yüzde 24,3 oranındaki kısmı ise ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmadığını belirtmişlerdir. Yine aynı katılımcıların yüzde 5,4 oranındaki kısmı ise bu soruya cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan katılımcıların siyasete katılımlarının cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde

görülmektedir ki, kadın katılımcıların yüzde 55,0 oranındaki kısmı, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirtmiştir. Kadın katılımcıların yüzde 35,0 oranındaki kısmı ise, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmadıklarını belirtmiştir. Bunun yanında 10,0 oranındaki kadın katılımcı ise, bu soruya cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan erkek katılımcıların ise, yüzde 75,9 oranındaki kısmı, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirtirken, yüzde 20,4 oranındaki kısmı siyasi katılım göstermediğini, yüzde 3,7 oranındaki kısım ise cevap vermek istemediğini belirtmişlerdir. Türkiye’de gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanılma oranının bu kadar yüksek olmasının bir nedeni de, 2013 yılında gerçekleştirile Cumhurbaşkanlığı Seçimi ile birlikte, yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarına yönelik, yurtdışında seçim sandıklarının kurulmasının (YSK, [05.10.2016]) seçmen etkinliğini arttırdığı da unutulmamalıdır.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezinin (HUGO), 2013 yılında gerçekleştirdiği saha araştırması kapsamında elde edilen bir diğer veri ise, siyasi katılım oranının, ilgili tabloda gösterilen (Tablo 5.9), yürütülmüş olan saha çalışması kapsamında elde edilen veriler ile tutarlılık gösterdiği gerçeğidir. HUGO’nun gerçekleştirdiği 2013 tarihli saha çalışmasında, toplam katılımcıların yüzde 70,0 oranındaki kısmı siyasi katılım gösterdiklerini, yüzde 30,0 oranındaki kısmı ise siyasi katılım göstermediklerini beyan etmişlerdir (HUGO, 2013, 17). Aynı zamanda katılımcıların cinsiyetleri de incelendiğinde görülmektedir ki, erkek katılımcıların yüzde 72,0 oranı siyasi katılım gösterdiklerini, kadın katılımcıların da yüzde 68,0 oranındaki kısmı siyasi katılım gösterdiklerini belirtmişlerdir (HUGO, 2013, 17). Yukarıda değinilen veriler ışığında, yürütülmüş her iki çalışmada siyasi katılım oranları hakkındaki veriler tutarlılık göstermektedir. Yine HUGO’nun yürütmüş olduğu 2013 tarihli çalışma göstermektedir ki, Almanya’daki Türkiye kökenli göçmenler genel olarak siyasi spektrumun solunda kalan Sosyal Demokrat Parti (SPD), Yeşiller (Die Grüne) ve Sol Parti (Die Linke) lehine oy kullanmışlardır (HUGO, 2013, 26). Yine aynı çalışma kapsamında görülmektedir, Türkiye kökenlilerin bu tutumu, tıpkı vatandaşlık seçimlerinde de görüldüğü üzere, faydacı bir temele dayanmaktadır. Öyle ki Türkiye kökenli seçmenler Almanya’daki

yaşantılarına katkı sağlayabileceğini düşündükleri partilere oy vermişlerdir.

HUGO'nun yürütmüş olduğu 2013 tarihli çalışma kapsamında, Türkiye kökenli seçmenlerin toplam yüzde 93,5 oranındaki kısmı, tercihlerini Almanya'daki Türkiye kökenlilerin, Almanya'da yaşayışlarını ilgilendiren konulara göre yaptıklarını belirtmişlerdir. Seçimlerinde partilerin Türkiye'ye olan tutumlarına göre oy verdiğini söyleyen katılımcı sayısı ise sadece 3,7 oranındadır (HUGO, 2013, 37). Siyasi katılım, hem o ülkede var olan siyaset yapma sürecine dâhil olma istediğini hem de ülkenin geleceğinde söz sahibi olma isteğini gösterdiğinden, yaşanan ülke ile bir aidiyet ilişkisi ihtiva etmesinden ötürü önemlidir.

Yukarıdaki çalışma da göstermektedir ki, Almanya'daki Türkiye kökenli Alman seçmenler faydacı bir akıl yürütme sürecinden geçerek siyasi iradelerini ortaya koymaktadırlar. Yoğun bir şekilde gerçekleşen katılım oranı da, Türkiye kökenlilerin Almanya ile bir aidiyet ilişkisi geliştirdiklerini ve ülkenin geleceğinde söz hakkı talep ettiklerini göstermektedir. Fakat bu süreç aynı zamanda, toplam seçme sayısı içerisinde Türkiye kökenli seçme sayısının oranının (% 1,5), toplam milletvekili içerisinde Türkiye kökenli milletvekili oranına (% 1,7) denk düştüğü düşünülürse, duygudaşlık içerisinde, Türkiye kökenlilerin kendi temsilcilerini meclise taşımalarını da barındırmaktadır. Aynı zamanda Almanya'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşların yüzde 70,3 oranındaki kısmı da, ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullandığını belirterek, ülkede yaşamasalar da, Türkiye'de var olan siyasi duruma kayıtsız kalmadıklarını ve ülkenin geleceğinde söz sahibi olma iradesini taşıdıklarını göstermişlerdir. Yukarıda belirtilen incelemeler ışığında söylenebilir ki Türkiye kökenlilerin, lafzı geçen her iki ülkenin biricik aidiyetlerinden ayrışarak ama aynı zamanda her iki ülkeyle de aidiyet nüveleri kurarak, ulus-ötesi toplumsal alan içerisinde ayrı bir göçmen kimliğini inşa ettiklerini ve bunu da siyasi katılım süreçlerine yansıttıklarını göstermektedir.

Yürütülen saha araştırması kapsamında katılımcıların göç veren ülkeye, göç alan ülkeye ve Avrupa Birliği'ne yönelik aidiyet hissi yaşayıp yaşamadıkları da araştırılmıştır. Bu minvalde ilk olarak katılımcılara kendilerini Almanya'nın bir parçası olarak görüp görmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların toplamının, yüzde 42,9 oranındaki kısmı, değişen oranlarda da olsa, kendilerini Almanya'nın bir parçası olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Buna karşın, katılımcıların toplamının yüzde 55,3 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda da olsa, kendilerini Almanya'nın

bir parçası olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, katılımcıların çoğunluk kısmı, Almanya ile bir aidiyet bağı kurmuşlardır. Bunun yanında katılımcıların toplamının sadece yüzde 1,8 oranındaki kısmı bir fikir beyan etmemişlerdir.

Tablo: 5.11: Katılımcıların Almanya, Türkiye ve Avrupa Birliği'ne yönelik taşıdıkları aidiyet hissiyatları

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Kendinizi Almanya'nın bir parçası olarak görüyor musunuz?</i>	8,7	34,2	1,8	36,0	19,3	100
<i>Kendinizi Türkiye'nin bir parçası olarak görüyor musunuz?</i>	6,1	29,8	0	30,7	33,4	100
<i>Kendinizi Avrupa Birliğinin bir parçası olarak görüyor musunuz?</i>	6,1	19,3	16,7	31,6	26,3	100

Yürütülen saha çalışması kapsamında, katılımcılara kendilerini Türkiye'nin bir parçası olarak görüp görmedikleri de sorulmuştur. Katılımcıların toplamının yüzde 35,9 oranındaki kısmı, değişen oranlarda da olsa, kendilerini Türkiye'nin bir parçası olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında, katılımcıların toplamının yüzde 64,1 oranındaki büyük bir oranı ise, değişen oranlarda da olsa, kendilerini Türkiye'nin bir parçası olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, katılımcılar yaşadıkları ülkenin dışında, kökenlerinin bulunduğu yahut doğdukları ülkeye karşı bir aidiyet ilişkisi kurmuşlardır.

Yürütülen saha çalışması kapsamında, katılımcılara kendilerini Avrupa Birliği'nin bir parçası olarak görüp görmedikleri de sorulmuştur. Katılımcıların toplamının yüzde 25,4 oranındaki kısmı, değişen oranlarda da olsa, kendilerini Avrupa Birliği'nin bir parçası olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında, katılımcıların toplamının yüzde 57,9 oranındaki büyük bir oranı ise, değişen oranlarda da olsa, kendilerini Avrupa Birliği'nin bir parçası olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum da göstermektedir ki, katılımcılar sadece göç veren ülke ve

göç alan ülkeye değil, aynı zamanda Avrupa Birliği gibi ulus-üstü bir organizasyon dâhilinde Avrupalılık kimliği ile de bir aidiyet ilişkisi geliştirmişlerdir.

Yukarıda bulunan tablo incelendiğinde görülmektedir ki, göçmen kökenliler, aidiyet hissiyatını salt ulusal bağlamdan çıkarmışlar ve çoklu aidiyetler geliştirmişlerdir.²² Araştırma kapsamında edinilen bilgilere göre görülmektedir ki, göçmen kökenlilerin birçoğu hem Almanya'ya, hem Türkiye'ye hem de Avrupa Birliği'ne yönelik aidiyet hissiyatı taşımaktadırlar. Bu noktada, göçmen kökenliler, aidiyet hissiyatlarını hem geçmiş (Göç veren ülke) hem mevcut (yaşanılan ülke) hem de gelecek (Avrupa Birliği) algılamaları üzerinden kurgulamaktadırlar. Bu durum ise, göçmen kökenlilerin çoklu aidiyetlerle birlikte, kendilerini salt ve biricik ulusal aidiyetlerden kurtararak, ulusaşırı toplamsal alan içerisinde, hem bir şekilde bağlarının bulunduğu tüm taraflara ait hem de hepsinden farklı nüveler taşıyan bir göçmen kimliğine sahip olduklarını göstermektedir.

²² Diasporalarda, aidiyet hissiyatının milliyetçilik düşüncesi içerisindeki gelişimi için bakınız: (Canefe, 2007, 310-311)

6. KATILIMCILARIN KÜLTÜR, ANADİL VE SOSYAL ÇEVRE OLGULARINA BAKIŞLARI

Dil, kültür ve sosyal çevre olguları, bireylerin özellikle toplumsal yaşantıları içerisinde, hem gündelik hayatlarını doğrudan etkilemekte hem de kimliklerinin oluşumunda başat konumda bulunmaktadır. Zihinlerde her ne kadar durağan, değişmez ve geçmişten günümüze uzanan süreçte aynı kalan olgular olarak belirse de, esasen her biri devinime açık, birer yaşayan organizmadır (Jiang, 2000). Her biri bireyin yaşantısında önemli ve başat konumda bulunan bu olgular, sınırlarının, içeriklerinin ve özelliklerinin muğlak oluşlarından ötürü, mutlak tanımlamalardan ve açıklamalardan uzaktırlar. Öyle ki, hayatın olağan akışı içerisinde, söz konusu edilen bu olgulara etkileşim içerisinde yahut bu olguların çizmiş olduğu daire içerisinde yaşadığını düşünen birey, yine aynı olguları sınırlılıklarıyla ve özellikleriyle birlikte mutlak manada tanımlayamamaktadır. Bunun yanında birey, mutlak tanımlamasını yapamadığı bu kavramların, değişime ve etkileşime açık olma halini de yozlaşma olarak ele alma eğilimindedir. Bunun sebebi de, kendi kimliğini tam olarak da söz konusu bu olgulara referans vererek inşa ettiğinden dolayı, yine bu olgulardaki değişimi, esasen kimliğinin de değişmesi/dönüşmesi olarak görmesidir.

Gündelik hayat içerisinde çokça söylenegelen “bizi biz yapan değerlerin”, her ne kadar ne oldukları tam olarak bilinmese de, değişimi/dönüşümü birey için, geçmişten günümüze uzanan değişmez olgular olarak kabul edildiklerinden ötürü, olumsuz bir anlam taşımaktadır. Özellikle dil ve kültür üzerine geliştirilen bu tutum sonucu olarak da, söz konusu edilen olgular kimliğin inşasında hem “ben” kısmını hem de “öteki” kısmını ilgilendirmektedir. Bu sebeple de araştırma kapsamının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bölüm kapsamında göçmen kökenlilerin anadil, kültür kavramlarına bakışları ve bu kavramlardan hareketle sosyal çevreleri ve bu çevrenin seçimini hangi temeller üzerinde oluşturdukları incelenecektir.

6.1. Katılımcıların Anadil Olgusuna Bakışları

Dil, özellikle de anadil, hem kültürden etkilenmesi hem de bir araç olarak kültürün aktarılmasında rol oynaması hasebiyle, kültürün asli unsurlarından bir tanesidir. Bunun yanında, bireylerin arasındaki iletişimin bir aracı olarak da bir benzerlik alanı yaratmaktadır. Bu sebeple de, sosyal çevrenin oluşumunda, başat gerekliliklerden birisi de, aynı dili konuşuyor olmak yani anlaşıyor olmaktır. Bu noktada söylenmelidir ki, dil sadece bir iletişim aracına indirgenmemelidir. Çünkü dil, sadece kelimelerin aktarımından oluşan bir yapı değil, aynı zamanda duyguların, düşüncelerin, deneyimlerin yani zihin dünyasının da aktarımıdır (Haviland, 2002, 135). Bu yüzden de, yaşayan bir organizma olan dilde yapılan değişim, duygu ve düşünceyi de etkilemekte, böylelikle de bireyin kimliği üzerinde yani *ben* üzerinde de etkiye haiz olmaktadır²³ (Kallifatides, 1993, 113-120).

Yukarıda belirtilen noktaların birleşimi olarak söylenebilir ki, dil, özellikle de anadil, bir benzerlik alanı oluşturması hasebiyle, kimliğin kurucu unsurlarındandır çünkü bir bilinç inşa etmektedir (Wittgenstein, 2014). Tanımlanması daha kolay olduğundan ötürü de, anadil farklılığı; kültürel ve etnik farklılıklardan daha yoğun bir şekilde *ben* ve *ötekinin* yaratılmasında öne çıkmaktadır. Hobsbawm'ın da belirttiği üzere; dil, bizi, onlardan ayıran şeydir (Hobsbawm, 2010, 70). Çalışmanın bu kısmında, katılımcılar özelinden hareketle göçmen kökenlilerin dil olgusuna bakışları ve gündelik hayatlarında hangi dilin/dillerin kullanıldığı araştırılacaktır.

Tablo 6.1: Anadiliniz nedir?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türkçe</i>	87,5	80,2	82,3
<i>Kürtçe</i>	9,4	16,0	14,2
<i>Almanca</i>	3,1	3,8	3,5
Toplam	100	100	100

²³ Bu konuda George Orwell'ın 1984 adlı romanında anlattığı dilde tahribatın, düşünce yapısında yarattığı değişim, her ne kadar eser dâhilinde uç bir örnek olarak işlense de, olgunun aktarılması açısından önemlidir. Bknz: (Orwell, 2007).

Yürütülen saha araştırması kapsamında katılımcıların anadillerinin ne olduğu da araştırılmıştır. Kadın katılımcıların yüzde 87,5 oranındaki kısmı anadillerini Türkçe, yüzde 9,4 oranındaki kısmı Kürtçe ve yüzde 3,1 oranındaki kısmı ise Almanca olarak belirtmişlerdir. Erkek katılımcılarda ise, katılımcıların yüzde 80,2 oranındaki kısmı anadillerini Türkçe, yüzde 16,0 oranındaki kısmı Kürtçe ve yüzde 3,8 oranındaki kısmı ise Almanca olarak belirtmişlerdir. Yukarıda verilen tabloda da görüleceği üzere, katılımcıların toplamının yüzde 82,3 oranındaki kısmı, anadillerini Türkçe olarak belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların yüzde 14,2 oranındaki kısmı ise anadillerini Kürtçe olarak belirtmişlerdir.

Türkçe'nin ve Kürtçe'nin, Almanya'nın resmi dilleri arasında olmadığı hatırlanırsa²⁴, katılımcıların yüzde 48,2 oranındaki kısmı Almanya'da doğmuş olmalarına rağmen (tablo 4.3), katılımcıların 96,5 oranındaki kısmı, anadillerini göç ettikleri ülkeyle bağlantılı olarak belirtmişlerdir. Öyle ki, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerde, anadillerini öğrenme ve düzgün konuşma noktasında her ne kadar sorunlar yaşansa dahi (Ertem, 2013, 263), anadillerinin reddiyesi söz konusu değildir. Katılımcıların sadece yüzde 3,5 oranındaki kısmı anadillerini Almanca vermişlerdir. Tüm bu veriler göstermektedir ki, katılımcılar anadillerini, bir kimlik nüvesine dönüştürmüşlerdir.

Tablo 6.2: Ev içerisinde çoğunlukla hangi dili konuşuyorsunuz?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türkçe</i>	75,0	81,3	79,5
<i>Kürtçe</i>	0	11,3	8,0
<i>Almanca</i>	25,0	7,5	12,5
Toplam	100	100	100

Araştırma kapsamında katılımcıların aile yaşantıları içerisinde hangi dilleri kullandıkları da araştırılmıştır. Kadın katılımcıların yüzde 75,0 oranındaki kısmı, aile

²⁴ Türkçe ve Kürtçe Almanya Federal Cumhuriyeti'nin resmi dilleri arasında yer almasa dahi, öğrenci velisinin talebi üzerine ilk ve orta eğitim seviyelerinde Türkçe anadil eğitimi almak mümkündür. Genellikle, eyalet yönetimlerinin sorumluluğuna bırakılan anadil eğitimi, bu özelliği dolayısıyla tüm ülke çapında standart bir şekilde yürütülmemektedir. Her ne kadar anadil eğitiminin varlığı yadsınmaz olsa da, yeterliliği ve etkinliği tartışma konusudur. Daha detaylı bilgi için bkz: (Yıldız, 2012; Kula, 2012)

yaşantıları içerisinde Türkçe, yüzde 25,0 oranındaki kısmı ise Almanca konuştuklarını belirtmişlerdir. Kadın katılımcıların hiçbiri aile yaşantılarında Kürtçe konuştuklarını belirtmemişlerdir. Bu durum, hem göçmenler arasındaki evliliklerde hem de göçmen olmayanlarla gerçekleştirilen evliliklerde, genellikle daha fazla bilinirlik oranına sahip olan Türkçe'nin ve Almanca'nın kullanımından dolayı gerçekleşmesi hayli olasıdır. Erkek katılımcıların ise, yüzde 81,3 oranındaki kısmı aile yaşantıları içerisinde Türkçe konuştuklarını, yüzde 11,3 oranındaki kısmı Kürtçe konuştuklarını, yüzde 7,5 oranındaki kısmı ise Almanca konuştuklarını belirtmişlerdir. Kadın katılımcılar ve erkek katılımcılar arasında, Almanca'nın aile yaşantısı içerisinde kullanılmasında yaşanan oransal farkın temel sebebi ise, kadın katılımcıların, erkek katılımcılardan daha yüksek oranlı olarak Almanlarla evli bulunmalarından kaynaklanmaktadır (Tablo 4.10).

İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, toplam katılımcıların yüzde 79,5 oranındaki kısmı aile yaşantıları içerisinde Türkçe, yüzde 8,0 oranındaki kısmı Kürtçe, yüzde 12,5 oranındaki kısmı ise Almanca konuştuklarını belirtmişlerdir. Daha önce belirtildiği üzere, dilin sadece anlaşmaya yarayan kelimeler topluluğu değil, aynı zamanda kültürün de aktarıldığı ve yaşatıldığı bir süreç olduğu düşünülürse(Haviland, 2002, 135), katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun (% 87,5) aile yaşantıları içerisinde kendi dillerini konuşmaları, göçmen kökenlilerin aile yaşantıları içerisinde göç edilen ülkenin kültürünü de yaşatmalarına ve Almanya içerisinde bunu kökleştirmelerine imkân vermektedir. Böylelikle aile, hem göçmen kimliğinin yaratıldığı hem de bu kimliğin geliştirildiği ve yaşatıldığı yer olarak karşımızda durmaktadır.

Bunun yanına unutulmaması gereken bir diğer nokta da, özellikle 1990'lardan sonra uydu teknolojisinin gelişmesi ve Türkiye'de özel kanalların yayınlaşması ile beraber, buna bağlı olarak göçmen kökenlilerin ikamet ettikleri hanelerde Türkçe yayın yapan televizyon kanallarının yaygın bir şekilde izlenmesidir (Abadan-Unat, 2002, 184). Türkiye'den gerçekleştirilen bu televizyon yayınlarının ve Türkiye'de yayın yapan dergi ve gazetelerin Almanya genelinde rahatlıkla bulunması, Türkçe'nin kullanım alanını yaygınlaştırmaktadır.

Öyle ki, gelişen iletişim teknolojileri, Türkçeyi sadece aile arasında konuşulan bir dil olmaktan çıkarmış, yayınlar vasıtasıyla bir Türkiye'deki dijital eğlence sektörünü sosyal yaşantının bir parçası haline getirmiştir. Bu durum sadece Türkçe'nin

gündelik yaşantıda kullanımını arttırmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye ile ilgili haberlerin, gelişmelerin anlık olarak Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin gündemlerinde yer bulabilmesini sağlamıştır. Türkiye’nin gündeminin Almanya’ya taşınması; Türkiye’den yayın yapan televizyon kanallarının izlenmesi, Türkiye’de yayın yapan gazete ve dergilerin okunması yoluyla gelişmiş ve bu durum anavatandan gelen haberlerin, gelişmelerin Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin gündelik yaşantılarının birer parçası haline gelmesine yol açmıştır. Bu durum, göçmen kökenli kitlenin gündelik yaşantılarındaki gündemlerinde Almanya’da yaşanan gelişmelerin kapladığı alanı kısıtlamaktadır. Bu konuda M.S. görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Eğer bir maçta Türkiye oynuyorsa futbolda, Türkiye’yi tutarım. Eğer Türkiye yoksa Almanya’yı tutarım. Ama empati duygusu ile birlikte sosyal çevremiz Türklerden oluştuğu için ister istemez gündelik gündem Türkiye oluyor. Türkiye ile daha çok ilgileniyoruz. Futbolu, ekonomisi, siyaseti konuşuluyor. Zaten evde Türk kanalları izleniyor televizyonda, bu yüzden Türkiye daha fazla takip ediliyor.”²⁵

Bu noktada, dilin bir entegrasyon aracı olduğu düşünüldüğünde (Clyne, 2011, 53), Türkçenin, Türkiye kökenliler arasında Almanya’da bu ölçüde yer buluyor oluşu, göçmen kökenli grubun, öznel kimliklerini yaratmalarında kolaylaştırıcı bir etki olarak kabul edilmelidir.

Tablo 6.3: Gündelik hayatınızı devam ettirmek için hangi dili daha çok konuşuyorsunuz?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türkçe</i>	22,6	33,3	30,4
<i>Kürtçe</i>	0	2,5	1,8
<i>Almanca</i>	77,4	61,7	66,1
<i>Diğer</i>	0	2,5	1,8
Toplam	100	100	100

Yürütülen saha çalışması kapsamında katılımcıların gündelik yaşantıları içerisinde hangi dili daha çok konuştukları da araştırılmıştır. Öncelikle söylenmelidir ki, pek tabii olarak Almanya’daki Türkiye kökenliler hayatın doğal akışı içerisinde, birden fazla dil konuşarak hayatlarını idame ettirmektedirler. Araştırma kapsamında

²⁵ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altunkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

katılımcılara yöneltilen ilgili soru, gündelik hayatlarında hangi dili daha fazla konuştuklarının öğrenilmesini hedeflemektedir. İlgili tabloda görüleceği üzere, kadın katılımcıların yüzde 22,6 oranındaki kısmı gündelik hayatlarını idame ettirirken Türkçe konuştuklarını, yüzde 77,4 oranındaki kısmı ise Almanca konuştuklarını belirtmişlerdir. Erkek katılımcıların ise, yüzde 33,3 oranındaki kısmı gündelik hayatlarının idame ettirirken Türkçe konuştuklarını, yüzde 2,5 oranındaki kısmı Kürtçe konuştuklarını, yüzde 61,7 oranındaki kısmı Almanca konuştuklarını, yüzde 2,5 oranındaki kısmı ise cevap şıkları arasında yer almayan bir dilde konuştuklarını belirtmişleridir.

Toplam katılımcı sayısının yüzde 30,4 oranındaki kısmı gündelik hayatlarının idame ettirirken Türkçe konuştuklarını, yüzde 1,8 oranındaki kısmı Kürtçe konuştuklarını, yüzde 66,1 oranındaki kısmı Almanca konuştuklarını, yüzde 1,8 oranındaki kısmı ise listede yer almayan bir dilde konuştuklarını belirtmişleridir. Bu noktada ikamet edinilen ülkenin dilinin yoğunluklu bir şekilde konuşulması elbette ki, beklenen bir durumdur. Fakat özellikle Türkçe'nin yüzde 30,4 oran ile katılımcılar arasında gündelik hayatın idamesi için kullanılması, dikkat çeken bir göstergedir. Bu durumun esas sebebi ise, Almanya'daki büyük şehirlerin bazı mahallelerinin, göçmen kökenli nüfusa yoğun bir şekilde yaşadığı yerler olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, Köln'de Südstadt, Berlin'de Kreuzberg, Bremen'de Gröpelingen gibi bazı mahalleler getto benzeri bir şekilde Türkiye kökenli göçmen nüfusu ev sahipliği yapmakta, bu semtlerde bir göçmen neredeyse hayatını sadece anadili ile geçirebilir halde yaşamaktadır (Abadan-Unat, 2002,184). Bu sebeple de, bu tür mahalleler, şehirlerin geri kalan bölgelerinden kısmen ayrılarak hem göçmen kültürünün üretildiği hem de yaşatıldığı yerler olmaktadır.

6.2. Katılımcıların Kültür Olgusuna Bakışları

Her ne kadar, kişilerin zihin dünyaları içerisinde hem dâhil oldukları hem de bilgi sahibi oldukları kültür hakkında birer tahayyülü olsa da; kültür nedir sorusuna bağlı olarak, her birey farklı bir cevap verebilecektir (Hall, 1997). Toplumsal hayat içerisinde bu verilen cevaplar arasından benzerlikler öne çıkarılarak yapılabilecek bir tanımlama ise, kültürün bütün nüvelerini kapsayıcılıktan uzak bir tanıma denk gelecektir (Özlem, 2000, 143). Türk kültürü, Kürt kültürü, Alman kültürü yahut Fransız kültürü gibi, kültürü ulusal sınırlamalar dâhilinde ele alan bir yaklaşım, lafzı

geçen kültürlerin kendi içerilerinde yaşattıkları farklılıkları, birer zenginlikten öte ele almamaktadır (Güvenç, 2007, 100). Bu durum ise, özellikle göçmenler özelinde, göçmen kültürünün göç edilen ülke kültürü tarafından, zenginlik olarak kabul edilmekle birlikte, hâkim kültürün bir parçası haline dönüşmesini engellemektedir çünkü kültürü sadece o ulusa dair görmektedir (Kongar, 1989, 33). Milliyetçilik ekseninde sınırlandırılmış bu kültür düşüncesi yaklaşımı aynı zamanda, göç veren ülkenin kültür nüvelerini, göç alan ülkeye taşıyan göçmenlerin, taşıdıkları kültürel nüveleri geride bırakarak, göç alan ülkenin kültürel nüvelerini kabul etmelerini dayatmaktadır çünkü kültürel melezleşme hâkim kültürün lehine gelişmektedir (İçli, 2001, 169-170). Bu yüzden de göçmenler, entegrasyon tartışmaları kapsamında, süregelen bir biçimde entegre olamamakla itham edilmektedirler. Bu konuda F.E. görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Benim için entegrasyon önce dil ve kültürdür. Dili öğrenip buradaki yaşantıya ayak uydurmaya çalışacaksın. Önce dili öğrenmek gerek tabi. Kültür biraz farklı, dil öğrenilir fakat kültürü öğrenmek ve bunu yaşamak farklı bir şey. Kültür hakkında bilgi sahibi olabilirsiniz fakat bunu uygulamak her zaman mümkün değil. Sonuçta benim ailemin, soyumun kültürü var. Bu yüzden tam anlamıyla bir Almanın kültürüyle yaşayamam, kendi kültürüm değişmiş olur.

Mesela yemeklerimiz bile farklı. Sırf kültüre uymak için, bazı arkadaşlarımız var, alkoldür domuz etidir yiyor. Bunu kültür olarak görüyor. Bunu yapmadığın zaman entegrasyon olmamış gibi görüyor. Bir Alman arkadaşım demişti ki ‘ her şeyin güzel de, bir de bira içseydin entegre olmuşsun.’ Almanlar bizim entegrasyonumuzu sadece dilde görmüyorlar, benim yaptığımı da yap diyorlar. Ben alkol kullanıyorsam, sen de kullan diyor. O zaman entegre olursun diyor. Bunu kabul etmem mümkün değil.”²⁶

Bu durum özellikle, lafzı geçen her iki ülke kültüründen de etkilenen ve her iki kültür dairesini de etkileyen ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler için, inşa ettikleri göçmen kültürünün hem çıkış sebebini hem de kimliği inşa etmede ihtiyaç duydukları, “ben” ve “öteki” kavramlarını besledikleri bir alan oluşturmaktadır. Çalışmanın bu kısmında Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin kültür olgusuna bakışları hem kendileri hem de alt-soylarını yetiştirmek istedikleri kültür dairesi üzerinden değerlendirilecektir.

Yürütülen saha çalışması kapsamında katılımcıların göç veren ülkeye ait kültürel nüvelerden olan gelenek, örf ve ananeleri, Almanya içerisinde de sürdürüp sürdürmedikleri de araştırılmıştır. Öyle ki, toplam katılımcıların, yüzde 70,2 oranındaki kısmı bu soruya olumlu cevap vererek, göç veren ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri, Almanya içerisinde de sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Buna karşı bu soruya olumsuz cevap veren ve göç veren ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri,

²⁶ F. E. , Erkek, 29, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 25 Haziran 2015.

Almanya içerisinde sürdürmediklerini belirten katılımcıların oranı ise yüzde 21,0 oranındadır. Bu durum göstermektedir ki, katılımcılar çeşitli yaş guruplarından olsalar da (Tablo 4.2) büyük çoğunluğu (% 70,2), kültürlerini Almanya’da da sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

Tablo: 6.4: Göçtüğünüz ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri Almanya içerisinde sürdürüyor musunuz?

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Göçtüğünüz ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri Almanya içerisinde sürdürüyor musunuz?</i>	1,8	19,2	8,8	50,0	20,2	100

Böylelikle anavatandan, göç edinilen ülkeye; kültürün nüvelerinden olan, gelenek, örf ve ananelerin taşınması ve yine göç edinilen ülkede yaşatılması, göç edilen ülkeyle kültürel olarak bağların korunması sağlanmıştır. Bu durum da, göç edinilen ülkedeki hâkim kültür ile ayrışmanın, göçmen kimliğinin bir nüvesi haline geldiğinin göstergesidir. Bu konuda H.T.’nin söyledikleri bu ayrışmayı açıklamaktadır: “Kendi kültürüm bir başka benim için. Burada olmaktan memnunum fakat kendi kültürümü hiç unutmadım. Burayı ne kadar sevsem de bir kültür farkı var. Mesela sıcaklık, samimiyet; Alman arkadaşlarım benden öğreniyorlar.”²⁷Göç edilen ülkenin kültürünün, büyük bir çoğunlukla (% 70,2) yaşatılması, göçmen kimliği içerisinde, kültürün ve kültürel farklılıkların hem *beni* inşa etmede hem de *ötekiden* ayrışmada, önemli bir etmen olduğunu göstermektedir.

Yürütülen saha araştırması kapsamında katılımcıların çocuklarının yoğunluklu olarak hangi kültür/değer kümesi içerisinde yetişmelerini istedikleri de araştırılmıştır. Bu durum elbette ki, katılımcıların çocuklarını tam anlamıyla istedikleri kültür/değer kümesi içerisinde yetiştirecekleri yahut yetiştirebilecekleri anlamına gelmemekle birlikte, burada araştırmak istenen katılımcıların hangi niyet ve arzu içerisinde olduklarından hareketle kültür hakkındaki tutumlarının belirlenmesidir. Kadın katılımcıların yüzde 75,0 oranındaki kısmı çocuklarının Türk kültürü içerisinde yetişmesini istediklerini belirtirken, yüzde 6,3 oranındaki kısmı Kürt kültürü, yüzde

²⁷ H. T. , Kadın , 28, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 18 Ağustos 2015.

6,3 oranındaki kısmı ise Alman kültürü içerisinde yetişmesini istediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 6.5: Çocuğunuzun hangi kültür/ değer kümesi içerisinde yetişmesini istersiniz?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Türk Kültürü</i>	75,0	82,0	80,3
<i>Kürt Kültürü</i>	6,3	16,0	13,6
<i>Alman Kültürü</i>	6,3	0	1,5
<i>Diğer</i>	0	0	0
<i>Hepsi</i>	12,5	2,0	4,5
Toplam	100	100	100

Bu noktada çocuklarının birden çok kültür/değer kümesi altında yaşamasını isteyen kadın katılımcı sayısı sadece yüzde 12,5 oranındadır. Erkek katılımcıların ise, yüzde 82,0 oranındaki kısmı çocuklarının Türk kültürü içerisinde yetişmesini istediklerini belirtirken, yüzde 16,0 oranındaki kısmı Kürt kültürü içerisinde yetişmesini istediklerini belirtmişlerdir. Bu noktada çocuklarının birden çok kültür/değer kümesi altında yaşamasını isteyen erkek katılımcı sayısı sadece yüzde 2,0 oranındadır ve çocuklarının Alman kültürü içerisinde yetişmesini isteyen erkek katılımcı bulunmamaktadır. Bu noktada kadın katılımcılar ve erkek katılımcılar arasında görülen, çocuklarının birden çok kültür içerisinde yetişmesini isteme oranlarındaki değişiklik, göçmen kökenli olmayanlarla yapılan evlenme oranının kadın katılımcılar arasında, erkek katılımcılara nazaran daha yüksek seviyede olmasıdır (Tablo 4.10).

İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, toplam katılımcı sayısının yüzde 80,3 oranındaki kısmı çocuklarının Türk kültürü içerisinde yetişmesini istemektedirler. Yüzde 13,6 oranındaki kısmı ise çocuklarının Kürt kültürü içerisinde yetişmelerini isterken, yüzde 1,5 oranındaki kısım çocuklarının Alman kültürü içerisinde yetişmesini istemektedirler. Toplam katılımcıların yüzde 4,5 oranındaki kısmı ise, çocuklarının birden fazla kültür içerisinde yetişmesi arzusunu taşımaktadırlar. Kültürün altsoylara geçişinde, ebeveynlerin kendi kültürlerini altsoylara aktarmak

istememesinin bu denli yoğunluklu olmasının sebebi ise, altsoylarla üst soylar arasında farklılaşmanın, yabancılaşmayı ortaya çıkaracağı düşüncesidir (Ültanır, 2003, 304).

Bu durum göstermektedir ki, göçmen kültürü her ne kadar hem göç veren hem de göç alan devletlerin kültürlerinden etkilense dahi, kültür konusu, özellikle de altsoyların hangi kültür dairesi içerisinde yetişmeleri gerektiği ülküsü, göçmen kimliğinin kendi inşasında bir ötekiyi yaratma ve tanımla aracına ve asimilasyon korkusuna karşı bir direnç noktası halinde bulunmaktadır. Bu minvalde T.Ç.'nin aktardıkları altsoylara kültürel aktarımın geçirilmesini açıklamaktadır: “ Türkiye’de yaşamasam da, kültürünün bir parçasıyım. Elbette ki, benim parçam olan çocuğum da bu kültürün bir parçası olacak.”²⁸ Bu konuda Katılımcıların yüzde 93,9 oranındaki kısmının, çocuklarını kendi kültürleri içerisinde yetiştirme isteği göçmen kimliğinin inşasında, kültürün bir farklılık alanı olarak kabul edildiği ve ötekinin inşasında da, ayrıştırıcı bir özellik olarak kurgulandığının bir göstergesidir.

6.3. .Katılımcıların Sosyal Çevre Olgusuna Bakışları

Birey, toplumsal bir yapının içerisine doğar ve orada gelişir. Toplumsal ilişkiler bireyin bir bilinç seviyesine kavuşmasından itibaren, zihnine oturur ve birey tarafından içselleştirilir. Bu süreç, toplumsal ilişkiler ağının hem bir parçası hem de bireyin toplumsal rollere uygun yetişmesini ve toplumsal rollere uygun olarak sosyalleşmesini tesis eden aile ile başlar (Szymanski, 1976, 32). Bunu takip eden süreçte de birey aile dışına çıkarak, aile haricinde de sosyalleşmesini sürdürür. Sosyalleşme bireyin bir gerçekliğidir ve sosyal roller vasıtasıyla toplumsallaşmanın da önemli bir nüvesidir. Tüm bu ilişkiler ağı içerisinde, birey hem sosyalleşmesi çerçevesinde ilişki kurduğu diğer bireyleri etkiler hem de onlardan etkilenir. Cooley’e göre yüz yüze gelinen, yani sosyalleşme içerisinde etkileşime girilen her bireyin toplamından oluşan grup benliğinin oluşmasında önemlidir (Cooley, 1909, 23).

Sosyal çevrenin önce bilici, buna bağlı olarak da benliği etkilemesi, elbette ki kimlik inşası sürecinin asli unsurunu oluşturmaktadır. Bireylerin birbirleri hakkındaki düşünceleri, duyguları, imgeleri toplumun katı gerçekliğini oluşturur (Cooley, 1902, 87). Bu yüzden de *ben* ve *öteki* arasındaki farklılaşmanın da yaşatıldığı alan, toplumsal alandır. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında katılımcılardan hareketle,

²⁸ T. A. , Erkek, 37, mülakatı yapan Oğuzhan Altinkoz, Bremen, 28 Temmuz 2015.

göçmen kökenlilerin sosyal çevrelerinin analizi ve sosyal çevrelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörler incelenecektir.

Tablo 6.6: Sosyal çevreniz/ Arkadaş çevreniz genellikle kimlerden oluşuyor?

	Kadın	Erkek	Genel Ortalama
<i>Çoğunlukla Göçmen Kökenlilerden</i>	59,4	70,7	67,5
<i>Çoğunlukla Almanlardan</i>	0	7,3	5,3
<i>Eşit derecede her ikisi de</i>	40,6	22,0	27,2
Toplam	100	100	100

Yürütülen saha çalışması kapsamında katılımcıların sosyal çevrelerinin genellikle kimlerden oluştuğu da araştırılmıştır. Kadın katılımcıların yüzde 59,4 oranındaki kısmı sosyal çevrelerinin çoğunlukla göçmen kökenlilerden olduğunu, yüzde 40,6 oranındaki kısmı ise eşit derecede hem göçmen kökenli hem de Alman arkadaşlarının olduğunu belirtmişlerdir. Fakat kadın katılımcılardan hiçbiri sosyal çevresinin çoğunlukla Almanlardan oluştuğunu belirtmemişlerdir. Erkek katılımcıların ise, yüzde 70,4 oranındaki kısmı sosyal çevrelerinin çoğunlukla göçmen kökenlilerden olduğunu, yüzde 7,3 oranındaki kısmı sosyal çevrelerinin çoğunlukla Almanlardan oluştuğunu, yüzde 22,0 oranındaki kısmı ise eşit derecede hem göçmen kökenli hem de Alman arkadaşlarının olduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada görülmektedir ki, kadın katılımcılar, erkek katılımcılara nazaran daha yüksek oranlı olarak çokkültürlü bir sosyal çevreye sahiptirler.

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere, toplam katılımcıların yüzde 67,5 oranındaki kısmı sosyal çevresinin çoğunlukla, göçmen kökenlilerden oluştuğunu belirtmiştir. Bunun yanında yüzde 5,3 oranındaki kısım sosyal çevresinin çoğunlukla Almanlardan oluştuğunu belirtirken, yüzde 27,2 oranındaki kısmı ise, sosyal çevresini hem Almanlardan hem de göçmen kökenlilerden oluştuğunu belirtmişlerdir. Almanya’da yaşayan göçmen kökenliler, kendi sosyalleşme alanlarını yaratmışlar (Acar, 2012, 3-5), bu konuda M.S. görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

“Benim öğretmen olduğum sınıfta göçmen kökenli öğrenci sayısı çok fazla olabiliyor. Onların karşısında yabancı bir öğretmen olması, zaten 60-70 kişilik öğretmen kadrosunun 3-5 tanesi ancak göçmen kökenli, öğrencilerle daha rahat ilişki kurmamı sağlıyor. Çocuklarla ortak

noktalarımız var, bağımız var. Aynı şeyleri yaşıyoruz, aynı zorlukları atlatıyoruz. Bu da bir bağ oluşturuyor.”²⁹

Bunun yanında sahip oldukları dernek, vakıf gibi kuruluşlar aracılığıyla (Abadan-Unat, 2002, 15) sosyalleşmelerini kendi aralarında organize etmektedirler. Katılımcıların çoğunun sosyal çevresinin göçmen kökenlilerden oluşması, hem Almanya’daki Türkiye kökenlilere özgü yukarıda zikredilen yoğun sosyal dinamiklerin bir sonucu hem de bütün göçmen gruplarda görülen duygudaşlık ve benzerlikler üzerine kurulu sosyal paylaşım olanaklarının bir sonucudur.

Tablo: 6.7: Sosyal çevrenizi/ Arkadaş çevrenizi seçerken aşağıda verilenlere ne ölçüde dikkat edersiniz?

	Hiç Dikkat Etmem	Fazla Dikkat Etmem	Fikri Yok	Biraz Dikkat Ederim	Çok Dikkat Ederim	Toplam
<i>Aynı kültürü paylaşıyor olmak</i>	11,3	16,7	7,9	31,6	32,5	100
<i>Aynı dini aidiyetleri paylaşıyor olmak</i>	16,7	21,9	7,0	26,3	28,1	100
<i>Aynı anadili konuşabiliyor olabilmek</i>	15,7	32,5	7,9	24,6	19,3	100
<i>Aynı etnik kökenden geliyor olmak</i>	23,6	28,9	9,7	21,1	16,7	100
<i>Göçmen kökenli olmak</i>	25,4	29,8	12,2	20,2	12,4	100

Gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında, katılımcıların arkadaş/sosyal çevrelerinin seçimlerinde hangi olguları dikkate aldıkları ve bu olguların katılımcılar için ne ölçüde önemli olduğu da araştırılmıştır. Bu minvalde öncelikle katılımcıların arkadaşlık yaptıkları kişilerin tayininde, kültürel paydaşlığın ne derecede önemli olduğu araştırılmıştır. Katılımcıların toplamının yüzde 64,1 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, kültürel paydaşlığın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların toplamının yüzde 28,0 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla

²⁹ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altunkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

birlikte, kültürel paydaşlığın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olmadığını belirtmişlerdir. Görüş bildirmeyen katılımcıların oranı ise, yüzde 7,9'dur.

Yürütülen saha çalışması kapsamında, katılımcıların arkadaş çevrelerinin tayininde, aynı dini aidiyetlere sahip olmanın ne derece önemli olduğu da araştırılmıştır. Katılımcıların toplamının yüzde 54,4 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, aynı dini aidiyetlere sahip olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın, katılımcıların toplamının yüzde 38,6 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, aynı dini aidiyetlere sahip olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların toplamının yüzde 7,0 oranındaki kısmı ise, bu noktada bir görüş bildirmemişlerdir.

Gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında, katılımcıların arkadaş çevrelerinin tayininde, aynı anadili konuşabiliyor olmanın ne derece önemli olduğu da araştırılmıştır. Katılımcıların toplamının yüzde 43,9 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, aynı anadili konuşabiliyor olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın, katılımcıların toplamının yüzde 48,2 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, aynı anadili konuşabiliyor olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların toplamının yüzde 7,9 oranındaki kısmı ise, bu noktada bir görüş bildirmemişlerdir.

Yürütülen saha çalışması kapsamında, katılımcıların arkadaş çevrelerinin tayininde, aynı etnik kökenden geliyor olmanın ne derece önemli olduğu da araştırılmıştır. Katılımcıların toplamının yüzde 37,8 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, aynı etnik kökenden geliyor olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın, katılımcıların toplamının yüzde 52,5 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, aynı etnik kökenden geliyor olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların toplamının yüzde 9,7 oranındaki kısmı ise, bu noktada bir görüş bildirmemişlerdir.

Yürütülen saha çalışması kapsamında, katılımcıların arkadaş çevrelerinin tayininde, göçmen kökenli olmanın ne derece önemli olduğu da araştırılmıştır. Katılımcıların

toplaminin yüzde 32,6 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, göçmen kökenli olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın, katılımcıların toplamının yüzde 55,2 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, göçmen kökenli olmanın kendileri için arkadaş seçimlerinde dikkat ettikleri bir olgu olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların toplamının yüzde 12,2 oranındaki kısmı ise, bu noktada bir görüş bildirmemişlerdir.

Yukarıda verilen veriler incelendiğinde görülmektedir ki, Türkiye kökenli göçmenlerde, sosyal çevrenin/arkadaş çevresinin seçiminde özellikle kültürde ve dini aidiyetlerde paydaşlık başat bir belirleyici faktör olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında, aynı anadili konuşabiliyor olmak da, belirleyici bir faktör konumundadır. Fakat etnik köken ve göçmen olma durumlarındaki paydaşlıklar, katılımcılar tarafından belirleyici bir faktör olarak belirtilmemiştir. Bu durum tablo 6.6 da gösterildiği gibi, katılımcıların sosyal çevresinin ağırlıklı olarak (% 67,5) göçmen kökenlilerden oluştuğu gerçeğiyle bir çelişki gibi gözükse de, esasen sosyal çevrenin oluşması noktasında, *öteki* konumunda olan Almanların tutumlarıyla da ilgilidir. Bu konu hakkında F. E.'nin görüşleri şu şekildedir:

“Daha çok göçmen arkadaşlarım var fakat bu da benimle ilgili değil aslında. Alman arkadaşlarımın kolay kolay yabancılara, göçmenlere ısınmayıp arkadaşlık kurmalarını sebebdir. Yani arkadaşlık kurmakta zorlanmalarıdır. Sonuçta bizden çok da memnun değiller. Alman ırkı biraz soğuk bir ırktır. Bazı yerlerde severler, bazı yerlerde sevmezler. Benim şahsen Almanlarla aram iyi, şahsen bir problemim yok. Ama gündemdir, siyasettir birbirimizle tartıştığımız zaman açıkça tartışsak da bizim milletimizdeki ilişkilerin yerini tutmuyor. Bizim ilişkilerimiz biraz daha duygusal galiba. Çevremiz daha samimi, daha hızlı ilişkiler geliyor. Almanlardaysa biraz mesafe oluyor. Bu iyilik kötülük olarak değil aslında, sadece durum bu. Aralarında daha rasyonel ilişkiler kuruyorlar. Az ve belli arkadaşları var. Bundan dolayı, okuldan arkadaşlarım var ama aramızda hep bir mesafe var.”³⁰

Fakat bu durum salt olarak dışlayıcı yahut ırkçı bir tutum ele alınmamalıdır. Burada belirleyici olan koşullar arasında, paydaşlık ve özdeşlik kavramı gözden kaçırılmamalıdır. Sosyal çevrenin belirlenmesinde bu özdeşlik ve paydaşlık durumları, karşılıklı iletişimin temelidir. Ortak noktaları fazla olan bireylerin, birbirleriyle daha fazla paylaşacak alanlar bulmaları ve iletişim noktasında daha sağlıklı ve sıkı ilişkiler geliştirmeleri normaldir. Bu konuda C.S. görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Sosyal çevrem çoğunlukla göçmen kökenliler oluşturuyor. İnsan kendisine daha yakın görüyor. Aynı toprak hasretini duyuyorsunuz. Yaşam tarzınız aynı. Alman arkadaşlarla bir yere

³⁰ F. E. , Erkek, 29, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 25 Haziran 2015.

gittiğimizde bir çayın bile hesabını yapıyorlar. Bizde bu yok mesela. Bizde aile-arkadaş ilişkileri çok daha sıkıdır. Bizim için arkadaşlık iyi günde kötü günde sonuna kadar yanında olmaktır. Alman arkadaşlarımdan böyle bir yakınlık duymadım ama göçmen kişiler farklı. Sadece Türkler, Kürtler de değil, Arap, Fars hatta Afrikalı arkadaşlar dahi daha samimi daha candanlar. Almanlar daha bireyci, aile kavramı yok. Bizde her şey aile ile paylaşılır. Kendi başına değildir. Almanlar boş bir ceviz kabuğu gibidir aile konusunda.”³¹

Öte yandan, sosyal çevrenin belirlenmesinde özellikle din, kültür ve anadil üzerinden bir paydaşlık aranması, katılımcıların esasen *ben* ve *öteki* algılamalarını tam olarak bu paydaşlıklar üzerinden inşa ettiklerinin bir göstergesidir. Ö.K. bu konudaki görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bizi ayıran en önemli etmen ailedir. Bizim için aile her şeyden önce gelir. Almanlarda birey önemlidir. Bu da bütün hayat görüşümüzü değiştiriyor. Çünkü kültürü farklı yaşıyoruz. Bizim kültürümüzü aile hayatı dışında nerede yaşayabilirsiniz? Tabii bir de din farklılığı var. Türklerde din faktörünü göz ardı etmemek lazım. Her ne kadar dindar olmasanız da, din bizi etkiliyor.”³²

Doğal olarak paydaşlık ve duygudaşlık, kimliğin *ben* kısmını oluştururken, paydaşlığın bulunmadığı gruplar yahut bireyler de kimliğin *öteki* kısmına yerleşmektedir. Böylelikle katılımcılar üzerinden söylenebilir ki, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerde, sosyal çevrenin seçinde din, kültür ve anadil noktalarında paydaşlığın aranması, Almanların bu paydaşlık dairesine dâhiliyesinin olmamasından ötürü, Almanları “öteki” konumuna yerleştirmektedir.

³¹ C. S. , Erkek, 33, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 15 Temmuz 2015.

³² Ö. K. , Erkek, 40, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Ağustos 2015.

7. KATILIMCILARIN AYRIMCILIK OLGUSUNA BAKIŞLARI

Ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve entegrasyon gibi kavramlar, bütün dünya üzerinde yaşayan göçmenlerin gündelik hayatlarını, doğrudan yahut dolaylı olarak etkilemektedir. Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler özelinde düşünüldüğünde, lafzı geçen kavramlar, göçmen kökenlilerin gündelik hayatlarında sürekli olarak karşılaştıkları olgulardır.

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin, Alman toplumuna entegrasyonları; Göçmen kökenlilerin gündelik yaşantıları içerisinde en çok maruz kaldıkları tartışmalardan biridir. Öyle ki, kelime anlamı olarak uyumu, bütünleşmeyi işaret eden entegrasyon kavramı, sosyolojik açıdan halihazırda yaşanılan toplumla bir uyumun tesis edilmesi anlamını taşımaktadır (Longman Dictionary, 1998, 353). Fakat kavramın içeriğine dair olan bu muğlaklık, uyumun gerçekleşmesini referans aldığı toplumsal yapının, hem tam olarak tanımlanamamasından hem de sınırlarının tam olarak belirlenememesinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda F.E.’nin görüşleri şu şekildedir;

“Devlet hep entegrasyondan bahsediyor, Onun gördüğü sadece dil. Dili öğrensin entegre olsun diyor. Fakat buradaki insanların neredeyse tamamı dil biliyor. Fakat bu yetersiz geliyor. Bazı şeyler baskıyla olmaz, bu baskıyı direk yapmıyor dolaylı yapıyor. Dili öğren diye baskı yapıyor. Fakat dil haricinde ne beklendiği söylenmiyor.”³³

Göçmen kökenlilere göre entegrasyon tartışmaları aslında kapsamı ve yöntemi belli olan; göçmen kökenlilerden ne beklenildiği hakkında tutarlı bir söyleme sahip değildir (Bade, [02.03.2017]). Bu yüzden de entegrasyon kavramının hem göçmen kökenlilerin hem de Almanların zihinlerinde uyandırdığı imgelem, entegrasyondan ne beklenildiğini göstermektedir. Fakat bu durum, kişiye, zamana ve coğrafyaya göre değişiklik gösterebileceğinden ötürü, üzerinde uzlaşılan bir entegrasyon sürecinden bahsedilememektedir. Bu kavram kargaşası hakkında M.S.’nin görüşleri şu şekildedir;

“Bunun sebebi dil olsa diye çok düşündüm. Bunun birinci ve ikinci nesil için söylemek mümkün hadi onlar bilmiyordu, bilse de kötü konuşuyordu. Ama üçüncü nesil, anadili gibi konuşuyor. Ama yine de entegrasyon sorununda sürekli öne dil bilmemeyi koyma durumu var.

³³ F. E. , Erkek, 29, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 25 Haziran 2015.

...

Entegrasyonu dil farkına indirgemiş bir Alman Toplumu var. Onların söyledikleri Alman dilini ve kültürünü kabul etmemiz. Tamam da bunun adı asimilasyon. Evimde konuştuğum dilden kime ne? Entegrasyon biraz da ikili bir süreç bizim de kabul görmemiz lazım. Dil 60'larda yaşanan bir sorundu artık yeni jenerasyonda artık dil sorunu yok. Burada eğitim alındığı için Almanca anadil seviyesinde öğreniliyor. Kültüre uyum konusunda ise fark var. Hangi kültürle uyum sağlayacağız? Kültürden kasıt nedir daha bu bilinmiyor. Kültür yemek midir? Almanya'da kimse Alman yemeği yemiyor. Kültür müzikse eğer, Alman gençlerin hangisi Almanların yerel müziklerini dinliyor? Hepsi Amerikan popu dinliyor. Eğer kültür aile ilişkileri, örf, adet ise Almanlar bize gıpta ediyor. Eğer kıyafetse biz de kot pantolon giyiyoruz. Yani bir entegrasyon söylemi var ama neye entegre olacağımız belli değil.³⁴

Bu durum, hem göçmen kökenlilerde; kavramın asimilasyon olarak algılanmasına, hem de; kendilerinden ne beklenildiğinin tam olarak aktarılamaması sebebiyle, bir tepkisel duruma neden olmaktadır.

Din, dil, ırk, cinsiyet gibi farklılıklar üzerinden yaşanan ayrımcılık, hem İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 2. Maddesi (Aybay, 2007, 52), hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. Maddesi gereğince, yasaklanmıştır (Aybay, 2007, 57). Bir insanın her ne sebeple olursa olsun, ayrımcılığa maruz kalması bir nefret suçudur ve insan olmanın getirdiği hakların ihlalidir. Her ne kadar, gelişmiş demokratik kurumları vasıtasıyla; insan haklarının korunması noktasında, dünyanın çoğu bölgesinden daha iyi durumda olduğu kabul edilen Almanya'da ise, göçmen karşıtlığı, İslamofobi ve buna bağlı olarak gelişen göçmenlere yönelen ayrımcılık ülkenin önemli bir sorunu durumundadır (Fraczek, [16.04.2017]).

Öyle ki, 2016 yılı içerisinde göçmenlere karşı yaklaşık olarak günde 10 saldırı gerçekleşmiştir (Agos, [16.04.2017]). Bu rakam, fiziki müdahaleleri göstermekte olup, yabancı düşmanlığı sakiyle, göçmenlere yönelik ayrımcı tutumları belirtmemektedir. Fakat Almanya özelinde daha vahim olan durum; milliyeti, ten rengi, dili ve dini farklılıklar dolayısıyla işlenen göçmen karşıtı saldırılarda, Almanya hukuk sisteminin, mağdurun saldırıyı algılayış biçimini değil, saldırganın fiili hangi nedenle işlediği hakkındaki iddiasının temel alınmasıdır (ECRI, 2014, 9). Böylelikle, failerin nefret suçu işledikleri suçlamasından kaçınmak için, farklı nedenler öne sürmelerinin önü açılmaktadır. Avrupa Konseyi Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığıyla Mücadele Komisyonu'nun (ECRI) 2014 tarihli Almanya raporunda da, artan İslamofobi ve yabancı düşmanlığı eleştirilmiştir (ECRI, 2014, 9-11).

³⁴ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altunkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

7.1. Katılımcıların Ayrımcılık Olgusuna Bakışlarının İncelenmesi

Göçmenlere karşı geliştirilen, ırkçı ve ayrımcı tutumlar, göçmen kökenlilerin kendi kimliklerini inşa süreçlerinde, önemli bir ayırım yaratmaktadır. Özellikle 1993 yılında yaşanan Solingen Katliamı (The New York Times, [16.04.2017]) gibi doğrudan saldırılar ve bunun yanında Neo-nazi örgütlerin, 2000-2006 yılları arasında göçmen kökenlilere yönelttikleri ve kamuoyunda “Dönerci Cinayetleri” olarak bilinen ve Alman istihbarat kuruluşlarının dâhiliyelerinin tartışıldığı (Konca, [16.04.2017]) seri cinayetlerin işlenmesi gibi eylemler öne çıkmaktadır. Bu konuda Y.K.’nın görüşleri şu şekildedir;

“90’lı yıllarda Solingen’e yakın bir yerde çalışıyordum. O sıralar her gün bir saldırı oluyordu ve benim evim polis koruması altındaydı. Her gün medyada camiye konuta saldırı haberleri vardı. Buna karşı bir şey yapma istediği doğuyor tabii. Bunun için bütün Almanya’da organizasyonlara katıldım.”³⁵

Yine aynı konuda T.A.’nın görüşleri de şu şekildedir;

“NSU skandallarını biliyoruz. Bu organizasyonun Alman Devleti tarafından desteklendiğini öğrendik. Yarın öbür gün işsizlik sorunu olsa ya da farklı bir problem olsa güvende olacağımızı düşünmüyorum

...

Son gelişmeler, NSU ve AfD bizim içimizde bir yara açtı. Alman Devleti hukuk devletidir diye sürekli bir reklam çalışması yapıyor ama bu bize yönelik değil. Eskiden Almanları farklı görürdüm, Almanlar adam öldürür mü, hırsızlık yapar mı diye düşünürdüm. Fakat cinayetlerde devlet parmağının bulunması bu görüşümü değiştirdi..”³⁶

Yukarıda örnek olarak verilen, göçmenlere yönelen şiddet eylemleri, Almanya’da yaşayan göçmen kökenlilerin, hem kolektif hafızalarında yer etmektedir, hem de kimliklerinin bir parçası haline gelmektedir. Almanya’da göçmen kökenlilere yönelen ırkçı ve ayrımcı tutumların kaynağı hakkında Y.K.’nın söyledikleri ise ilgi çekicidir;

“İki Almanya’nın birleşmesi bizi çok kötü etkiledi. Hazırlıksız bir birleşmeydi bu. Birden doğudan bir sürü insan geldi. Bu Almanlar Batı Almanya’yla birleşti ve bu insanlar çok kültürlü hayata alışkın değildi. Batı alışmaya başlamıştı ama siyasal açıdan desteklenmiyordu. Kohl zamanında sürekli yabancıların sayısı hakkında bir tartışma vardı, Almanya Alman kalmalı söylemi vardı. Çok fazla yabancı gelirse, biz burada kültürel azınlık kalırız gibi söylemler vardı. Pek yardımcı olmuyorlardı, yeni bir bizi inşa. Yani bir biz göçmenleri de içine alan bir biz. Be bu sırada yeni bir Alman dalgası geldi; yabancıları tehdit ve rekabet grubu olarak gören aynı zamanda ırki açıdan kendini burada oturmaya daha haklı gören. Zaten yabancı düşmanlığı vardı, açıkça sanmıyordu. Doğuda başlayan saldırılar sonrasında batıdaki bir takım insanlarda güç almaya başladılar.

....

³⁵ Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

³⁶ T. A. , Erkek, 37, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 28 Temmuz 2015.

İnsanlar şunu anlamış değiller; göçmenler bu toplumun bir parçası ve hiçbir yere gitmeyecekler. Onları dışarı atma imkânı yok. Burada siyasetin büyük bir görevi var. İnsanlara bunlar anlatılmalı. Ama tam karşıtı yapıldı. Multikulti öldü, gemi doldu fazlasını alamayız gibi söylemler işe yaramıyor.”³⁷

Y.K.’nın da ilettiği üzere, göçmen kökenlilere yönelen ayrımcı ve ırkçı tutumların arkasında, hem Alman Devleti’nin tarihsel süreklilik içerisinde geliştirdiği yanlış politikalar ve söylemler, hem de Toplumun göçün getirmiş olduğu değişim sürecine ayak uyduramaması bulunmaktadır. Yine Y.K.’nın tarihsel açıdan topluma getirmiş olduğu eleştiri önemlidir;

“Almanya’daki Türklere karşı bir haksızlık var. Bu biraz da siyasi bir olgu, Almanya’nın genel 60’lı, 70’li, 80’li yıllardaki anlayışından kaynaklanan bir şey. Ben Almanlar şurada ve Türklere şu şekilde olumsuz bakıyorlar demek istemiyorum. Alman Toplumunu hazırlıksız girdi bu göç dalgalarına yani göç olgusunun uzun vadeli bir değişim için başlangıç olacağını kimse bilmiyordu. II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden inşa başlamıştı. Bunun için insan gücüne ihtiyaç vardı, bunlar gelsinler ve sonra gitsinler düşüncesi vardı. Ama kaldılar. Bu Almanya’nın eski Almanya’ya benzemeyeceğini, geri dönmeyeceğini kimse pek akıl edemedi.”³⁸

Y.K.’nın da aktardığı üzere, toplumdan göçmen kökenlilere yönelen ırkçı ve ayrımcı tutumların tetikleyicileri arasında, Alman Toplumunun göç ve göçmenlik olgularıyla hazırlanmadan karşılaşmaları ve II. Dünya Savaşı sonrasında, dönem dönem bu göç dalgalarını yaşamaları da gösterilebilir. Göç dalgaları her seferinde Alman Toplumunu bir değişim sürecine sokmuştur fakat Alman Toplumunun bu değişim sürecine ayak uydurduğu pek söylenemez. Bu sebeple de ırkçı ve ayrımcı tutum ve söylemler toplum içerisinde karşılık bulmaktadır.

7.2. Gündelik Hayatta Ayrımcılık

Katılımcıların gündelik yaşantıları içerisinde, göçmen kökenli olduklarından ötürü ırkçı ve ayrımcı tutumlara maruz kalıp kalmadıklarının araştırılması için, öncelikle katılımcıların Almanya’da yaşadıkları süre zarfında hiç doğrudan ırkçı yaklaşıma maruz kalıp kalmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların toplamının yüzde 61,4 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya’da yaşadıkları süre zarfında hiç doğrudan ırkçı yaklaşıma maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların toplamının yüzde 34,2 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya’da yaşadıkları süre zarfında hiç doğrudan ırkçı yaklaşıma maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir

³⁷ Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

³⁸ Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

(Tablo 7.1). Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 4,4 oranındadır.

İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcılar yüksek yoğunluklu olarak ırkçılığa maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Öyle ki ırkçılığa maruz kaldığını belirten katılımcıların oranı, maruz kalmadığını belirtenlerin neredeyse iki katını oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak her üç katılımcıdan ikisi, doğrudan ırkçı tutumla yüzleşmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu durum, göçmen karşıtı söylem dâhilinde Almanya’da yaşanan nefret suçlarından, göçmen kökenlilerin yüksek yoğunlukla etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 7.1. Katılımcıların Irkçılık ve Ayrımcılık Konuları Üzerindeki Görüşleri

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Almanya’da yaşadığınız süre boyunca Irkçı yaklaşımlara maruz kaldınız mı?</i>	6,1	28,1	4,4	48,2	13,2	100
<i>Almanya Devleti tarafından göçmen kimliğinizden ötürü ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	4,4	36,8	12,3	37,7	8,8	100
<i>Almanya’daki yaşantınızda göçmen olmanın faydalarını gördüğünüzü düşünüyor musunuz?</i>	7,9	44,8	17,5	22,8	7,0	100
<i>Toplum içerisinde, iş yaşantınızda, okul çevrenizde, komşuluk ilişkilerinizde göçmen kimliğinizden ötürü ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	8,8	32,4	20,2	30,7	7,9	100

Katılımcılara, gündelik yaşantıları içerisinde, Alman devleti tarafından göçmen kökenli olmalarından ötürü bir ayrımcı tutuma maruz bırakılıp bırakılmadıkları hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Bu minvalde, katılımcıların toplamının

yüzde 46,5 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, Alman devleti tarafından göçmen kökenli olmalarından ötürü bir ayrımcı tutuma maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların toplamının yüzde 41,2 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, Alman devleti tarafından göçmen kökenli olmalarından ötürü bir ayrımcı tutuma maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7.1). Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 12,3 oranındadır.

Katılımcılara, gündelik yaşantıları içerisindeki insan ilişkilerinde, göçmen olmalarından ötürü bir ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları sorusu da yöneltilmiştir. Bu noktada, katılımcıların toplamının yüzde 38,6 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, gündelik yaşantıları içerisindeki insan ilişkilerinde, göçmen olmalarından ötürü bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların toplamının yüzde 41,2 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, gündelik yaşantıları içerisindeki insan ilişkilerinde, göçmen olmalarından ötürü bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7.1). Fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 20,2'dir. Bu konuda Y.K.'nın görüşleri şu şekildedir;

“Benim en fazla ırkçılık olarak nitelendirebileceğim olaylar ev ararken gerçekleşti. Her zaman zorluk çekerdim taşıdığım isimle. İnsanlar beni istemezdi. Hatta ben bir arkadaşımın araştırma yaptım. Ben aradığımda evimiz artık boş değil derlerken, benden sonra arayan arkadaşımı görüşmeye çağırırlardı. Bu beni çok üzdi. Babam da bunu yaşardı sıkça.”³⁹

Y.K.'nın da belirttiği üzere, Almanya'da göçmen kökenliler, sadece fiziki bir şekilde olmamakla birlikte, ırkçı ve ayrımcı tutumları gündelik hayatları içerisinde yaşamaktadırlar.

İrkçilik ve ayrımcılık hakkında soruların yanında, katılımcılara Almanya'daki yaşantılarında göçmen olmayı bir fayda olarak görüp görmedikleri sorusu da yöneltilmiştir. Bu noktada, katılımcıların toplamının yüzde 29,8 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya'daki yaşantılarında göçmen olmanın bir fayda getirdiğini belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların toplamının yüzde 52,7 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya'daki yaşantılarında göçmen olmanın bir fayda getirmediğini belirtmişlerdir (Tablo 7.1). Bu kapsamda, katılımcıların yüzde 17,5 oranı fikir beyan etmemiştir. Fakat bu durum, katılımcıların göçmen kökenli olma durumuna, olumsuz bir anlam yüklediklerini de göstermemektedir.

³⁹ Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

İlgili tabloda (Tablo 7.1) gösterildiği üzere, katılımcılara gündelik hayatları içerisinde, hem Alman devleti hem de Alman toplumu tarafından, göçmen kökenli oluşlarından ötürü bir ayrımcı tutumun geliştirilip geliştirilmediği soruları yöneltilmiştir. Bu noktada dikkat çeken husus, hem devlet hem de toplum düzeyinde, bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirten katılımcıların oranları aynı iken (% 41,2), ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirten katılımcıların oranlarının, Alman devleti tarafından ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını belirtenlerin (% 46,5), Alman toplumu tarafından ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını belirtenlerden yüksek olmasıdır (% 38,6). Bu noktada söylenebilir ki, katılımcılar ayrımcı tutumların devlet eliyle gerçekleştirildiği söylemine daha yakın durmaktadırlar.

Yine ilgili tablo (Tablo 7.1) incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcıların yüzde 61,4 oranındaki kısmı, öncelikle ırkçı yaklaşımlara maruz kaldıklarını belirtmelerine rağmen, fakat bu yaklaşımların devlet eliyle mi toplum eliyle mi gerçekleştiğinin tespitine yönelik sorularda ise, devlet üzerinden ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirten katılımcıların oranında da (% 46,5), toplum üzerinden ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirten katılımcıların oranında da (% 38,6), düşüş görülmektedir. Bir kişinin göçmen kökenli olmasından ötürü ayrımcılığa maruz kalması, ırkçı bir tutum olarak kabul edildiğinden ötürü söylenebilir ki, katılımcılar; ya ırkçı tutumları devletin yahut toplumun biri üzerinden deneyimlemişler, böylelikle de diğeri hakkında olumsuz bir bakış açısı geliştirmemişlerdir, ya da kolektif hafıza üzerinden ırkçılığa maruz kaldığı düşüncesini içselleştirmişlerdir. Bu konuda F.E.’nin görüşleri şu şekildedir;

“Almanya’da ırkçılıkla çok karşılaşmadım. Kendim bir tecrübem olmadı. Tabi yaşadığım yer biraz sakin bir yer fakat Köln, Münih gibi yerlere gittiğinizde ırkçılık daha fazla. Biraz kibir var Almanlarda. Belki öyle hissediyor olabiliriz ama onlar da öyle hissettiriyorlar. O izlenimi alıyorum. Fiili bir süreç değil, konuşmalarından bu anlaşılıyor. Kullandıkları kelimeler, söyleme şekilleri, kelimelerin seçimi bunu bize hissettiriyor.”⁴⁰

Bu bakış açısının temelinde ise, geçmişten günümüze gelen süreçte yaşanan ırkçı tutumların, göçmen kitle içerisinde yaratılan kolektif hafıza içerisinde bireyler ve nesiller arasında aktararak taşınması, böylelikle de bireyin birinci elden ırkçılığa maruz kalmamakla birlikte, aktarılan deneyimlerden ötürü, ırkçılığa maruz kaldığı düşüncesini taşıması yatmaktadır.⁴¹ Böylelikle kolektif hafıza, yaratmış olduğu

⁴⁰ F. E. , Erkek, 29, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 25 Haziran 2015.

⁴¹ Kolektif Hafıza, sosyal bir grubun mensubu bireylerin; sembolleri, anlatımları, tecrübeleri ve dili bir ortak bilinç içerisinde paylaşmalarını ifade eder. Kolektif hafıza, bireylerin birinci elden edindikleri tecrübelerin doğrudan grup tarafından kabul edilmesiyle değil, tek tek bireylerin edindikleri

duygudaşlık ve kader birliği düşünceleri üzerinden kolektif kimliğin bir parçası haline gelmektedir (Confino, 1997, 1390).

7.3. İş/Okul Hayatında Ayrımcılık

Yürütölen saha çalışması kapsamında katılımcıların, çalışma hayatlarında karşılaştıkları tecrübelerden hareketle, çalışma hayatında eşitlik olgusu üzerine geliştirdikleri bakış açısı da araştırılmıştır. Öncelikle katılımcıların iş hayatlarındaki yahut okul hayatlarındaki başarılarında ve yükselmelerinde göçmen olmanın bir dezavantaj teşkil ettiğini düşünöüp düşünmedikleri sorusu yöneltölmüştür. Bu minvalde, katılımcıların toplamının yüzde 44,8 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, göçmen olmanın çalışma hayatlarında yahut okul hayatlarında bir dezavantaj teşkil ettiğini ve lafzı geöen alanlardaki başarılarında göçmen kökenli olmanın bir engel teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Bu konuda E.T. göçmen kökenli olmanın yarattığı dezavantajların iş bulma süreci ile başladığını belirtirken; “Önce Almanlara iş veriliyor, sonra yer kalırsa Türkler iş sahibi oluyor. Biz dördüncü sınıfız burada. Türk olmanın ağırlığını burada yaşıyoruz.”⁴², R.T. iş bulma sürecinde yaşanan ayrımcılığın sistematik bir şekilde geröekleştiğini; “İş bulma kurumunda bir işi önce Almanlar verirler. Sıralama şöyle gider; önce Alman, sonra diğer Avrupalılar, en son göçmen.”⁴³ belirtmektedir.

Bunun yanında katılımcıların toplamının yüzde 40,3 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, göçmen olmanın çalışma hayatlarında yahut okul hayatlarında bir dezavantaj teşkil etmediğini belirtmişlerdir(Tablo 7.2). Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 14,9 oranındadır. Bu konuda Y.K.’nın görüşleri şu şekildedir;

“Zaten okula giriş için bir sınav yapılmıştı. Öğretmenlere göre ben yanlış cevaplar vermiştim. Sınavda şöyle bir soru vardı; ‘Annem evde yemek pişiriyor, babam dışarıda çalışıyor’. Ben de tam tersini koydum; ‘ Annem dışarıda çalışıyor, babam evde yemek pişiriyor’ çünkü öyleydi hayatımız. Babam öğrenciydi, yemek yapardı. Annem Üniversitede sekreterdi.

İlkokuldaki öğretmenimi ırkçı bir insan olarak hatırlıyorum. Beni parlak bir öğrenci olarak görmezdi. Sık sık Afrika’ya gider ve oradaki insanları çok ilginö bulurdu. Tabii ki aşığı

tecrübelerin bir araya gelmesiyle oluşur. Edinilen bilgi ve tecrübeler, kolektif hafıza içerisinde toplanır, kodlanır ve bireyler tarafından tekrar kullanılır. Bireyler kolektif hafızanın oluşumunda kendi bilgi ve tecrübelerini aktarmak suretiyle etkili olurken, bir yandan da kendi bilgi ve tecrübelerinin yetersiz kaldığı durumlarda, kolektif hafıza içerisinde yer alan bilgi ve tecrübelerden etkilenirler. Bu sebeple kolektif hafıza ile birey arasındaki ilişki çift yönlü olarak geröekleşir (Bilgin, 2013; Assmann, Czaplicka, 1995).

⁴² E. T. , Kadın, 48, mülakatı yapan Öğuzhan Altınkoz, Bremen, 18 Ağustos 2015.

⁴³ R. T. , Erkek, 39, mülakatı yapan Öğuzhan Altınkoz, Bremen, 08 Temmuz 2015.

görürdü. Bana verilen notlar, bana davranışları da bunu belli ederdi. Ailem de bunun farkındaydı fakat doğrudan fiziki bir şiddet yaşanmadığı için şikâyet edemezlerdi. Benim de yabancı olduğum için ki burada doğmuştum ve annem Alman, başarılı olmam onun için ihtimal dâhilinde değildi. Yabancı bir çocuk nasıl olur da başarılı olabilirdi ki?”⁴⁴

Y.K.’nin vermiş olduğu örnekler üzerinden söylenebilir ki, kendisine okul hayatı sırasında ırkçı/ayırıcı bir saik ile yaklaşıldığını düşünmektedir. Fakat bu noktada, Y.K.’nin bu tutuma ırkçı bir saik çerçevesinde mi maruz kaldığı, yoksa toplum içerisindeki cinsiyetçi bakış açısının bir tezahürü olarak mı maruz kaldığı noktasında bir bilinmezlik ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar mağdurun söylemi esas alınsa dahi, bu olaya eleştirel yaklaşılması gerekmektedir. Bu olgu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kavramsal olarak tekrar ele alınacaktır.

Katılımcıların çalışma hayatlarındaki eşitlik olgusunun tespiti için, katılımcıların eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarından daha düşük ücret alıp almadıkları sorusu da yöneltilmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların yüzde 31,6 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarından daha düşük ücret aldıklarını ve böylelikle ücret konusunda bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların yüzde 51,7 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşları ile aynı ücreti aldıklarını ve böylelikle ücret konusunda bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7.1). Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 16,7 oranındadır. Bu konuda F.E.’nin görüşleri şu şekildedir;

“Almanlarla eşit koşullarda çalışmak zor. Buna inanmak zor. Her şey görüldüğü gibi değil. Aynı yerdeyiz, aynı masadayız, aynı maaşı da alıyoruz. Fakat bir mühendis olarak işe başladığım zaman eğer yükselmek için bir pozisyon varsa ve ben Alman rakibimden iyiysem de beni almaz, Almanı alır. Yani başarılı bir göçmen mühendisin, bir Alman varken işi alması usul değil. Irkçılık demek istemiyorum. Belki firma politikaları böyledir. Bir yabancıyı yönetici sınıfa ulaştırmak istemiyorlardır. Alman her zaman yönetici olacak. Bakın Almanlar hizmet sektöründe çalışmıyorlar. Hizmet sektörü hep göçmen kökenlilere bırakılmış halde. Bir Alman taksici yoktur, şoför yoktur, en azından ben görmemişim.”⁴⁵

Bu noktada dikkat çeken husus, bu yöneltilen bu sorunun yatının, katılımcıların iş yaşantıları/okul yaşantıları içerisinde göçmen olmalarından ötürü ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve işveren yahut amirleri tarafından göçmen olduklarından ötürü kötü muameleye maruz kalıp kalmadıkları sorularının yanıtları gibi tecrübeye bağlı olarak gelişmemesi ve nesnel bir gerçeklik üzerinden değerlendirilmesi gerekliliğidir. Öyle ki, hem ücretlerdeki böyle bir ayrımcılık, ayrımcılığın nesnel koşullarının

⁴⁴ Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

⁴⁵ F. E. , Erkek, 29, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 25 Haziran 2015.

gerçekleştiğini kanıtladığından önemlidir, hem de yasalarında ihlal edildiğini göstermektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü katılımcıların yüzde 51,7 oranındaki kısmının ücret noktasında bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmeleri normaldir. Fakat dikkat çeken husus katılımcıların üçte biri olan yüzde 31,6 oranındaki kısmının bu notada bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmesidir.

Tablo 7.2: Katılımcıların Çalışma Hayatında Eşitlik Konusundaki Görüşleri

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Topl am
<i>İş hayatınızdaki yahut okul hayatınızdaki başarılarınızda ve yükselmenizde göçmen olmanın bir dezavantaj teşkil ettiğini düşünüyor musunuz?</i>	11,4	28,9	14,9	37,8	7,0	100
<i>Eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta olduğunuz Alman meslektaşlarınızdan daha düşük ücret aldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	13,2	38,5	16,7	28,1	3,5	100
<i>Eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta olduğunuz Alman meslektaşlarınızla kıyaslandığında, işvereniniz yahut amirleriniz tarafından daha kötü muameleye maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	10,5	25,4	22,0	35,1	7,0	100

Bu durum iki şekilde açıklanabilmekle birlikte, söz konusu iki durumun da salt gerçekliği yansıttığı iddia edilemeyecektir. Öyle ki, birinci durumda katılımcılar eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarından daha düşük ücretler almaktadır ve böylelikle doğrudan ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. İkinci durumda ise, göçmen kökenlilerin ayrımcılığa maruz kaldıkları hakkındaki genel

düşünce kolektif hafızanın bir tezahürü olarak, ücretler noktasında da ayrımcılığın devam ettiğini düşünmelerine sebep olabilecektir.

Her ne kadar, asgari ücret noktasında ve kamu görevlerinde, yukarıdaki bölümlerde açıklandığı gibi standart ücret uygulaması yapılmakla birlikte, serbest iş sözleşmelerinde bir standart bulunmamaktadır. Bu sebeple de farklı iş sözleşmelerinden kaynaklanan farklı ücretlendirmeler, göçmen bireylerin zihinlerinde; ücretlendirmede yaşanan farklılığının sebebinin ırkçı ve ayrımcı tutumlardan kaynaklandığı imgesinin oluşması beklenebilir.

Katılımcıların çalışma hayatlarındaki eşitlik olgusunun tespiti için, katılımcıların eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarıyla kıyaslandığında, işverenleri yahut amirleri tarafından daha kötü muameleye maruz kalıp kalmadıkları hakkındaki görüşleri de araştırılmıştır. Bu kapsamda, katılımcıların yüzde 42,1 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarıyla kıyaslandığında, işverenleri yahut amirleri tarafından daha kötü muameleye maruz kaldıklarını ve böylelikle çalışma hayatları içerisinde bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Bunun yanında katılımcıların yüzde 35,9 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarıyla kıyaslandığında, işverenleri yahut amirleri tarafından daha kötü muameleye maruz kalmadıklarını ve böylelikle çalışma hayatları içerisinde bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7.1). Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 22,0 oranındadır.

Bu da göstermektedir ki, oranlar arasında büyük farklılıklar olmasa da, katılımcılar yoğunluklu olarak amirlerinden yahut işverenlerinden, göçmen kökenli oldukları için, kötü muamele gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum, çalışma hayatında yoğun olarak görülen mobbing⁴⁶ kavramı içerisinde değerlendirilmemelidir. Her ne kadar, iş yaşantısı içerisinde, işverenlerin yahut amirlerin, genel anlamda çalışanlara yönelik kötü muamelelerini, göçmen kökenli çalışanların, göçmen olduklarından ötürü kötü

⁴⁶ Mobbing ya da İşyerinde psikolojik taciz; bir çalışanın iş arkadaşları yahut üstleri tarafından sistematik ve sürekli bir şekilde; psikolojik olarak saldırganlığa ve yıkıcılığa maruz kalmasını ifade eder. Bir davranışın mobbing olarak değerlendirilebilmesi için, bu sistematik ve sürekli davranışın belirli bir süre zarfında devam ediyor olması, belirli bir hedefe yönelik gerçekleşiyor olması ve tacize maruz kalan kurbanın bu durumla baş etmekte zorlanıyor olması gerekmektedir (Solmuş, 2005, 6).

muameleye maruz kaldıkları şekilde yorumlamaları olası olsa dahi, eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta oldukları Alman meslektaşlarıyla kıyaslandığında kötü muameleye maruz kaldıklarını belirtmeleri, göçmen kökenlilerin mobbing kavramının ötesinde, ayrımcılığa ve ırkçılığa maruz kaldıklarını göstermektedir.

7.4. Almanya'daki Yaşantıdan Memnuniyet

Katılımcıların, Almanya'daki yaşantıları içerisinde karşılaştıkları ırkçı ve ayrımcı tutumların tespitinde; katılımcıların Almanya'daki yaşantıları hakkındaki memnuniyetleri ve kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri de araştırılmıştır. Katılımcıların toplamının yüzde 70,2 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya'da yaşamaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların toplamının yüzde 19,3 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya'da yaşamaktan memnun olmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7.3). Katılımcıların yüzde 10,5 oranındaki kısmı ise fikir beyan etmemiştir.

Bunun yanında, Katılımcıların toplamının yüzde 78,9 oranındaki kısmı, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya'da kendilerini güvende hissettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların toplamının yüzde 15,7 oranındaki kısmı ise, değişen oranlarda olmakla birlikte, Almanya'da kendilerini güvende hissetmediklerini belirtmişlerdir (Tablo 7.3). Katılımcıların toplamının yüzde 5,4 oranındaki kısmı ise bu konuda fikir beyan etmekten kaçınmıştır.⁴

İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcıların çoğunluğu, Almanya'daki yaşantıları içerisinde kendilerini güvende hissetmektedirler (% 78,9) ve yaşantılarından memnundurlar (% 70,2). Bu konuda C.S. görüşünü şu şekilde belirtmiştir;

“Almanya'da yaşamaktan hem memnunum hem değilim. Memnunum çünkü güvenlik var, güvendedeyim. Bana tanınmış haklar var, düzen var. Ama ne olursa olsun bir de memleket hasreti var.”⁴⁷

M.S'nin de belirttiği üzere, yüksek hayat standartları, eğitim kalitesi, gelişmiş hukuki sistemi ve gelişmiş insan hakları standartları gibi faktörlerden dolayı göçmen kökenlilerin yaşantılarından memnun olmaları⁴⁸ beklenen bir durumdur. Hakeza güvende olma hissiyatının da genel anlamda hayattan memnuniyet üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

⁴⁷ C. S. , Erkek, 33, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 15 Temmuz 2015.

⁴⁸ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

Tablo 7.3 Katılımcıların Almanya'daki Yaşantıları Hakkındaki Görüşleri

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Almanya'da yaşamaktan memnun musunuz?</i>	7,0	12,3	10,5	48,3	21,9	100
<i>Almanya'da kendinizi güvende hissediyor musunuz?</i>	2,6	13,1	5,4	52,6	26,3	100

Fakat bu noktada, yukarıda verilen diğer tablolarda gösterilen veriler de göz önünde tutulduğunda çelişkili bir durum görülmektedir. Katılımcıların yüzde 61,4 oranındaki kısmı doğrudan ırkçılığa maruz kaldıklarını, yüzde 46,5 oranındaki kısmı devlet tarafından, 38,5 kısmı toplum tarafından ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve genel olarak iş/okul hayatları içerisinde göçmen kökenli olmalarından ötürü ayrımcı muamele gördüklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini hem güvende hissettiklerini söylemişlerdir, hem de Almanya'daki hayatlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Bu noktada dikkatleri çeken durum ise, katılımcıların doğrudan ırkçılığa ve ayrımcı tutumlara maruz kalmalarına rağmen, kendilerini güvende hissetmeleri ve buna bağlı olarak da hayatlarından memnun olduklarını belirtmeleridir. Bu durum ilk başta bir çelişki olarak görülse dahi, aslında çelişkili bir durum değildir. Göçmen kökenliler, grup içerisinde oluşan kolektif hafıza dolayısıyla doğrudan ırkçı bir muameleye maruz kalmasalar dahi, kendilerine yönelen ırkçı bir tutumun olduğu noktada güdülenebilmektedirler. Öyle ki, hâlihazırda göçmen kökenli olmanın getirmiş olduğu öteki olma durumu, kolektif hafıza içerisinde grup üyesi diğer bireylerin edindiği tecrübelerin, diğer üyelere aktarılması yoluyla kalıplaşabilecek ve birey doğrudan bu tecrübeyi edinmese de, bu tecrübeyi birinci elden edinmiş hissiyatını doğurabilmektedir.

Kolektif hafızanın, basmakalıplar yaratma ve bunu gerçekliğe dönüştürme işlevi düşünüldüğünde (Knapp, 1989, 123-124), kolektif hafıza içerisinde yer edinen, göçmen kökenliler ırkçı ve ayrımcı muamelelere maruz kalmaktadır algısı, grup

üyesi bireylerin bilinçlerinin birer parçası haline gelebilmektedir. Bu konu hakkında M.S.'nin görüşleri şu şekildedir;

“Medya'nın etkisi çok büyük. Bir Almanın gündelik yaşantısı içerisinde, gazete okuyorsa, haberleri izliyorsa, yabancılara karşı önyargılı olması çok da şaşırtıcı olmaz. Medya'da yabancuları öven bir haber yapılmıyor. Mesela katilin yabancı ile Almanı bile farklı ele alınıyor. Yabancı birisini öldürürse töre cinayeti olarak gösteriliyor. Alman birisini öldürürse daha çok psikolojik bir sorun olarak görülüyor. Açın Bild gazetesini her gün göçmenleri kötüleyen bir haber vardır. Medyada bizi kabul etmeme hali var, bir denk görmeme hali var. Sebebini bilmiyorum ama böyle bir bakış açısı var.”⁴⁹

Bu durum elbette ki bir gerçeklikten de beslenmektedir. Öyle ki, yukarıda bahsedildiği üzere Almanya'da göçmenlere yönelik ırkçı ve ayrımcı saldırı ve muameleler endişe verici düzeydedir. Olgunun, kolektif hafıza üzerinden ele alınması, kolektif hafızanın kolektif kimliğin hem yaratılmasında etkili olduğu hem de yarattığı duygudaşlıkla kolektif kimliğin bir parçası haline gelmesini açıklamak amacındandır.

Kolektif hafıza içerisinde oluşturulan basmakalıp düşünceler, bireyin doğrudan edinmediği yahut kısıtlı edindiği tecrübeleri dahi, verili bilgi olarak ya da doğrudan edinilmiş tecrübe olarak algılamasına sebep olabilecektir (Blum, 2004, 253-255). Bu durum aslında, kolektif hafızanın olduğu grubun, dışarısında bireyleri ve grupları damgalamasına⁵⁰ ve bunun üzerinden de kendi kimlikleri içerisinde, bir öteki algılamasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu tür damgalamalar, Schmitt'in de bahsettiği üzere, ben ve ötekinin yaratılmasında gerekli olan nesnel karşılaştırmaların yapılmasını olanaklı kılmaktadır (Schmitt, 2006, 50-51).

⁴⁹ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

⁵⁰ Damga kavramı Erving Goffman tarafından ortaya atılan ve benlik imgesinin yaratılması ve sürdürülmesi üzerinden; var olan bir farklılığın bir topluluk tarafından diğer bir topluluğun tarifi için açıklanması ve buna bağlı olarak bu farklılığın diğer grubun kimliğinin bir parçası haline dönüşmesini açıklar. (Slattery, 2010, 188-193) Böylelikle damga olarak kullanılan farklılık, damgalanan grup ile damgalayan grup arasında bir ben ve öteki ayrımının ortaya çıkmasına yardım etmektedir.

8. GÖÇMEN KÖKENLİLERİN KİMLİKLERİNİN ALMANYA'DA KABULÜ

Abraham Maslow'un, İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisinin de bize gösterdiği gibi, hem bir gruba ait olma, hem de tanınma/kabul edilme insan doğasından kaynaklanan ihtiyaçlardandır (1943, 380-381). Bu ölçüde de, bir gruba ait olma hissi, yani kimliği edinme, buna bağlı olarak da bu kimliğin, toplumsal yaşantı içerisinde diğerleri tarafından kabul edilmesi birey açısından bir ihtiyaca denk gelmektedir.

Bu noktada söylenmelidir ki, elbette göçmen kökenlilerin sahip oldukları etnik, dinsel, kültürel vb. kimliklerin varlığı, ne Alman Toplumunu ne de Alman Devleti tarafından reddedilmektedir. Fakat katılımcıların yüzde 48,2 oranındaki kısmının Almanya'da doğmuş oldukları (Tablo 4.3.), yüzde 53,5 oranındaki kısmı Alman Vatandaşlığına sahip oldukları (Tablo 5.6.) ve geri kalanlarında uzun süredir Almanya'da yaşıyor oldukları düşünüldüğünde; kendi kimlikleriyle var olma ve bu kimliklerin Almanya'nın bir parçası olarak kabul edilmesinin, göçmen kökenliler açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Göçmen kökenlilerin kendilerinin Almanya'nın bir parçası olarak kabul edilmesi konusuna atfettikleri değer Y.K.'nin vermiş olduğu örnek üzerinden daha iyi anlaşılabilir;

“Ben kendimi tanıtırken ‘Ben Almanım’ diye ortaya çıkmıyordum, ‘Ben karışığım’ diye ortaya çıkıyordum. Ben Türk-Almanım derdim. Amerika’ya gittiğimde kimse bana ismimi sormadı, Almanya’dan geldiğim için bir Alman Profesör olarak kabul görüyorum. O benim çok ilgimi çekiyor. Oraya gittiğim zaman tam Alman oluyorum.

.....

Fakat şu anda toplum beni şöyle kabul etmiyor, şu anda bir örnek göçmen olarak lanse ediliyor, değerlendiriliyor. Bir konferansta konuşmacı olarak otururken, yanımdaki arkadaşlar Alman Profesör, ben ise göçmen kökenli biri olarak görülüyorum”⁵¹

Hayatlarını Almanya içerisinde kuran ve sürdüren bireyler için, kendi kimliklerinin yaşantılarını sürdürdükleri ülkenin bir parçası olarak kabul edilmesi, gerçekleşmediği yahut gerçekleşmediği düşünüldüğü sürece, *öteki* olduğu hissiyatını besleyecek ve kendi kimliklerinin inşasında da *ötekinin* varlığını bu kabul edilmeme durumu üzerinden besleyecektir.

⁵¹ Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

Tablo 8.1. Göçmen Kökenlilerin Kimliklerinin Almanya’da Kabulü

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Topl am
<i>Alman Toplumunu tarafından, kendi kimliğinizle toplumun bir parçası olarak kabul edildiğinizi düşünüyor musunuz?</i>	8,8	48,2	11,4	24,6	7,0	100
<i>Almanya Devleti tarafından, kendi kimliğinizle ülkenin bir parçası olarak kabul edildiğinizi düşünüyor musunuz?</i>	9,7	32,5	14,0	36,8	7,0	100

Türkiye kökenli göçmenlerin kendi kimliklerinin Almanya sathında kabul edilip edilmediğini düşündüklerinin tespiti için katılımcılara kimliklerinin hem devlet hem toplum tarafından Almanya’nın bir parçası olarak görülüp görülmediği hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Kendi kimliklerinin, Almanya Devleti tarafından ülkenin bir parçası olarak kabul edildiğini düşünen katılımcıların oranı toplam katılımcıların 43,8 oranındaki kısmını oluşturmaktadır.

Bunun yanında kendi kimliklerinin, Almanya devleti tarafından ülkenin bir parçası olarak kabul edilmediğini belirten katılımcıların oranı ise, toplam katılımcıların yüzde 42,2’sidir. Bu konuda katılımcıların toplamının yüzde 14,0 oranındaki kısmı fikir beyan etmemiştir. Kendi kimliklerinin Alman toplumu tarafından ülkenin bir parçası olarak kabul edildiğini belirten katılımcıların oranı, toplam katılımcıların yüzde 31,6 oranındaki kısmını oluştururken, kabul edilmediğini düşünen katılımcıların oranı ise yüzde 57,0 oranındadır. Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 11,4’tür.

İlgili tablo (8.4) incelendiğinde görülmektedir ki katılımcılar, Alman Devletinin, göçmen kökenlilerin kimliklerini Almanya’nın bir parçası olarak kabul edilmesi hususunda, Alman Toplumundan daha kapsayıcı olduklarını düşünmektedirler. Öyle ki, katılımcıların yüzde 43,8 oranındaki kısmı Alman Devletinin, göçmen kökenlilerin kimliklerini ülkenin bir parçası olarak kabul ettiğini düşünürken, Alman

toplumunun, göçmen kökenlilerin kimliklerini ülkenin bir parçası olarak gördüğünü belirten katılımcıların oranı yüzde 31,6'dır. Katılımcıların yüzde 42,2 oranındaki kısmı, Alman Devletinin, göçmen kökenlilerin kimliklerinin Almanya'nın bir parçası olarak etmediğini belirtirken, yüzde 57,0 oranındaki kısmı Alman Toplumunun, göçmen kökenlilerin kimliklerinin Almanya'nın bir parçası olarak etmediğini savunmuştur.

Alman Devleti'nin, göçmen kökenlilerin kimliklerini Almanya'nın bir parçası olarak kabul ettiğini düşünen katılımcıların oranı (% 43,8) ile kabul etmediğini (% 42,2) düşünen katılımcıların oranı aynı seviyededir. Fakat Alman Toplumunun, göçmen kökenlilerin kimliklerini Almanya'nın bir parçası olarak kabul ettiğini düşünen katılımcıların oranı (% 31,6), kabul etmediğini düşünen katılımcıların oranınının (% 57,0) çok altındadır. Bu da göstermektedir ki, katılımcılar, Alman Toplumunun Alman Devletine nazaran daha yoğun olarak, göçmen kökenlilerin kimliklerini Almanya'nın bir parçası olarak kabul etmediğini düşünmektedirler. Göçmen kökenlilerin daha yoğun bir şekilde, Alman Toplumunun Alman Devleti'ne nazaran, göçmen kökenlilerin kimliklerini Almanya'nın bir parçası olarak kabul etmediğini düşünmesinin sebebi, Alman Devleti'nin son yıllarda göçmen karşıtı söylemleri terk etmeye başlaması fakat bu değişimin Alman Toplumuna yansımaması gösterilebilir.

Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in, uzun yıllar boyunca hâkim olan söylemin aksine Almanya'nın bir göçmen ülkesi olduğunu dile getirmiştir (Deutsche Welle, [28.02.2017]) ve Almanya Federal Meclisinde Türkiye Kökenli Milletvekili sayısı, göçmen kökenli nüfus ile doğru orantılıdır (HUGO, 2013, 13). Fakat aynı zamanda, İslam ve göçmen karşıtı söylemler, toplum içerisinde daha fazla destek bulmaktadır (Aljazeera Turk, [28.02.2017]). Bunun yanında toplumun genel olarak yabancı olarak gördüğü, göçmen kökenlilere yönelik olumsuz tavrı da etkilidir. Bu olumsuz tavrın tarihsel arka planını Y.K.'nın görüşleriyle kavrayabiliriz;

“Almanya'nın geçmişinde Alman olma söyleminde, kanun da öyle, ırk üzerinden geçen bir kavram geliştirmesi vardı. Bir kişi nasıl Alman olabilir, ancak Alman anne babaya sahipse. Anne baba da nasıl Alman oldular, çünkü onlarında anne babası Almandı. Damarlarında Alman kanı geçiyordu. Dışarıdan gelen insan eğer Alman olmak istiyorsa, o zaman tamamen Alman gibi davranması, onun gibi aksansız konuşması gerekiyordu ki istisna olarak Alman uyruğu verilirdi. 2000 yılından beri vatandaşlık kanunu değişti ama benim büyüdüğüm Almanya farklıydı. Almanlar biz neden Almanız çünkü biz bunu hak ettik çünkü anne babamızda Almandı, onun da bürün üst soyu Almandı ve bu bizi özel kılıyor diye düşünürlerdi.

Dışarıdan gelen insan eğer Alman olmak istiyorsa, uzun bir süreçten geçecek ki, belki Alman olarak kabul edilebilir.”⁵²

Bu nedenlerden ötürü göçmen kökenlilerin Alman Devleti’nin Alman Toplumuna kıyasla, göçmen kökenlilerin kimliklerini Almanya’nın bir parçası olarak kabul ettiğini düşünmesine neden olduğu söylenebilir.

8.1. Almanya’da Dini Aidiyetlerin Kabulü

Katılımcılara, Almanya’daki hayatlarında dini inançlarını yaşama noktasında herhangi bir baskı yahut engellemeye maruz kalıp kalmadıkları sorusu, hem toplum hem de devlet üzerinden yöneltilmiştir. Bu noktada katılımcıların yüzde 77,2 oranındaki kısmı, inandıkları dini yaşamalarında, toplum eliyle bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtirken, yüzde 14,1 oranı, toplum tarafından bir engellemeye yahut baskıya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu konuda görüş bildirmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 8,7’dir.

Tablo 8.2. Göçmen Kökenlilerin Dini Aidiyetlerine Yönelik Engelleme

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Alman Toplumunu</i> <i>tarafından, dini</i> <i>inançlarınızı yaşama</i> <i>noktasında bir</i> <i>engellemeye(baskı)</i> <i>maruz kaldığınızı</i> <i>düşünüyor musunuz?</i>	13,2	64,0	8,7	13,2	0,9	100
<i>Almanya Devleti</i> <i>tarafından, dini</i> <i>inançlarınızı yaşama</i> <i>noktasında bir</i> <i>engellemeye(baskı)</i> <i>maruz kaldığınızı</i> <i>düşünüyor musunuz?</i>	14,9	64,9	5,3	13,3	1,8	100

Yine aynı soru devlet üzerinden sorulduğunda ise, katılımcıların yüzde 79,8 oranındaki kısmı, Almanya Devletinin, inandıklarını dini yaşamalarında, bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtmiştir. Bunun yanında yüzde 15,1 oranındaki kısmı ise, katılımcıların inandıkları dini yaşamalarında, Almanya

⁵² Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

Devletin baskısına yahut engellemesine maruz kaldıklarını öne sürmektedirler. Bu konuda fikir beyan etmekten kaçının katılımcıların oranı ise, toplam katılımcıların yüzde 5,3'üdür.

İlgili tablo incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu, inandıkları dini inancı yaşamakta hem toplum hem de devlet eliyle herhangi bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, PEW araştırma merkezinin gerçekleştirdiği, 2015 tarihli “Din Üzerine Küresel Kısıtlamalar” adlı raporunda gösterildiği gibi, Almanya'nın dini kısıtlamalar konusunda, görece özgür bir ülke olmasıyla da doğrulanmaktadır (PEW, 2015, 51).

Tablo 8.3. Göçmen Kökenlilerin Dini Aidiyetlerinin Almanya'da Kabulü

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Topl am
<i>Alman Toplumunun, dini inançlarınızı toplumun bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?</i>	6,1	49,1	14,1	25,4	5,3	100
<i>Almanya Devletinin, dini inançlarınızı ülkenin bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?</i>	3,5	49,1	15,8	30,7	0,9	100
<i>Almanya Devleti tarafından, dini inançlarınızı yaşamanız için uygun koşulların sağlanarak, desteklendiğinizi düşünüyor musunuz?</i>	2,6	39,5	15,8	38,6	3,5	100

Katılımcılara, inandıkları dinin, hem Alman Devleti hem de Alman toplumu tarafından Almanya'nın bir parçası olarak görülüp görülmediği hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Bu noktada katılımcıların yüzde 30,7 oranındaki kısmı, Alman Toplumunun, katılımcıların inandıkları dini, Almanya'nın bir parçası olarak görüyor olduğunu belirtirken, yüzde 55,2 gibi bir oranı, görmüyor olduğunu belirtmiştir. Bu konuda görüş bildirmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 14,1'dir.

Yine aynı soru devlet üzerinden sorulduğunda ise, katılımcıların yüzde 31,6 oranındaki kısmı, Almanya Devletinin, katılımcıların inandıklarını dini, Almanya'nın

bir parçası olarak gördüğünü belirtmiştir. Bunun yanında yüzde 52,6 oranındaki çoğunluğu ise, Almanya Devletinin, katılımcıların inandıkları dini, Almanya'nın bir parçası olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda fikir beyan etmekten kaçının katılımcıların oranı ise, toplam katılımcıların yüzde 15,8'dir. Bunu takiben, Alman Devleti'nin katılımcıların inandıkları dini yaşamaları için uygun koşullar hazırladığını ve bunun üzerinden de desteklendiklerini düşünen katılımcıların oranı, 42,8 oranında iken, desteklenmediklerini düşünen katılımcıların oranı ise yüzde 43,1'dir. Katılımcıların yüzde 15,8 oranındaki kısmı ise bu konuda fikir beyan etmemiştir.

Yukarıda verilen iki tablo (Tablo 8.5. ve 8.6.) incelendiğinde görülmektedir ki, katılımcılar, inandıkları dini yaşamalarında herhangi bir engellemeye maruz kalmamalarına rağmen, hem Alman Toplumunun hem de Alman Devletinin, inandıkları dinin Almanya'nın bir parçası olarak görmediğini düşünmektedirler. Bu konuda R.T.'nin görüşleri şu şekildedir;

“Alman milletinde Müslümanlara bir alışma var. Ama Devlet buna karşı çıkıyor. Medya aracılığıyla Müslümanlar kötü gösteriliyor. Mesela Müslümanların kurban kesmesi, çocuklarımızı sünnet ettirmemiz, bunlar bizim temel direklerimizden. Bunu eleştiriyorlar. Bu Hristiyanlara haç taşıma demek gibi bir şey. Bize saygı duyulmuyor. Biz Almanya'da çok ciddi bir nüfusu oluşturmamıza rağmen dışarıda ezan okuyamıyoruz.

...

Ben Almanya'nın bir parçasıyım ama onlar beni kendilerinin bir parçası olarak görmüyorlar. ... Fakat temelde bizi kendilerinden görmemelerinin nedeni dinimizdir. Bizim dinimiz farklı, bu yüzden de bizi hem farklı görüyorlar.”⁵³

Alman Devleti'nin, göçmen kökenlilerin sahip oldukları dini inançları yaşamalarında destek olduğunu düşünen katılımcıların oranı (% 42,8), destek olmadığını düşünen katılımcıların oranı (% 43,1) ile aynı seviyede seyretmektedir. Buna rağmen katılımcıların çoğunluğunun hem Alman Toplumunun hem de Alman Devletinin, göçmen kökenlilerin sahip oldukları dini inançları Almanya'nın bir parçası olarak görmediklerini belirtmeleri R.T.'nin de konu hakkındaki düşünceleri göz önüne alındığında, göçmen kökenlilerin, göçmen kimliği inşasında din olgusunu bir ayrışma alanı olarak gördükleri ve *öteki* algısında, dini farklılık üzerinden bir imgeleme sahip olduklarını göstermektedir.

⁵³ R. T. , Erkek, 39, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 08 Temmuz 2015.

8.2. Almanya’da Kültürel Aidiyetlerin Kabulü

Katılımcılara, Almanya’daki hayatları içerisinde, sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerini yaşama noktasında devlet ve toplum tarafından herhangi bir baskı yahut engellemeye maruz kalıp kalmadıkları soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların yüzde 63,1 oranındaki kısmı, sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerini yaşamalarında, Alman toplumundan yönelen herhangi bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtirken, yüzde 21,1 oranı, toplum tarafından bir engellemeye yahut baskıya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu konuda görüş bildirmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 15,8’dir.

Tablo 8.4. Göçmen Kökenlilerin Kültürel Aidiyetlerine Yönelik Engelleme

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Alman toplumu tarafından, gelenek, örf ve ananelerinizi yaşama noktasında bir engellemeye (baskı) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	6,1	57,0	15,8	20,2	0,9	100
<i>Almanya Devleti tarafından, gelenek, örf ve ananelerinizi yaşama noktasında bir engellemeye (baskı) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	5,3	57,0	15,0	21,8	0,9	100

Katılımcıların sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerini yaşamalarında Alman Devleti eliyle bir baskıya maruz kalıp kalmadıkları sorulduğunda ise, katılımcıların yüzde 62,3 oranındaki kısmı bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtirken, yüzde 22,7 oranındaki kısmı ise, maruz kaldıklarını öne belirtmiştir. Bu konuda fikir beyan etmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 15,0’dır. İlgili tablo incelendiğinde görülmektedir ki katılımcıların çoğunluğu, sahip oldukları gelenek, örf ve ananeleri yaşamalarında hem toplum hem de devlet eliyle herhangi bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 8.5. Göçmen Kökenlilerin Kültürel Aidiyetlerinin Almanya’da Kabulü

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Topl am
<i>Alman toplumunun, gelenek, örf ve ananelerinizi toplumun bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?</i>	6,1	50,9	22,0	20,1	0,9	100
<i>Almanya Devletinin, gelenek, örf ve ananelerinizi ülkenin bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?</i>	3,5	50,0	21,9	20,2	4,4	100
<i>Almanya Devleti tarafından, gelenek, örf ve ananelerinize uygun yaşamınız için gerekli koşulların sağlanarak, desteklendiğinizi düşünüyor musunuz?</i>	3,5	48,2	14,0	32,5	1,8	100

Katılımcılara, sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerin, hem Alman Devleti hem de Alman toplumu tarafından Almanya’nın bir parçası olarak görülüp görülmediği hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Bu minvalde, katılımcıların yüzde 21,0 oranındaki kısmı, sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerin, Alman toplumu tarafından, Almanya’nın bir parçası olarak görüldüğünü düşünürken, yüzde 57,0 oranındaki büyük kısmı, görülmediğini belirtmiştir. Bu soruya, katılımcıların yüzde 22,0 oranındaki kısmı cevap vermemiştir.

Yine aynı minvalde, katılımcıların sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerin, Alman Devleti tarafından, Almanya’nın bir parçası olarak görülüp görülmediği sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların yüzde 24,6 oranındaki kısmı görüldüğünü belirtirken, yüzde 53,5 oranındaki kısmı ise görülmediğini belirtmiştir. Yüzde 21,9 oranındaki katılımcı ise, bu soruya cevap vermemiştir. Bu soruları takiben katılımcılara, Alman Devleti’nin, sahip oldukları gelenek, örf ve ananeleri yaşatmaları için, gerekli koşulları sağlayarak destek verip vermediği hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 34,3’ü Alman Devleti tarafından bu desteğin sağlandığını,

yüzde 51,7'si ise bu desteğin sağlanmadığını belirtmiştir. Katılımcıların yüzde 14,0 oranındaki kısmı ise, bu konuda fikir beyan etmemiştir.

Bu noktada katılımcıların gündelik hayatları içerisinde kültür olgusunun ne ölçüde önemli olduğuna tekrar bir bakış gereklidir. Daha önce de değinildiği üzere, katılımcıların yüzde 70,2 oranındaki kısmı bu soruya olumlu cevap vererek, göç veren ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri, Almanya içerisinde de sürdürdüklerini belirtmişlerdir (Tablo 6.4.). Buna ek olarak yine katılımcıların yüzde 93,9 oranındaki kısmı, altsoylarının da kendilerinin kültür kümesi içerisinde yetişmesini istediklerini belirtmişlerdir (Tablo 6.5.).

Yukarıda verilen bilgiler ışında söylenebilir ki, kültür olgusu katılımcıların hayatlarında önemli bir yer tutmakta ve gündelik hayatları içerisinde kültürel pratikler sürdürülmektedir. Bu minvalde, ilgili tabloda gösterildiği üzere (Tablo 8.7.) katılımcıların büyük çoğunluğu, hem Alman Toplumunu hem de Alman Devleti eliyle, sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerini herhangi bir şekilde engellemeye ve kısıtlamaya maruz kalmadan yaşadıklarını belirtmişlerdir. Fakat bir engellemeye maruz kalınmamasına rağmen, katılımcıların yüzde 53,5 oranındaki kısmı Alman Toplumunun, yüzde 57,0 oranındaki kısmı ise Alman Devletinin, sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerin yani kültürlerini Almanya'nın bir parçası olarak kabul etmediğini belirtmektedir. Bu konuda H.T.'nin görüşleri şu şekildedir;

“Devlet benim kültürümü kendi ülkesinin bir parçası olarak kabul etmiyor. Mesela çifte vatandaş olamıyoruz. Bu çok saçma. Diğer ülkelerde çifte vatandaşlık hakkı varken, Türkiye’de pasaport alamıyorum.”⁵⁴

Bunun yanında katılımcıların yüzde 51,7 oranındaki kısmı Alman Devletinin, göçmen kökenlilerin sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerini yaşatmaları için uygun koşulların sağlanarak, desteklendiğini düşünmemektedir. Sahip oldukları gelenek, örf ve ananelerin, herhangi bir kısıtlamaya maruz bırakılmamasına rağmen, hem Toplum hem de Devlet tarafından, Almanya'nın bir parçası olarak görülmediği, bunun yanında da Alman Devleti tarafından desteklemediğinin düşünülmesi, göçmen kökenlilerin, kültür olgusunu bir ayrışma alanı olarak gördüklerinin bir göstergesidir. Daha önce de değinildiği gibi, kimlik inşası sürecinde ayrışma alanlarının, *öteki* imgesinin oluşmasındaki önemi düşüldüğünde, göçmen kökenlilerin kimlik inşalarında, kültür olgusunun, *öteki* algısında bir imgeleme sahip olduğu görülmektedir.

⁵⁴ H. T. , Kadın, 28, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 18 Ağustos 2015.

8.3. Almanya’da Dilsel Aidiyetlerin Kabulü

Katılımcılara, Almanya’da kendi anadillerini kullanmada hem toplum hem de devlet eliyle herhangi bir baskı yahut engellemeye maruz kalıp kalmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Bu konuda, katılımcıların 56,2 oranındaki kısmı, anadillerini kullanma noktasında, Alman toplumundan yönelen bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtirken, yüzde 31,5 oranındaki kısmı ise, toplum tarafından bir engellemeye yahut baskıya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu konuda görüş bildirmeyen katılımcıların oranı ise yüzde 12,3’tür.

Tablo 8.6. Göçmen Kökenlilerin Dilsel Aidiyetlerine Yönelik Engelleme

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Alman toplumu tarafından, anadilinizi kullanma noktasında bir engellemeye(baskı) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	7,1	49,1	12,3	28,9	2,6	100
<i>Almanya Devleti tarafından, anadilinizi kullanma noktasında bir engellemeye(baskı) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	7,9	61,4	10,5	19,3	0,9	100

Katılımcıların yüzde 21,2 oranındaki kısmı, anadillerini kullanma noktasında Alman Devleti tarafından bir engelleme yahut baskıya maruz kaldıklarını belirtirlerken, 69,3 oranındaki kısmı, bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların yüzde 10,5 oranındaki kısmı ise bu konuda fikir beyan etmemiştir. Yukarıda verilen bilgiler ışığında söylenebilir ki, katılımcılar anadillerini kullanma noktalarında herhangi bir baskıya yahut engellemeye ne toplum eliyle ne de devlet eliyle maruz kalmamaktadırlar. Bu konuda N.K.’nin görüşleri şu şekildedir;

“Konsolosluğun öğrencilere verdiği Türkçe dersi desteği vardı, ona devam ettim küçükken. Bu sayede dilim de gelişti. Bunun katkısı ise, dili düzgün öğrenerek kendi kimliğimin üzerine düşünmemi ve farkındalığı sağladı. Bu sadece ne olduğumuzla alakalı size söylenenden kurtulmanızı sağlamıyor, kendiniz kendinizin farkına varmaya başlıyorsunuz.”⁵⁵

⁵⁵ N. K. , Kadın, 31, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Ağustos 2015.

Her ne kadar Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin entegrasyonları üzerine yürütülen tartışmalar dil üzerine yoğunlaşsa da ve her ne kadar göçmen kökenlilerin anadillerini öğrenmelerinde yetersiz imkânlar sunuluyor olsa da, anadilin kullanımı konusunda bir engelleme bulunmamaktadır.

Tablo 8.7. Göçmen Kökenlilerin Dilsel Aidiyetlerinin Almanya'da Kabulü

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Fikri Yok	Evet	Kesinlikle Evet	Toplam
<i>Alman toplumunun, anadilinizi toplumun bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?</i>	10,5	46,5	18,4	22,8	1,8	100
<i>Almanya Devletinin, anadilinizi ülkenin bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?</i>	11,4	49,1	12,3	23,7	3,5	100
<i>Almanya Devleti tarafından, anadilinizi öğrenmeniz için uygun koşulların sağlanarak, desteklendiğinizi düşünüyor musunuz?</i>	5,3	36,0	17,5	35,1	6,1	100

Katılımcılara, anadillerinin hem Alman Devleti hem de Alman toplumu tarafından Almanya'nın bir parçası olarak görülüp görülmediği hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 24,6 oranındaki kısmı, Alman toplumunun, katılımcıların sahip oldukları anadili, Almanya'nın bir parçası olarak gördüğünü belirtirken, yüzde 57,0 oranındaki kısmı ise görmediğini belirtmiştir. Bu konuda toplam katılımcıların yüzde 18,4 oranındaki kısmı görüş bildirmemiştir.

Katılımcıların anadillerinin, Almanya'nın bir parçası olarak görülüp görülmediği sorusu, Alman Devleti üzerinden yöneltildiğinde, katılımcıların yüzde 27,2 oranındaki kısmı, anadillerinin Alman Devleti tarafından Almanya'nın bir parçası olarak kabul edildiğini belirtirken, yüzde 60,5 oranındaki kısmı ise kabul edilmediğini belirtmektedir. Bu soruya katılımcıların yüzde 12,3 oranındaki kısmı fikir beyan etmemiştir. Bu noktada katılımcılara, Alman Devletinin, anadillerini öğrenmeleri için uygun koşulları sağlayıp sağlamadığı hakkındaki görüşleri de

sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 41,2 oranındaki kısmı uygun koşulların sağlandığını belirtirken, yüzde 41,3 oranındaki kısmı ise uygun koşulların sağlanmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların yüzde 17,5 oranındaki kısmı ise, fikir beyan etmekten kaçınmışlardır.

İlgili tablolar incelendiğinde görülmektedir ki (Tablo 8. 9. ve 8. 10.), katılımcılar yoğunlukla, Alman Devleti ve Alman Toplumundan yönelen, anadillerini öğrenme ve öğretme noktasında bir engellemeye maruz kalmamakla birlikte, anadillerinin ne toplum ne de devlet tarafından, Almanya'nın bir parçası olarak kabul edildiğini düşünmemektedirler. Bunun yanında, Devletin uygun koşulları sağlayarak anadil öğrenimini desteklediklerini belirten katılımcıların oranı (% 41,2) ile desteklemediğini belirten katılımcıların oranı (% 41,3) eşit düzeyde seyretmektedir. Bunun temel sebebi ise, anadil eğitiminden herkesin eşit oranda yararlanamamasıdır.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında söylenebilir ki, katılımcıların çoğunluğu anadillerinin Almanya'nın bir parçası olduğunu düşünmemekle birlikte, anadillerinin bir baskıya maruz kaldığını da belirtmemektedir. Katılımcıların yüzde 87,5 kısmının (Tablo 6.2.) ev içerisinde konuştukları dilin, anadilleri olduğu, fakat gündelik hayatlarında kullandıkları dilin Almanca olduğu (Tablo 6.3.) düşünüldüğünde, anadil olgusunun, *öteki* imgesi içerisinde bir ayrışma alanı olarak belirlediği söylenebilir.

Göçmen kökenlilerin kendi kimliklerinin, Alman Devleti ve Alman Toplumunu tarafından Almanya'nın bir parçası olarak kabul edilip edilmediği konusu, yukarıda üç alt başlık altında incelenmiştir. Dini aidiyetler, kültürel aidiyetler ve dilsel aidiyetler üzerinden irdelenen bu kabul edilme sorunsalı, göçmen kimliğinin inşasında, Alman imgesinin hangi somut karşılaştırmalar üzerinden belirlediğinin tespiti için önemlidir. Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde söylenebilir ki, göçmen kökenliler, Alman Devleti ve Alman Toplumunu eliyle kendi aidiyetlerini taşımalarında bir baskıya yahut engellemeye maruz kalmamaktadırlar. Fakat bunun yanında göçmen kökenlilere göre, göçmen kökenlilerin taşıdıkları aidiyetler, ne Alman Devleti nede Alman Toplumunu tarafından, Almanya'nın bir parçası olarak kabul edilmemektedir. Bu konuda M.S.'nin görüşleri açıklayıcıdır;

“Güzel bir söz var, burada yabancıyız, Türkiye’de Almancıyız. Arada kalıyoruz sürekli. Burada çok kabul görmüyoruz. Tabii yüzde yüz kabul etme olamaz hiçbir zaman. İsmimiz

Alman ismi değil, mesela bir İtalyan'ın bir Polonyalıının ismi daha yakındır Almanca, bizimkisi farklı. Dinimiz farklı, ırklarımız farklı, kültürel farklar var.⁵⁶

Bu durum, yukarıda açıklandığı gibi, göçmen kimliğinin inşa sürecinde, oluşan *öteki* kimliğinin tanımlanmasında kullanılacak olan ayrışma alanlarının dini, kültürel ve dilsel aidiyetler üzerinden tanımlandığını göstermektedir.

⁵⁶ M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altunkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.

9. SONUÇ

Göç ve göçmenlik kavramları, sadece modern çağın ortaya çıkardığı olgular olmayıp, tarihin her döneminde insanoğlunun karşılaştığı, etkilendiği, deneyimlediği birer gerçeklik olagelmışlerdir. Bu yüzden göç ve göçmenlik olguları hayatın ayrılmaz birer parçasıdır. Göç, hem bu fenomeni birinci elden deneyimleyen bireyleri ve bu bireylerin sosyal çevrelerini, hem de göç deneyimini yaşayan bireylerle karşılaşan göç edinilen yerdeki bireyleri, doğrudan ve dolaylı yollarla etkilemektedir. Bu devininin, temelde yarattığı en önemli etkiler ise elbette ki değişim ve dönüşümdür. Göç'ün özünü oluşturan değişim ve dönüşüm, elbette ki bireylerin hayatını tamamen etkilemektedir. Bu nokta da, bireyin kimlik yahut kimliklerden azade olduğu düşünülemeyeceğine göre, göç olgusunun kimlik üzerinde bir etki yarattığı söylenebilecektir.

Yürütülen çalışmanın temel amacı, yukarıda verilen açıklama ışığında, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin, göç olgusunun yaratmış olduğu değişim ve dönüşüm etkilerinin sonucunda inşa etmekte oldukları göçmen kimliği içerisinde, kimlik inşasının biricik nüvesi olan *öteki* kimliğinin hangi imgeler üzerine bina edinildiğinin tespitinin yapılmasıdır. Bu noktada belirtilmesi gereken husus, neden Türkiyeli göçmenlerin, göçmen kimliklerinin inşasında Alman kimliğinin, *öteki* olarak kabul edildiğidir. Öyle ki, araştırmaya konu edinilen kimlik, göçmen kimliği olduğundan ötürü, göç edilen ülkede hâkim kimlik olan Alman kimliği, göçmen kimliğinin doğal olarak *ötekisi* konumundadır. Bu sebeple de çalışma içerisinde, göçmen kimliğinin inşasında, *öteki* algısının hangi temeller üzerinde inşa edildiğinin belirlenmesi için, Alman imgesinin tespiti yapılmıştır.

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin, göçmen kimliklerinin inşasında, Alman imgesinin tespitinin yapılması için, çalışmaya konu edinilen gruba yönelik nitel ve nicel bir çalışma birlikte yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, Araştırma kapsamında bu bağlamda katılımcılarla yüz yüze mülakata dayalı anketler ve derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 114 katılımcı ile yüz yüze mülakata dayalı anket ve 11 katılımcı ile de yüz yüze derinlemesine mülakat

gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze derinlemesine mülakat yapılan 11 katılımcının 4'ü kadın, 7'si erkektir. Katılımcılara, demografik bilgileri, vatandaşlık hakkındaki görüşleri, entegrasyon hakkındaki görüşleri Almanya'daki gündelik yaşantıları ve zihinlerindeki Alman imgelemi hakkında 9 adet soru yöneltilmiştir.

Çalışma kapsamında 114 katılımcı ile yüz yüze mülakata dayalı anket yapılmıştır. Katılımcıların tamamı reşit olan ve en az 5 senedir Almanya'da yaşayıp, Türkiye'ye a da üçüncü bir ülkeye göç edeceğini belirtmeyen kişiler arasından seçilmiştir. Katılımcılara yüz yüze mülakata dayalı anket çalışması dâhilinde, altı farklı kategori içerisinde toplam 63 adet soru yöneltilmiştir. Bu yolla katılımcılardan, demografik bilgileri, vatandaşlık hakkındaki görüşleri, entegrasyon hakkındaki görüşleri, Almanya'daki gündelik hayatları ve zihinlerindeki Alman imgelemi hakkında bilgiler edinilmiştir.

Çalışma kapsamında Alman imgesinin tespitinin yapılması için, Carl Schmitt'in dost ve düşman kavramları üzerinden geliştirmiş olduğu akıl yürütmesi kullanılmıştır. Schmitt, dost ve düşmanın, yani ben ve ötekinin, zihinlerde oluşacak olan belli olmayan karşıtlıklar üzerinden inşa edilemeyeceğini, doğrudan ikili karşıtlıklar kurulması gerektiğini belirtmektedir. Bu sebeple de, özellikle gündelik hayat içerisinde vurgulanan karşıtlıkların ve farklılıkların tespiti yapılmıştır. Böylelikle hayatın gündelik akışı içerisinde, bireyin sürekli olarak maruz kaldığı somut karşıtlıklar üzerinden, zihninde beliren Alman imgesinin tespitini, böylelikle de öteki algısının üzerine oturduğu temelin açıklaması yapılmıştır.

Yürütülen çalışma kapsamında öncelikli olarak, katılımcıların vatandaşlık olgusuna bakış açıları ele alınmıştır. Çünkü vatandaşlık bireyin yaşadığı devlet ile arasında hukuksal statüyü tayin ettiğinden ötürü, hayatın her alanına etki etmektedir. Bu sebeple vatandaşlığa bakış açısı, Türkiye kökenlilerin Alman imgesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Öyle ki, Türkiye kökenlilerin Alman Vatandaşlığına bakış açıları oldukça pragmatisttir. Bu pragmatik bakış, genç bireyler için, yaşadıkları ülkede hayatlarının kolaylaşmasıdır. Bu yüzden genç bireylerin Alman vatandaşlığına bakış açıları olumludur. Bu noktada, Almanya'da yaşayıp Alman Vatandaşlığına sahip olmayan görece daha yaşlı bireylerin bu tutumları, yoğunlukla Alman Vatandaşlığına olumsuz bir bakış açısı içermemektedir. Alman Vatandaşlığına sahip olmayan bireyler, ya bu vatandaşlığı edinmek için gerekli olan hukuksal süreçlerin muhatabı olmak istememekte ya da bir gün Türkiye'ye geri

dönme isteklerinin varlığından ötürü, Alman Vatandaşlığını işlevsiz bulmaktadır. Fakat altsoylarının Alman vatandaşı olmalarını, yine akılcı nedenlerle desteklemektedirler. Unutulmamalıdır ki Türkiye kökenli göçmenler, vatandaş olmasalar da, Almanya’da yürürlükte olan sosyal haklardan yararlanmaktadırlar.

Türkiye kökenlilerin, Türk Vatandaşlığına bakış açıları ise, duygusallıktan tam anlamıyla azade olamayan bir akılcılık barındırmaktadır. Göçmen kökenliler içerisinde, Alman yasaları uyarınca, çifte vatandaşlığa sahip olamayan bireyler, Türk Vatandaşlığından feragat etmekte bir beis görmemektedirler. Fakat çifte vatandaşlığa sahip olabilen bireyler, Türk vatandaşlığından feragat etmemektedirler. Bunun yanında, görece yaşlı bireyler, çifte vatandaşlığa sahip olmasalar bile eğer Almanya’daki sosyal haklar konusunda kendilerini tatmin hissediyorlarsa, gelecekte yaşanabilecek olası bir Türkiye’ye geri dönüş ihtimali sebebiyle, Türk vatandaşlığını terk etmemektedirler. Bu da göstermektedir ki, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler, vatandaşlık olgusunu, akılcı bir şekilde ele almaktadırlar. Vatandaşlık statülerinin seçiminde kendi hayatlarını kolaylaştırdığı, yahut gelecekte kolaylaştırabileceği ölçütleri belirleyici rol oynamaktadır.

Vatandaşlık olgusuna bağlı olarak, Türkiye kökenlilerin siyasete katılım durumları da çalışma kapsamında incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, Türkiye Kökenli göçmenler, vatandaşlık durumlarının el verdiği ölçüde, siyasete yoğun katılım göstermektedirler. Göçmen kökenliler, hem Türkiye’de hem de Almanya’da gerçekleşen seçimlerde yüksek yoğunluklu olarak oy kullandıklarını belirtmektedirler. Bu da göstermektedir ki, göçmen kökenliler, hem yaşadıkları ülke olan Almanya’nın siyasetine katılarak, Almanya’daki gelecekleri hakkında söz sahibi olma iradesini ortaya koymaktadırlar, hem de anavatan olarak gördükleri Türkiye’nin, siyasetine katılarak, Türkiye’nin geleceğinde söz sahibi olmak istemektedirler. Bu minvalde edinilen bulgu, Göçmen kökenlilerin kendilerini, hem Almanya’ya, Hem Türkiye’ye hem de Avrupa Birliği’ne ait hissetmektedirler.

Yukarıda aktarıldığı gibi, vatandaşlık, Almanya’da yaşayan Türkiye kökenliler için bir *öteki* imgesinin oluştuğu bir alan olarak, belirmemektedir. Bu noktada, edinilen bulgular, Carl Schmitt’in yukarıda aktarılan, *öteki*’nin yaratılmasında ikili karşılaştırmaların gerekliliği vurgusunu doğrulamaktadır. Öyle ki, Türkiye kökenliler, üç temel nüve üzerinden, *öteki* kimliği inşa etmektedirler ve bu temellerden hareketle göçmen kimliğini ortaya çıkarmaktadırlar. Bu farklılıklar,

dilsel, dinsel ve kültürel ötekilikler olarak belirlemektedir. Öyle ki, göçmen kökenliler dil konusunda, gündelik hayatlarında her ne kadar Almancayı yoğun olarak kullansalar da, anadillerini bir ayrışma alanı olarak görmektedirler. Ha keza dinsel ve kültürel farklılıklar da, başat birer ayrışma alanı olarak görülmektedir. Bu farklılıkların tespiti için, hem göçmen kökenlilerin sosyal çevrelerin seçimlerinde etkili olan faktörler incelenmiş, hem de göçmen kökenlilerin, çeşitli kimliklerinin Almanya’da, Almanya’nın bir parçası olarak kabul edilip edilmediği hakkındaki görüşleri incelenmiştir.

Almanya’da yaşayan göçmenler, sosyal çevrelerinin genellikle yine kendileri gibi göçmen kökenlilerden oluştuğunu belirtmiştir. Bu sosyal çevrenin seçiminde ise, aynı anadili konuşuyor olabilmek, aynı dini aidiyetleri paylaşıyor olabilmek ve aynı kültürel aidiyetleri paylaşıyor olabilmek, öne çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki, göçmen kökenliler, sosyal çevrelerinin seçiminde, din, dil ve kültürel paydaşlığa önem vermektedirler.

Aynı zamanda göçmen kökenliler, anadillerinin, dinlerinin ve kültürlerinin, Almanya içerisinde, ne Alman Devleti ne de Alman toplumu tarafından bir baskı yahut engellemeye maruz bırakılmadığını belirtmekle birlikte, bu başat kimliklerin Almanya’nın bir parçası olarak da görüldüğünü düşünmemektedirler. Kendi kimliklerinin, yaşadıkları ülkenin bir parçası olarak görülmediği söylemi, aynı zamanda, Almanlarla hangi alanlarda farklılaşmanın belirginleştiğinin de bir diğer göstergesidir. Böylelikle, yukarıda verildiği gibi, kendilerini Almanya’nın bir parçası olarak gören göçmen kökenliler, kendilerinin, Alman Devleti ve Alman Toplumunca; Almanya’nın bir parçası olarak görülmediğini belirtmektedirler. Bu noktada daha önce de aktarılan, kabul edilme hissiyatının, bireyler açısından ne kadar önemli olduğu gerçeği bir daha vurgulanmalıdır. Yukarıda verilen bilgiler ışığında söylenmelidir ki, *öteki* algısı içerisinde Alman imgesinin, dilsel, dinsel ve kültürel farklılıklar üzerinden kurgulandığının bir göstergesidir.

Göçmen kökenliler bir yandan, Almanlar tarafından Almanya’nın bir parçası olarak görülmediklerini öne sürerlerken, diğer yandan da, Almanya’da göçmenlere yönelik ırkçı ve ayrımcı tutumların, kendileri doğrudan maruz kalmasalar dahi, varlığını vurgulamaktadırlar. Bu ırkçı ve ayrımcı tutumlar da, göçmen kökenlilerde, bir kader birliği algılaması oluşturmak suretiyle grup kimliğini beslerken, aynı zamanda *öteki*

kimliği ile farklılık alanlarının daha sık ve daha yoğun bir şekilde vurgulanmasına neden olmaktadır.

Son olarak söylenmelidir ki, Göçmen kökenliler arasında, dilsel, dinsel ve kültürel alanlar birer paydaşlık alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu paydaşlık alanları, aynı zamanda, Almanlarla da ayrışma alanlarını da oluşturmaktadırlar. Öyle ki, göçmen kökenliler açısından Alman imgesi, aynı anadili konuşmadığım, aynı dine mensup olmadığım ve aynı kültüre sahip olmadığım kişi, olarak belirlemektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin. 2002. **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa**. 1.bs. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- _____. 2007. Türk Dış Göçünün Aşamaları, 1950'li Yıllardan 2000'li Yıllara. **Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri**. ed. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 3-18.
- Agos. [16.04.2017]. **Almanya'da Göçmenlere Yönelik günde 10 nefret Suçu**. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/17820/almanya-da-gocmenlere-yonelik-gunde-10-nefret-sucu>.
- Aksoy, Asu. 2007. Göçmenlik Deneyimine Kozmopolit Perspektiften Bakış. **Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri**. ed. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 421-443.
- Al Jazeera Turk. [28.02.2017]. **Almanya'da İslam Karşısı Gösteriler Büyüyor**. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/almanyada-islam-karsiti-gosteriler-buyuyor>.
- Anderson, Benedict. 2011. **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**. çev. İskender Savaşır . 6. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Appadurai, Arjun. 1990. Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. **Global Culture: Nationalism, Globalisation and Modernity**, ed. Mike Featherstone. London: Sage Publications: 295-310.
- Aristoteles. 1983. **Politika**. çev. Mete Tuncay. 2. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arslantürk, Zeki, Tayfun Amman. 2000. **Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**. 1. bs. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Assman, Jan, John Czaplicka. 1995. Collective Memory and Cultural Identity. **New German Critique**. Spring-Summer. no. 65: 125-133.
- Aybay, Rona. 2007. **Yabancılar Hukuku**. 2. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, Suavi. 1998. **Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği**. 1. bs. Ankara: Öteki Yayınları.

- Bade, J. Klaus. [02.03.2017]. **Almanya’da Entegrasyon ve Katılımcılık**. <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi807.html>.
- Bilgin, Nuri. 2001. **İnsan İlişkileri ve Kimlik**. 1. bs. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- _____. 2007. **Kimlik İnşası**. 1. bs. Ankara: Aşına Kitaplar.
- _____. 2013. **Tarih ve Kolektif Bellek**. 1. bs. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Blum, Lawrence. 2004. Stereotypes and Stereotyping: A Moral Analysis. **Philosophical Papers**. vol. 33. no. 3: 251-289.
- Brain, Morris. 2014. **Simply Transcribed: Quatations from Writings by Fausto Cercignani**, Raleigh: Lulu Press.
- Braudel, Ferdinand. 1989. **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. c. 1. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Buckingham, David. 2008. Introducing Identity. **Youth, Identity, and Digital Media**. ed. David Buckingham, Cambridge: The MIT Press: 1-24.
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. 2015. **Migrationsbericht 2014**. [https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Migrationsbericht/migrationsbericht-2014.pdf?__blob=publicationFile\[20.03.2016\]](https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Migrationsbericht/migrationsbericht-2014.pdf?__blob=publicationFile[20.03.2016]).
- Bundesministerium des Innern, 2014. **Staatsangehörigkeit**. [http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/FAQs/EN/Themen/Migration/Staatsang/Erwerb_der_deutschen_Staatsbuergerschaft_durch_Eingbuergierung_en.html\[22.03.2016\]](http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/FAQs/EN/Themen/Migration/Staatsang/Erwerb_der_deutschen_Staatsbuergerschaft_durch_Eingbuergierung_en.html[22.03.2016]).
- Calhoun, Craig. 2007. **Milliyetçilik**. çev. Bilgen Sütçüoğlu. 1. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Can, Hilal. 2007. Türkiye-Almanya Arasında Ulusaşırı Aile Göçü, Kuşaklarda Aidiyetlerin Dönüşümü ve ‘Çok mekânlı Etnografya’. **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**. ed. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 287-314.
- Canefe, Nergis. 2007. Anavatan’dan Yavru Vatana: Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet. çev. Deniz Boyraz. 1.bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, Manuel. 2005. **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi**. çev. Ebru Kılıç. 1. cilt. 1. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- _____. 2006. **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Kimliğin Gücü**. çev. Ebru Kılıç. 2. cilt. 1. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Castles, Stephen, Mark Miller. 2008. **Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**. çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, Iain. 2014. **Göç, Kültür, Kimlik**. çev. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi. 2. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Christensen, Miyase. 2009. **Connecting Europe, Politics of Information Society in the EU and Turkey**, İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Clyne, Michale. 2011. Multilingualism, Multiculturalism and Integration. **Multiculturalism and Integration**. ed. Michael Clyne, James Jupp. Canberra: ANU Press: 53-71.
- Colepstone, Frederick. 2010. **Felsefe Tarihi: Modern Felsefe Fichte'den Nietzsche'ye**. çev. Aziz Yardımlı. 5. bs. c. 7. b.1c. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Confino, Alon. 1997. Memory and Cultural History: Problems of Method. **The American Historical Review**. vol. 102. no. 5: 1386- 1403.
- Cooley, Charles Horton. 1902. **Human Nature and Social Order**. New York: Scribner's Publication.
- _____. 1909. **Social Organizations**. New York: Scribner's Publication.
- Danış, Didem, Füsün Üstel. 2008. Türkiye'den Fransa'ya Göçün Toplumsal ve Tarihsel Boyutları. **Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri**. ed. Didem Danış ve Verda İrtiş. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 1-32.
- Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu. 2008. **Alevi-Bektaşî İnançının Esasları**. <http://alevi.dk/onewebmedia/Alevilik.pdf> [02.03.2016].
- Deutsche Welle. [28.02.2017]. **Merkel: Germany is Becoming a Country of Immigration**. <http://www.dw.com/en/merkel-germany-is-becoming-a-country-of-immigration/a-18491165>.
- Doytcheva, Milena. 2009. **Çokkültürlülük**. çev. Tuba Akıncılar Onmuş. 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dumitrescu, Mihaela. [11.05.2016]. Modernism, Postmodernism and the Question of Identity. **Dialogos**. vol. 3. Bucharest: Bucharest ASE. www.romanice.ase.ro/dialogos/03/7Dumitrescu.pdf.
- Eagly, Alice. 1997. Sex Differences in Social Behavior: Comparig Social Role Theory and Evolutionary Psychology. **American Psychologist**, vol. 52(12): 1380-1383.
- ECIR. 2014. **Report on Germany**. <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Germany/DEU-CbC-V-2014-002-ENG.pdf>[08.09.2016].

Eroğlu, Feyzullah. 1999. Kreselleşme Süreci ve Kimlik Krizi. **Türk Yurdu Dergisi**. Mart-Mayıs. s. 139-141: 147- 151.

Ertem, İhsan Seyit. 2013. Yurt Dışında Yaşayan İkinci Kuşak Türk Çocuklarının Türkçeyi Kullanım Durumları ve Dil-Kültür İlişkisi. **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 6. s. 4: 261-270.

Faist, Thomas. 2003. **Uluslararası Gç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**. ev. Azat Zana Gündoğan, Can Nacar. 1. Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

_____. 2007. Gç Güvenlik Bağı: 11 Eylül ncesi ve Sonrasında Gç ve Güvenlik. **Kökler ve Yollar Türkiye’de Gç Süreçleri**. ed. Ayhan Kaya ve Bahar şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 19-39.

Fligstein, Neil. 2008. **Euro-Clash: The EU, European Identity and the Future of Europe**, Oxford: Oxford University Press.

Fraczek, Jennifer. [16.04.2017]. **European Body Criticizes Germany on Racism**, Deutsche Welle. <http://www.dw.com/en/european-body-criticizes-germany-on-racism/a-17457046>.

Freud, Sigmund. 1995. **Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları: Uygarlık, Din ve Toplum**, ev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınları.

_____. 1996. **Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış**. ev. Kamuran şipal. İstanbul: Cem Yayınları.

Gerdes, Jürgen. 2003. Çifte Pasaport: Devletlerarası okkltrllk ve ifte Yurttaşlık. **Devletaşırı Alan: Almanya ve Türkiye arasında Siyaset, Ticaret ve Kültür**. ed. Thomas Faist. ev. Selin Dingillioğlu. 1. bs. İstanbul: Bağlam Yayınları: 209-260.

Giddens, Anthony. 2010. **Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern ağda Benlik ve Toplum**. ev. Ümit Tatlıcan. 1. bs. İstanbul: Say Yayınları.

Güler, Müzeyyen. 2003. Yağlıdere, Zeytinburnu, Brooklyn Köprüsü: Tarihsel ve Güncel Karadeniz’den ABD’ye G. **Toplumbilim Dergisi**. s. 17: 131-145.

Güvenç, Bozkurt. 2002. **İnsan ve Kültür**. 9.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi.

_____. 2007. Tarihi Perspektifte Kimlik Sorunu zdeşimlerini Belirleyen Bazı Etkenler. **Tarih Eğitimi ve Tarihte “teki” Sorunu**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Hacettepe Üniversitesi G Araştırmaları Merkezi. 2013. **Türkiye Kökenli Alman Vatandaşlarının Almanya Federal Meclisi (Bundestag) Seçimlerinde Siyasal Davranışları**. <http://fs.hacettepe.edu.tr/hugo/dosyalar/HUGOBundestag2013140114.pdf>. [22.07.2016].

Hall, Stuart. 2014. Kimliğe İhtiyaç Duyan Kim. **Kimlik Politikaları: Tanınma,**

- Özdeşlik ve Farklılıklar.** ed. Fırat Mollaer. çev. Fatma Büşra Helvacıoğlu 1. bs..Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Haviland, William. 2002. **Kültürel Antropoloji.** çev. Hüsamettin İnaç, Seda Çiftçi. 1. bs. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hobsbawm, Eric J. 2010. **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik.** çev. Osman Akınhay. 4. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hogg, Michael, Graham Vaughan. 2011. **Social Psychology.** 6th. ed. Essex: Pearson Education Limited.
- Howard, Marc Morje. 2008. The Causes and Consequences of Germany's New Citizenship Law. **German Politics.** vol. 17. no. 1: 41-62.
- Hume, David. 1882. **Essays: Moral, Political and Literary.** vol. 1. London: A. Millar.
- Hyppolite, Jean. 2010. **Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar.** çev. Doğan Barış Kılınç. 2. bs. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- İçduyu, Ahmet, Kemal Kirişçi. 2009. Turkey's International Migration in Transition. **Land of Diverse Migration: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey.** ed. Ahmet İçduyu, Kemal Kirişçi, 1th. ed. İstanbul: Bilgi University Press: 1-25.
- İçli, Gönül. 2001. Küreselleşme ve Kültür. **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** c. 25. no. 2: 163-172.
- Jiang, Wenying. 2000. The Relationship between Culture and Language. **ELT Journal.** vol. 54. no. 4: 328- 334.
- Kallifatides, Theodor. 1993. Language and Identity. **Harvard Review,** no. 4. Spring: 113-120
- Kastoryano, Riva. 2000. **Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri.** çev. Ali Berktaş. 1.baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____. 2007. Ulusaşırı Türk Milliyetçiliği: Yurt dışında Yaşayan Türklerin Milliyetçilik Tanımı. **Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri.** ed. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 63-81.
- Kaya, Ayhan. 2004. Recoding Europeaness: A Comparative Study on German-Turks and French-Turks. **Turkey and The EU Enlargement.** ed. Richard T. Griffiths ve Durmuş Özdemir. İstanbul: İstanbul Bilgi University Press:47-68.
- Kılıçbay, Mehmet Ali. 2012. Kimlikler Okyanusu. **Doğu-Batı: Kimlikler.** Mart-Mayıs, s. 139-141: 147-151.
- Knapp, Steven. 1989. Collective Memory and the Actual Past. **University of California Representations.** Spring. no. 26: 123-149.

- Koçdemir, Kadir. 2004. **Milli Devlet ve Küreselleşme**. 1. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Konca, Levet. [16.04.2017]. **Döner Cinayetleri-Almanya’da Devlet ve Naziler**. <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/584/doner-cinayetleri-almanya-da-devlet-ve-naziler#.WPOI79LyjIX>.
- Kongar, Emre. 1989. **Kültür Üzerine**. 3. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kula, Bilge Onur. 2012. **Almanya’da Türk Kültürü: Çok Kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim**. çev. Aytekin Keskin. 1.bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lee, E. Everett. 1966. A Theory of Migration. **Demography**. vol. 3, no. 1: 47-57.
- Longman Dictionary**. 1998. 3. ed. Essex: Addison Wesley Longman Limited.
- Maalouf, Amin. 2000. **Ölümcül Kimlikler**. çev. Aysel Bora. 1. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mansfield, Nick. 2000. **Subjectivity: Theories of the Self from Freud to Haraway**. Sydney: Allen and Unwin Publishing.
- Marchant, James, Robert Vernam. 1936. **Cassell’s Latin Dictionary: Latin English and English Latin**. London: Cassells and Company.
- Maslow, Abraham. H. 1943. A Theory of Human Motivation. **Psychological Review**. vol. 50. no. 4: 370-396.
- McCrone, David, Richard Kiely. 2000. Nationalism and Citizenship. **Sociology**. vol. 34. no. 1:19-34.
- Möngü, Bahtinur, 2013. Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. c. 17. s. 2:27-36.
- Olpak, Mustafa. 2013. Osmanlı İmparatorluğu’nda Köle, Türkiye Cumhuriyeti’nde Evlatlık: Afro-Türkler. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c. 68 s. 1: 123-141.
- Orwell, George. 2007. **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**. çev. Nuram Akgören. 15. bs. İstanbul: Can Yayınları.
- Öz, Mustafa. 2014. **Anahatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi**. 3. bs. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özlem, Doğan. 2000. **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**. 1. bs. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- PEW. 2016. **Trends in Global Restrictions on Religion**. [http://www.pewforum.org/2016/06/23/trends-in-global-restrictions-on-religion/\[28.07.2016\]](http://www.pewforum.org/2016/06/23/trends-in-global-restrictions-on-religion/[28.07.2016]).

- Richter, Michael. 2005. **Geldiler ve Kaldılar: Almanya Türklerinin Yaşam Öyküleri**. çev: Mutlu Çomak Özbatur. 1 bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- s. 23, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003. Ankara: Doğu-Batı Yayınları: 155-159
- Said, Edward. 2010. **Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları**. çev. Berna Ülner. 5. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schmitt, Carl. 2006. **Siyasal Kavramı**. çev. Ece Göztepe. 1. bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schnapper, Dominique. 2005. **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**. çev. Ayşegül Sönmezay. 1. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Scott, James Brown. 1930. Nationality: Jus Soli or Jus Sanguinis. **The American Journal of International Law**. vol. 24. no. 1: 58-64.
- Slattery, Martin. 2010. **Sosyolojide Temel Fikirler**. çev. Şebnem Özkan. 3. bs. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Smith, Anthony. 2010. **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener. 6. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solmuş, Tarık. 2005. İş Yaşamında Travmalar: Cinsel Taciz ve Duygusal Zorbalık-Taciz: Mobbing. **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**. c.7. s.2: 1-14.
- Statistisches Landesamt Bremen. 2012. **Bevölkerung und Erwerbstätigkeit**. http://statistik.bremen.de/sixcms/detail.php?search%5Bsend%5D=true&search%5Bvt%5D=erwerbst%5E4tigkeit&template=20_search_d&font=-1&skip=0&max=50[20.03.2016].
- Statistisches Landesamt Bremen. 2016. **Das Statistisches Jahrbuch 2015**. http://www.statistik.bremen.de/publikationen/statistisches_jahrbuch-2044[03.03.2016].
- Stets, Jan E., Peter J. Burke. 2000. Identity Theory and Social Identity Theory. **Social Psychology Quarterly**. vol. 63. no. 3: 224-237.
- Szymanski, Albert. 1976. Racism and Sexism as Functional Substitutes in the Labor Market. **The Sociological Quarterly**. Vol. 17. No.1: 65-73.
- Tajfel, Henri, John Turner. 1986. The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. **Psychology of Intergroup Relations**. ed. William Austin, Stephen Worchel. 2th. ed. Chicago: Nelson Hall Publishers.
- Tajfel, Henri. 2010. Introduction. **Social Identity and Intergroup Relations**. ed. Henri Tajfel. Cambridge: Cambridge University Press: 1-11.
- Takiş, Taşkın. 2003. Kimliklerle Buluşma. **Doğu-Batı: Kimlikler**. s 23, Mayıs-

Haziran-Temmuz 2003. Ankara: Doğu-Batı Yayınları: 7-8.

The New York Times. [16.04.2017]. **The Solingen Tragedy.**
<http://www.nytimes.com/1993/06/04/opinion/the-solingen-tragedy.html>.

Toksöz, Gülay. 2006. **Uluslararası Emek Göçü.** 1.baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tönnies, Ferdinand. 1887. **Gemeinschaft und Gesellschaft: Abhandlung Des Communismus und Des Socialismus Als Empirischer Culturformen.** Leipzig: Fues Verlog.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 1982.
https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf.

Uris, Leon. 1959. **Exodus.** Paris: Robert Laffont.

Ültanır, Gürcan. 2003. Eğitim ve Kültür İlişkisi-Eğitiminde Kültürün Hangi Boyutlarının Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı. **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** c. 23. s. 3: 291-309.

Vassaf, Gündüz. 2002. **Daha Sesimizi Duyurmadık: Avrupa'da Türk İşçi Çocukları.** 2.baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Wageindicator Foundation. [14.04.2017]. **Minimum Wages in Germany with Effect from 01-01-2015.** <http://www.wageindicator.org/main/salary/minimum-wage/Germany>.

Weiler, Joseph H.H. 2009. Temel Haklar ve Temel Kısıtlamalar: İnsan Haklarının Korunmasındaki Ortak Normlar ve Uzlaşmaz Değerler. **Avrupa'ya Kimlik: Çokkültürlülük Sınavı.** ed. Riva Kastoryano. çev. Elif Ertan. İstanbul: Bağlam Yayınları: 101-126.

Wittgenstein, Ludwig. 2014. **Felsefi Soruşturmalar.** çev. Haluk Barışcan. 2. bs. İstanbul: Metis Yayınları.

Yıldız, Cemal. 2012. **Yurtdışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi: Almanya Örneği.**
https://www.ytb.gov.tr/documents/ytb/files/yayinlar/kitaplar/Yurt_Disinda_Yasayan_Turk_Cocuklarina_Turkce_Ogretimi.pdf[19.01.2017].

Yüksek Seçim Kurulu. [05.10.2016]. **Yurtdışı Seçmen İşlemleri.**
http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/YurtDisiSecmenSSS?_adf.ctrl-state=y3h1bp0e3_4&wcnv.model=YSKUstMenu&_afLoop=4565737817414617.

EKLER

Ek 1. Mülakat Yapılan Katılımcıların Listesi

- B. D. , Erkek, 32, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 28 Temmuz 2015.
- C. S. , Erkek, 33, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 15 Temmuz, 2015.
- E. T. , Kadın, 48, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 18 Ağustos 2015.
- F. E. , Erkek, 29, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 25 Haziran 2015.
- H. T. , Kadın , 28, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 18 Ağustos 2015.
- M. S. , Erkek, 26, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Haziran 2015.
- N. K. , Kadın, 31, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Ağustos 2015.
- Ö. K. , Erkek, 40, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 17 Ağustos 2015.
- R. T. , Erkek, 39, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 08 Temmuz 2015
- T. A. , Erkek, 37, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 28 Temmuz 2015.
- Y. K. , Kadın, 53, mülakatı yapan Oğuzhan Altınkoz, Bremen, 21 Ocak 2015.

Ek 2. Uygulanan Yüz Yüze Mülakata Dayalı Anket Formu

A1.Kaç yaşındasınız?

1. 18-25	4. 46-55
2. 26-35	5. 56-65
3. 36-45	6. 66 ve üstü

A2. Doğum yeriniz neresidir?:

A3.Cinsiyetiniz :

1. Kadın 2. Erkek 3. Diğer

A4. Mesleğiniz:

A5. Düzenli bir işte çalışıyor musunuz?

- 1.Evet 2.Hayır

(A6.) Aylık gelir durumunuz nedir?

1. 0-500 €	4. 2000-3000 €
2. 500-1000 €	5. 3000-5000 €
3. 1000-2000 €	6. 5000 €+

A7. Eğitim durumunuz nedir?

1. Okur- yazar değil	4. Lise
2. İlkokul	5. Üniversite/meslek yüksek okulu
3. Ortaokul	6. Yüksek lisans/doktora

A8. En son eğitim gördüğünüz kurum hangi ülkede bulunuyordu?

1. Türkiye 2. Almanya 3. Diğer

A9. Medeni haliniz nedir?:

1. Evli 2. Bekar 3. Boşanmış

A10. Eşinizin/ önceki eşinizin milliyeti nedir?:

1. Alman 2. Türk/ Kürt 3. Diğer

B1. Herhangi bir Dine inanıyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır 3. Cevap Vermek İstemiyorum

B2.Sadece B1. Soruya Evet cevabını verenler için;

- 1.Dini inancınız nedir?
- 2.Cevap vermek istemiyorum

B3.Sadece B1. Soruya Evet cevabını verenler için;

Dini ritüelleri ve görevleri hangi sıklıkla gerçekleştiriyorsunuz?

1. eksiksiz yerine getiririm 4. pek seyrek yerine getiririm
2. çoğunlukla yerine getiririm 5. hiç yerine getirmem
3 zaman zaman yerine getiririm 6. Cevap Vermek İstemiyorum

C1. Çocuğunuz var mı? Hayır, cevabını verenler lütfen C5 sorusuna geçiniz!

1. Evet 2. Hayır

C2. Sadece C1. Soruya Evet cevabını verenler için;

Kaç çocuğunuz var?

C3. Sadece C1. Soruya Evet cevabını verenler için;

Çocuklarınızın doğum yeri neresidir?

1. Almanya 3. Bazısı Almanya'da, Bazısı Türkiye'de
2. Türkiye 4. Diğer

C4. Sadece C1. Soruya Evet cevabını verenler için;

Çocuklarınız Almanya Vatandaşı mıdır?

1. Evet 2. Hayır 3. Bazısı Evet, Bazısı Hayır

C5. Sadece C1. Soruya Evet cevabını verenler için;

Eğer çocuklarınız Almanya Vatandaşı değil ise, Çocuklarınızın Almanya Vatandaşı olmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

1. Kesinlikle Desteklerim 3. Kararlarına Karışmam
2. Desteklerim 4. Karşı çıkarım
5. Kesinlikle karşı çıkarım

C6. Vatandaşlık Durumunuz:

1. Türkiye Cumhuriyeti 3 Her ikisi de
2. Almanya Federal Cumhuriyeti 4. Diğer

C7.Eğer Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığınız yok ise,

Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığına geçmeniz için herhangi hukuksal bir engel var mı?

1. Evet 2. Hayır

C8.Eğer Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığınız yok ise,

Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığının, Almanya'daki yaşantınızda size avantaj getireceğini düşünüyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır 3. Bir Fikrim Yok

C9.Eğer Almanya Federal Cumhuriyeti Vatandaşlığınız var ise,

Ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanıyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır 3. Bir Fikrim Yok

C10. Eğer Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığınız var ise,

Ülkede gerçekleşen yerel/genel seçimlerde ve referandumlarda oy kullanıyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır 3. Bir Fikrim Yok

Aşağıdaki sorulara hangi ölçüde katıldığınızı lütfen belirtiniz.

	1 Kesinlikle Hayır	2 Hayır	3 Bir Fikrim Yok	4 Evet	5 Kesinlikle Evet	6 Cevap vermek İstemiyorum
D1. Almanya'da yaşadığınız süre boyunca İrkçı yaklaşımlara maruz kaldınız mı?						
D2 Almanya Devleti tarafından göçmen kimliğinizden ötürü ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D3. Almanya'daki yaşantınızda göçmen olmanın faydalarını gördüğünüzü düşünüyor musunuz?						
D4. Toplum içerisinde, iş yaşantınızda, okul çevrenizde, komşuluk ilişkilerinizde göçmen kimliğinizden ötürü ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D5. Almanya'da yaşamaktan memnun musunuz?						

D6. Almanya’da kendinizi güvende hissediyor musunuz?						
D7. Alman <i>Toplumu</i> tarafından, kendi kimliğinizle toplumun bir parçası olarak kabul edildiğinizi düşünüyor musunuz?						
D8. Almanya <i>Devleti</i> tarafından, kendi kimliğinizle ülkenin bir parçası olarak kabul edildiğinizi düşünüyor musunuz?						
D9. Alman <i>Toplumu</i> tarafından, dini inançlarınızı yaşama noktasında bir engellemeye(baskı) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D10. Almanya <i>Devleti</i> tarafından, dini inançlarınızı yaşama noktasında bir engellemeye(baskı?) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D11. Alman <i>Toplumunun</i> , dini inançlarınızı toplumun bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?						
D12. Almanya <i>Devletinin</i> , dini inançlarınızı ülkenin bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?						
D13. Almanya <i>Devleti</i> tarafından, dini inançlarınızı yaşamanız için uygun koşulların sağlanarak, desteklendiğinizi düşünüyor musunuz?						
D14. Alman <i>toplumu</i> tarafından, gelenek, örf ve ananelerinizi yaşama noktasında bir engellemeye (baskı) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D15. Almanya <i>Devleti</i> tarafından, gelenek, örf ve ananelerinizi yaşama noktasında bir engellemeye (baskı?) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						

D16. Alman <u>toplumunun</u> , gelenek, örf ve ananelerinizi toplumun bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?						
D17. Almanya <u>Devletinin</u> , gelenek, örf ve ananelerinizi ülkenin bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?						
D18. Almanya <u>Devleti</u> tarafından, gelenek, örf ve ananelerinize uygun yaşamanız için gerekli koşulların sağlanarak, desteklendiğinizi düşünüyor musunuz?						
D19. Alman <u>toplumu</u> tarafından, anadilinizi kullanma noktasında bir engellemeye(baskı?) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D20. Almanya <u>Devleti</u> tarafından, anadilinizi kullanma noktasında bir engellemeye(baskı?) maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						
D21. Alman <u>toplumunun</u> , anadilinizi toplumun bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?						
D22. Almanya <u>Devletinin</u> , anadilinizi ülkenin bir parçası olarak gördüğünü düşünüyor musunuz?						
D23. Almanya <u>Devleti</u> tarafından, anadilinizi öğrenmeniz için uygun koşulların sağlanarak, desteklendiğinizi düşünüyor musunuz?						
D24. Göçtüğünüz ülkeye ait gelenek, örf ve ananeleri Almanya içerisinde sürdürüyor musunuz?						

E1.Anadiliniz nedir?

1. Türkçe

2. Kürtçe

3. Almanca

4.Diğer

E2. Ev içerisinde çoğunlukla hangi dili konuşuyorsunuz?

1. Türkçe 2. Kürtçe 3. Almanca 4. Diğer

E3. Gündelik hayatınızı devam ettirmek için hangi dili daha çok konuşuyorsunuz?

1. Türkçe 2. Kürtçe 3. Almanca 4. Diğer

E4. Eğer çocuğunuz var ise,

Çocuğunuzun hangi kültür/ değer kümesi içerisinde yetişmesini istersiniz?

1. Türk Kültürü 2. Kürt Kültürü 3. Alman Kültürü 4. Diğer 5. Hepsi

Aşağıdaki sorulara hangi ölçüde katıldığınızı lütfen belirtiniz.

	1 Tamamıyla görüyorum	2 Çoğunlukla görüyorum	3 Bir Fikrim Yok	4 Kısmen Görüyorum	5 Hiç Görmüyorum	6 Cevap vermek İstemiyorum
E5. Kendinizi Almanya'nın bir parçası olarak görüyor musunuz?						
E6. Kendinizi Türkiye'nin bir parçası olarak görüyor musunuz?						
E7. Kendinizi Avrupa Birliğinin bir parçası olarak görüyor musunuz?						

Aşağıdaki sorulara hangi ölçüde katıldığınızı lütfen belirtiniz

	1 Kesinlikle Hayır	2 Hayır	3 Bir Fikrim Yok	4 Evet	5 Kesinlikle Evet	6 Cevap vermek İstemiyorum
F1. İş hayatınızdaki yahut okul hayatınızdaki başarılarınızda ve yükselmenizde göçmen olmanın bir dezavantaj teşkil ettiğini düşünüyor musunuz?						

F2. Eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta olduğunuz Alman meslektaşlarınızdan daha düşük ücret aldığınızı düşünüyor musunuz?						
F3. Eşit koşullarda ve eşit işte çalışmakta olduğunuz Alman meslektaşlarınızla kıyaslandığında, iş verinizin yahut amirleriniz tarafından daha kötü muameleye maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?						

F4. Sosyal çevreniz/ Arkadaş çevreniz genellikle kimlerden oluşuyor?

1. Çoğunlukla Göçmen Kökenlilerden
2. Çoğunlukla Almanlardan
3. Eşit derecede her ikisi de
4. Diğer

F5.Sosyal çevrenizi/ Arkadaş çevrenizi seçerken aşağıda verilenlere ne ölçüde dikkat edersiniz?

	1 Hiç Dikkat Etmem	2 Fazla Dikkat Etmem	3 Fikrim yok	4 Biraz Dikkat Ederim	5 Çok Dikkat ederim	6 Cevap vermek İstemiyorum
F5.1. Aynı kültürü paylaşıyor olmak						
F5.2. Aynı dini aidiyetleri paylaşıyor olmak						
F5.3. Aynı anadili konuşabiliyor olabilmek						
F5.4. Aynı etnik kökenden geliyor olmak						
F5.5. Göçmen kökenli olmak						

ÖZ GEÇMİŞ

23/09/1991 İstanbul doğumlu olan Oğuzhan Altınkoz, 2009 yılında Gaziosmanpaşa Anadolu Lisesi'nden mezun olmuştur. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2013 yılında mezun olan Altınkoz, halihazırda Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisansüstü eğitimine devam etmektedir.